

Dissertationes Forestales 281

**Lapin ympäristökiistojen
kulttuuriset tekijät**

Mikko Jokinen
Ympäristömuutos ja -politiikka
Bio- ja ympäristötieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

Akateeminen väitöskirja

Esitetään Bio- ja ympäristötieteellisen tiedekunnan luvalla julkisesti tarkastettavaksi
Helsingin yliopiston salissa Porthania PIII, Yliopistonkatu 3, Helsinki,
20. syyskuuta 2019 kello 12.00.

Väitöskirjan nimi: Lapin ympäristökiistojen kulttuuriset tekijät

Väittelijä: Mikko Jokinen

Dissertationes Forestales 281

<https://doi.org/10.14214/df.281>

Lisensoitu käyttöluvalla CC BY-NC-ND 4.0

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>

Ohjaajat:

Professori Pekka Kauppi, Helsingin yliopisto

Professori Sirkku Juhola, Helsingin yliopisto

Esitarkastajat:

Professori Ilmo Massa, Helsingin yliopisto

Professori Tapio Litmanen, Jyväskylän yliopisto

Vastaväittäjä:

Professori Jarno Valkonen, Lapin yliopisto

ISSN 1795-7389 (online)

ISBN 978-951-651-652-6 (pdf)

ISSN 2323-9220 (print)

ISBN 978-951-651-653-3 (paperback)

Julkaisijat:

Suomen Metsätieteellinen Seura

Bio- ja ympäristötieteiden tiedekunta, Helsingin yliopisto

Itä-Suomen yliopiston metsätieteiden osasto

Toimitus:

Suomen Metsätieteellinen Seura

Viikinkaari 6, 00790 Helsinki

<http://www.dissertationesforestales.fi>

TIIVISTELMÄ

Väitöskirja *Lapin ympäristökiistojen kulttuuriset tekijät* tarkastelee millaisia kulttuurisia merkityksiä Lapin luonto ja sen käyttö saa paikallisten ihmisten ja maankäyttöä ohjaavan hallinnon parissa. Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys sekä konfliktinhallinta ovat väitöskirjan läpäiseviä peruskäsitteitä ja teemoja, joiden toteutumista tarkastellaan useiden eri tapaustutkimusten kautta. Tutkimuksen maantieteellinen pääpaino on saamelaiden kotiseutualueella Ylä-Lapissa, ei kuitenkaan tiukasti sinne rajautuen.

Väitöskirja koostuu seitsemästä erillisartikkelista, jotka on julkaistu kotimaisissa ja ulkomaisissa tieteellisissä sarjoissa. Artikkeleiden teoreettinen viitekehys ankkuroituu luonnonvarojen ja ympäristökiistojen hallintaa koskeviin sekä kulttuurintutkimuksen jaettujen merkitysten teorioihin. Käytetyt aineistot ovat kysely- ja haastattelututkimusaineistoja – aineistot sekä analyysimenetelmät ovat siten määrällisiä ja laadullisia. Tutkimus asettuu yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kenttään.

Tutkimuksen keskeisiä havaintoja on, että Lappiin sijoittuvia ympäristökiistoja ja niiden hallintaa luonnehtii toimijoiden moninaisuus ja kohtaamattomuus. Osapuolten roolit ja motiivit ympäristökiistojen käsittelyssä ovat usein epäselvät tai ongelmalliset, eikä jaettua ymmärrystä kiistan luonteesta, syistä ja mahdollisista seurauksista useinkaan synny. Suomalaiselta yhteiskunnalta ja valtion maita hallinnoivalta Metsähallitukselta on puuttunut sellaisia institutionaalisia rakenteita ja toimintatapoja, jotka ovat kulttuurisensitiivisiä ja kykenevät sosiaalisesti kestävästi hallinnoimaan Lapin luonnonvaroja ja niitä koskevia kiistoja. Uusia aiempaa parempia toimintatapoja on kuitenkin viime vuosina otettu käyttöön.

Lapissa korostuu perinteisten elinkeinojen kuten poronhoidon ja luonnonvarojen kotitarvekäytön merkitys ja arvostus, mutta niiden saamia kulttuurisia sisältöjä ei aina tunnisteta. Väitöskirjan teesi on, että luonnonkäytön ja ympäristökiistojen hallinnassa tarvitaan kulttuurisensitiivistä otetta. Nopean kulttuurimuutoksen läpikäyneessä Ylä-Lapissa menneisyys on vahvasti läsnä ja selittää paikallisten ihmisten luonnonkäyttöön liittämiä arvostuksia ja merkityksiä. Luonnonsuojelu on varsinkin Ylä-Lapissa merkittävä maankäyttömuoto, jonka toteuttaminen kaipaa kulttuuriset tekijät tunnistavia ja avoimempia lähestymistapoja saavuttaakseen paikallisväestön hyväksynnän ja tuen. Luonnonsuojeluhankkeissa kannattaa jatkossa hyödyntää luontoon ja sen käyttöön liittyvää kulttuurista tietoa yhdessä ekologisen tiedon kanssa, jotta hankkeet saavat myönteisen vastaanoton.

Avainsanat: Lappi, ympäristökiista, kulttuurinen kestävyys, luonnonsuojelu, luonnonvarojen hallinta, saamelaiset.

ABSTRACT

Cultural Factors of Environmental Disputes in Lapland studies the cultural meanings of Lapland's nature and its use. The focus is on the shared meanings and practices of local people and natural resource management. Social and cultural sustainability, as well as conflict management, are the basic concepts and themes permeating this academic dissertation, which is based on several case studies. The geographical focus of study is in the home district of the Saami people in Upper Lapland, but is not strictly limited to this area.

The thesis consists of seven separate articles published in domestic and foreign scientific publications. The theoretical framework for the articles is anchored in the management of natural resources and environmental disputes, as well as the theories of shared cultural meanings. The data was gathered through surveys and interviews – thus the materials and methods of analysis are quantitative and qualitative. The research belongs to the field of socio-scientific environmental research.

The main findings of the study stress that environmental disputes and their management in Lapland are characterised by the diversity of stakeholders that often do not share the same views. The roles and motivations of the stakeholders in environmental conflict situations are often unclear or problematic, and often no shared understanding of the nature, causes and possible consequences of the dispute can be reached. For governmental natural resource management, there has been a lack of institutional structures and processes which are culturally sensitive and socially sustainable. However, new and better practices have been introduced in recent years.

In Lapland, the importance and appreciation of traditional livelihoods such as reindeer herding and subsistence-use of natural resources are emphasised. However, the cultural meanings of these land-use patterns are not adequately recognised. This thesis argues that more cultural sensitive approaches are needed in resource and environmental conflict management. In Upper Lapland, which has undergone rapid cultural transformation, the past is strongly present and explains the valuations and meanings of local people's use of nature. Nature conservation is, in particular, an important form of land use in upper Lapland. Successful and sustainable conservation should use transparent and culturally novel approaches to achieve the approval and support of the local population. In the future, nature conservation projects will be in favour of exploiting cultural information related to nature and its use, together with ecological knowledge, so that projects receive positive reception.

Keywords: Lapland, environmental conflict, cultural sustainability, nature conservation, natural resource management, Saami people.

ČOAHKKÁIGEASSU

Nákkosgirji Lapin ympäristökiistojen kulttuuriset tekijät (Lappi birasnákkuid kultuvrralaš dahkkit) geahčada makkár kultuvrralaš mearkkašumiid Lappi luondu ja dan geavaheapmi oázžu báikkálaš olmuin ja eanangeavaheami stivreaddji hálddašeddjiin. Sosiála ja kultuvrralaš bastevašvuohta ja konfliktihálddašeapmi leat vuodđodoahpagat ja temát mat čuvvot nákkosgirji čađa, daid ollašuvván geahčaduvvo mánggaid iešguđetge dáhpáhusdutkanmušaid bokte. Dutkanmuša geográfalaš váldodeaddu lea sámiid ruovttuguovllus Badje-Lappis, muhto ii goittotge čavga dohko ráddjejuvvon.

Nákkosgirjii leat čieža sierraartihkkala, mat leat almmuhuvvon suomelaš ja olgoriikkalaš dieđalaš čálaráidduin. Artihkkaliid teorehtalaš referánsarápma áŋkorastá luondduresurssaid ja birasnákkuid hálddašeapmái guoski ja kulturduktama juhkojuvvon mearkkašumiid teoriijaide. Geavahuvvon materiálat leat gažadan- ja jearahallanmateriálat – materiálat ja analyserenmetodat leat dađe lági mielde kvantitatiivalaččat ja kvalitatiivalaččat. Dutkanmuš sajáiduvvá servodatdiehtaga ja birasduktamuša gieddái.

Dutkanmuša guovddaš fuomašumit leat, ahte Lappi birasnákkuid ja daid hálddašeami govvida dahkkiid mánggabealátvuohta ja sii eai álo deaivvat. Oassebeliid rollat ja motiivvat birasnákkuid giedahallmis leat dávjá eahpečielgasat dahje váddásat. Dávjá ii šatta oktasaš oaidnu nákku luonddus, sivain ja vejolaš čuovvumušain. Suomelaš servodagas ja stáhta eatnamiid hálddašeaddji Meahciráđđehusas leat váilon dakkár institutionálaš ráhkadusat ja doaibmamáallet, mat leat kultursensitiivvat ja mat bastet sosiálalaččat bastevaččat Lappi luondduresurssaid ja daidda guoski nákkuid. Maŋimuš jagiid áigge odđa doaibmamáallet mat leat buoret go ovddibut leat goittotge váldon atnui.

Lappis deattuhuvvo árbevirolaš ealáhusaid dego boazodoalu ja luondduresurraid ruovttudárbbášanu mearkkašupmi ja árvošteapmi, muhto daid kultuvrralaš sisdoalut eai leat álo oahppásat. Nákkosgirji tesá lea ahte luonddugeavaheami ja birasnákkuid hálddašeamis lea dárbu kultursensitiiva vugiide. Badje-Lappis, gos lea dáhpáhuvvon johtilis kulturnuppástus lea dološ ain sajis ja čilge báikkálaš olbmuid luonddugeavahan árvoštusaid ja mearkkašumiid. Luonddusuodjaleapmi lea eandalii Badje-Lappi mearkkašahtti luonddugeavahanvuohki, man ollašuttin gáibida lahknonan vugiid mat dovdet kultuvrralaš dahkkiid ja leat rahpaseabbo vai dat olahit báikkálašolbmuid dohkkeheami ja doarjaga. Luonddusuodjalanfitnuin gánnáha boahttevuodas ávkástallat kultuvrralaš ja ekologalaš dieđu mii laktása lundui ja dan geavaheapmái vai fitnut ožžot miehtemielalaš vuostávdima.

Čoavddasánit: Lappi, birasnággu, kultuvrralaš bastevašvuohta, luonddusuodjaleapmi, luondduresurssaid hálddašeapmi, sápmelaččat.

LUKIJALLE SAATTEEKSI JA KIITOKSET

Tämä väitöstyö on kypsynyt ajan kanssa ja vähintäänkin maltillisesti. Työn innoittajana on ollut kiinnostus Lappiin, sen kansankulttuuriin ja siihen, mistä ympäristökiistoissa on viime kädessä kysymys. Tutkimusmatkan aikana olen oppinut paljon uusia asioita ja näkökulmia, aikaisemmat käsitykseni ovat täsmentyneet tai muuttuneet tyystin. Tämä tosiasia rohkaisee esittämään huomioni julkisesti väitöskirjan muodossa vaikka mikään ei takaa, ettei näkemysteni evoluutio jatkuisi väitöstyön jälkeenkin. Uudelleentulkinta on tieteessä sallittua, jopa hyve.

Työn ovat mahdollistaneet monet ihmiset ja instituutiot. Yritän pitää listan lyhyenä, vaikka kiitoksen ansaitsevien henkilöiden lista on todellisuudessa pitkä. Elokuvaohjaaja Aki Kaurismäki kiitti itseään juhlapuheessaan voittaessaan elokuvallaan *Mies vailla menneisyyttä* Grand Prix –palkinnon Cannesissa vuonna 2002. Samaan minimalistisuuteen en aivan ylety, aloitan kiitokset väitöskirjatyoilleni keskeisistä ihmisistä.

Ohjaajani ja ympäristönsuojelutieteen oppiaineen professori Pekka Kaupin (Helsingin yliopisto) tuki ja ansio on kiistaton. Samalla laitoksella vaikuttaneen yliopistonlehtori Risto ”Ripa” Willamon merkitys opintojeni alkuvaiheessa ja kannustus loppuvaiheessa on myös syytä mainita. Väitöskirjan esitarkastajat, professorit Ilmo Massa ja Tapio Litmanen antoivat tärkeitä huomioita ja parannusehdotuksia. Joni Saijets käänsi tiivistelmän pohjoissaameksi. Kiitos kuuluu myös professori Matti Kamppiselle (Turun yliopisto), joka aikoinaan otti minut jatko-opiskelijana johtamaansa ja Suomen Akatemian rahoittamaan Fibre-tutkimusohjelman hankkeeseen.

Tutkimustyötä Lapissa tehneenä ja siellä asuneena olen tutustunut ja ystäväystynyt monien ihmisten kanssa. Väitöstyön kannalta nostan esiin kaksi avaininformanttia ja ystävää, Juha Tornensiksen ja Jouni A. Labban. He avasivat minulle näkymiä ja ovia Käsivarren saamelaiskulttuuriin. Sivistyneet ja hilpeät keskustelut toimittaja-tietokirjailija Tapani Niemen kanssa ovat olleet valaisevia ja rohkaisevia. Ihmisistä kulttuurintutkija oppii.

Työtäni ovat rahoittaneet eri vaiheissa Suomen Akatemia, Suomen Kulttuurirahasto, Metsäntutkimuslaitos, Luonnonvarakeskus ja Metsähallitus. Lämmin kiitos siitä.

Lappi on maana ja kulttuurialueena monikasvoinen. Täältä voi löytää romantiikkaa, voimakasta kotiseutuidentiteettiä, nurkkakuntaisuutta, hilpeyttä, tympeyttä, rumuutta ja kauneutta. Näihin puoliin väistämättä tutustuu, jos haluaa ymmärtää miksi Lapin luonto on sellainen kuin on ja mistä täällä kiistellään.

Äkäslompolo, elokuu 2019

Mikko Jokinen

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	11
	Lappi alueena ja tutkimuskohteena	11
	Mitä on kulttuuri?	12
	Kulttuuria vai luontoa?	15
	Kulttuurinen kestävyys ja saamelaisnäkökulma.....	19
	Ympäristökiistat ja Lapin konteksti.....	21
	Tutkimusongelma, teoreettinen viitekehys ja menetelmät.....	25
2	OSAJULKAISUT	30
	Inarilaisten käsityksiä metsätaloudesta ja muusta luonnonkäytöstä.....	30
	Monitavoitearviointimenetelmän hyödyntäminen Ylä-Lapin metsien kestävässä käytössä (Use of decision analysis interviews to support the sustainable use of the forests in Finnish Upper Lapland).....	33
	Kuumat ja jäähtyneet metsäkiistat – Kulttuurinen kestävyys ja metsien käyttö Lapissa (Heated and frozen forest conflicts: Cultural sustainability and forest management in arctic Finland).....	37
	Konfliktien hallinta luonnonvarojen kestäväen käytön välineenä (Conflict management as a means to the sustainable use of natural resources).....	42
	Luonnonsuojelun ideaalit ja poronhoidon todellisuus Pohjois-Suomessa (Global area conservation ideals versus the local realities of reindeer herding in Northernmost Finland).....	46
	Paikallinen ympäristöasioiden hallinta ja hyvinvointi (The Well-being effects of localized multi-level environmental governance: Case of Kilpisjärvi).....	50
	Sosiaalinen kestävyys luontomatkailukeskuksessa (Social sustainability at tourist destinations — local opinions on their development and future in northern Finland)	54
3	LUONNONKÄYTÖN KULTTUURISET TEKIJÄT	57
	KIRJALLISUUS	74

TUTKIMUKSEEN SISÄLTYYVÄT ARTIKKELIT

Väitöskirja koostuu yhteenvedosta ja seuraavista seitsemästä artikkelista, joihin yhteenvedossa viitataan. Tutkimusartikkeleiden uudelleen painattamiseen on saatu lupa artikkelien julkaisijoilta.

- I. Hallikainen, V., Jokinen, M., Parviainen, M., Pernu, L., Puoskari, J., Rovannerä, S. & Seppä, J. (2006). Inarilaisten käsityksiä metsätaloudesta ja muusta luonnonkäytöstä. *Metätieteen aikakauskirja* 4/2006: 453-474. <https://doi.org/10.14214/ma.6314>
- II. Mustajoki, J., Saarikoski, H., Marttunen, M., Ahtikoski, A., Hallikainen, V., Helle, T., Hyppönen, M., Jokinen, M., Naskali, A., Tuulentie, S., Varmola, M., Vatanen, E. & Ylisirniö, A.-L. (2011). Use of decision analysis interviews to support the sustainable use of the forests in Finnish Upper Lapland. *Journal of Environmental Management* 92(6): 1550-1563. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2011.01.007>
- III. Jokinen, M. (2014). Heated and frozen forest conflicts: Cultural sustainability and forest management in arctic Finland. In: Katila, P., Galloway, G., de Jong, W., Pacheco, P. & Gerardo, M. (eds.). 2014. *Forests under pressure: Local responses to global issues*. IUFRO World Series Volume 32: 381-398.
- IV. Kyllönen, S., Colpaert, A., Heikkinen, H., Jokinen, M., Kumpula, J., Marttunen, M., Muje, K. & Raitio, K. (2006). Conflict management as a means to the sustainable use of natural resources. *Silva Fennica* 40(4): 687-728. <https://doi.org/10.14214/sf.323>
- V. Heikkinen, H., Sarkki, S., Jokinen, M. & Fornander, D.E. (2010). Global area conservation ideals versus the local realities of reindeer herding in Northernmost Finland. *International Journal of Business and Globalisation* 4(2): 110-130. <https://doi.org/10.1504/IJBG.2010.030665>
- VI. Jokinen, M., Sarkki, S. & Heikkinen, H. (2017). The Well-being effects of localized multi-level environmental governance: Case of Kilpisjärvi. *Nordia Geographical Publications* 45(2): 19–36. <https://nordia.journal.fi/article/view/64927>
- VII. Jokinen, M. & Sippola, S. (2007). Social sustainability at tourist destinations - local opinions on their development and future in northern Finland. Teoksessa: Jokimäki, J., Kainanlahti-Jokimäki, M.-L., Tuulentie, S., Laine, K. & Uusitalo, M. (eds.). *Environment, local society and sustainable tourism*. Arctic Centre Reports 50: 89-99.

Taulukko 1. Kirjoittajien roolit ja panos artikkeleihin.

Kontribuutio artikkeleihin	I	II	III	IV	V	VI	VII
Alkuperäisidea	VH, MJ	JM, MM, HS	MJ	kaikki tekijät	kaikki tekijät	SS, MJ	MJ
Tutkimuskysymyksen ja –tehtävän muotoilu	VH, MJ	kaikki tekijät	MJ	kaikki tekijät	kaikki tekijät	kaikki tekijät	MJ
Aineisto	VH, MJ	JM, MM, HS, MJ, AN, ST	MJ	kaikki tekijät	MJ, HH, SS	MJ, HH	SS
Menetelmät ja toteutus	kaikki tekijät	JM, MM, HS	MJ	kaikki tekijät	kaikki tekijät	kaikki tekijät	MJ, SS
Käsikirjoituksen laatiminen	VH, MJ	kaikki tekijät	MJ	kaikki tekijät	kaikki tekijät	kaikki tekijät	MJ, SS

1 JOHDANTO

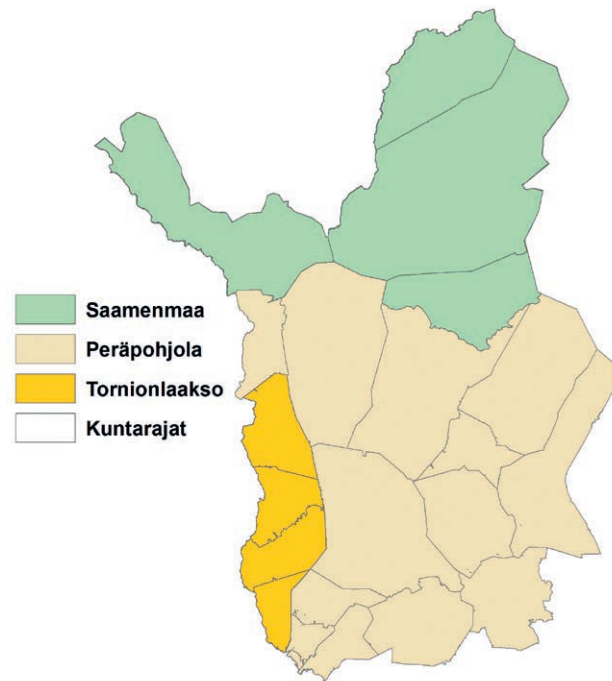
Lappi alueena ja tutkimuskohteena

Lappi on maantieteellinen paikka, maakunnan nimi, kulttuurialue, lappalaisiin eli saamelaisiin ja lappalaiselinkeinoihin viittaava sana, syrjäinen paikka tai noita (Kulonen et al. 2001). Lappi oli kunta entisessä Turun ja Porin läänissä, ja joidenkin tulkintojen mukaan jopa mielentila. Lappi elää vahvana mielikuvissa. Kun matkailijoita Ylläksellä ja Levillä pyydettiin nimeämään kolmella sanalla mitä sana Lappi tuo heille mieleen, olivat yleisimmät vastaukset

luonto, kaunis, puhdas, hiljaisuus, rauha, liikunta ja loma (Jokinen 2013)

Historian ja kielentutkijat ovat korostaneet, että Lappi-sanalla on ollut vaihtelevia merkityksiä. Etelä-Suomea myöten löytää runsaasti Lappi-aiheista sekä saamelaisperäistä paikannimistöä, jonka oletetaan viittaavan joko etniseen ryhmään ja sen aiempaan asuinalueeseen, tai ryhmiin, jotka ovat harjoittaneet lappalaiselinkeinoja eli metsästystä ja kalastusta, tai muuten asuneet syrjäisillä metsäseuduilla (Aikio 2000; Itkonen 1948). Lappi-sanalla on arveltu olevan myös johdos tietystä puvunosasta ja merkittävään ryhmätunnusta (Kulonen et al. 2001).

Kulttuurimaantieteellisenä alueena Lapilla tarkoitettiin aiemmin lappalaisten eli saamelaisten asuinalueita. Tämä alue on ajan saatossa muuttanut muotoaan ja supistunut hiljalleen kohti pohjoista ja

Kuva 1. Lapin kulttuurimaantieteellinen aluejako. Rajat eivät ole todellisuudessa jyrkkiä vaan pikemminkin päällekkäisiä. Esimerkiksi Muonio ja Enontekiön Käsivarren alue luetaan usein Tornionlaaksoon. Vuotson alue Sodankylän pohjoisosassa kuuluu Saamenmaahan eli saamelaisten kotiseutualueeseen.

meidän tuntemamme Ylä-Lappia, joka nykyisellään käsittää Enontekiön, Utsjoen ja Inarinkuntien alueen. Kun mukaan otetaan Sodankylän pohjoisosan Lapin paliskunnan alue, saadaan saamelaisten kotiseutualue eli Saamenmaa (kuva 1). Kulttuurialueena Lappi ei ole maantieteellisesti homogeeninen alue, vaan sisältää erilaisia kulttuuripiirteitä, jotka ilmenevät murteina, rakennuksissa ja tapakulttuurissa. Vaikutteita on saatu ja jaettu yli valtakuntien rajojen.

Lappi on myös ilmeisen abstrakti olio, mielikuva, johon liitetään vahvoja erityismerkityksiä.

Suomalaisessa kansankulttuurissa Lappi on ymmärretty muun muassa maailman äänenä, tautien syntyisijoina sekä noitien ja tietäjien asuinseutuna (Pentikäinen 1995; Siikala 1992). Matkailuelinkeino on pyrkinyt hyödyntämään näitä mielikuvia ja merkityksiä soveltuvilta osiltaan Lappia markkinoidessaan ja tuotteistaessaan (Saarinen 2002; Niemi 2000). Lapilla ei ole aina tarkoitettu edes kartalle piirrettävää konkreettista aluetta. Esimerkiksi Enontekiön Leppäjärvellä Lappiin lähtemisellä tarkoitettiin aikoinaan porosaamelaisten laavulla vierailua¹. ”Lappi” ei siis välttämättä merkinnyt kiinteää paikkaa, vaan tässä tapauksessa viittasi etnisen ryhmään ja sen muodostamaan kulttuuriseen tilaan.

Todellisen Lapin oikeasta sijainnista käydään koulukuntakiistoja, ja osa kansalaisista ei katso esimerkiksi Rovaniemen seudun olevan vielä Lappia, joka alkaa vasta jossain pohjoisempana. Esimerkiksi Enontekiön kunta on brändännyt matkailupalvelujensa kautta kunnan *Tosi-Lapiksi*² erottuakseen muusta Lapin maakunnasta. Matkailualalla ei olla puristisia, koska Lappi on huomattu oivalliseksi tuotteeksi, jota kannattaa maantieteellisestikin laajentaa. Vanhastaan on vitsailtu, että Lapin eteläraja näyttää siirtyvän 50 km etelään päin joka vuosi. Moni kotimainen ja ulkomaalainen turisti ajattelee –maantieteilijöiden ja Lapin matkailumarkkinoinnin harmiksi ja Ruka-Kuusamon matkailumarkkinoinnin mieliksi – olevansa Lapissa vieraillessaan Kuusamon Oulankajoen maisemissa (Yleisradio 2010).

Lapin pohjoisinta aluetta kutsutaan Ylä-Lapiksi, jolla tarkoitetaan Suomen kolmea pohjoisinta kuntaa, Utsjokea, Inaria ja Enontekiötä. Alueen pinta-ala on 31174 km² ja se käsittää valtaosaltaan saamelaisten kotiseutualueen, johon Ylä-Lapin lisäksi kuuluu Lapin paliskunta, erityisesti Sodankylän Vuotson alue. Ylä-Lappi on saamelaisten perinteistä asuinalueita, missä saamelaiskulttuurilla on huomattava vaikutus yhteiskunnallisiin oloihin, elinkeinoin ja luonnonkäyttöön. Vain Utsjoella saamelaiset ovat enemmistöasemassa (Saamelaiskäräjät 2015). Maisemallisesti ja luonnonoloiltaan Ylä-Lappi erottuu muusta Suomesta, sillä maamme suurtturistit sijaitsevat siellä.

Ylä-Lappi poikkeaa Lapin maakunnan kokonaisuudesta ja muusta Suomesta erityisenä alueenaan juuri väestörakenteensa, kulttuuristen erojen ja luonnonolojen ansiosta. Vaikka Ylä-Lappi on myös monessa suhteessa heterogeeninen alue, sille on kuitenkin yhteistä se, että luonnolla ja sen monikäytöllä on määräävä asema alueen identiteetin kannalta. Ylä-Lapin luonnon tärkeimpiä käyttömuotoja ovat poronhoito, matkailu, keräily, metsästyminen, kalastus ja metsätalous, viimeisin lähinnä Inarissa (Hallikainen et al. 2008). Tämän väitöskirjan artikkelien päähuomio kohdistuu Ylä-Lapin luonnonvarojen käyttöön ja käytöstä tehtyihin tulkintoihin sekä siihen, miten tulkinta ja merkityserot ilmenevät ympäristökiistoissa.

Lapin luonnonkäytössä perinteisten toimintojen merkitys korostuu. Menneisyys on ylipäätään pohjoisimmassa Suomessa vahvasti läsnä, kuten tuonnempana saadaan nähdä. Tällä on oma keskeinen vaikutuksensa alueen luonnonkäyttöön.

Kulttuurisilla tekijöillä tarkoitetaan paikallisten ja alueellisten yhteisöjen jakamia ajattelutapoja ja käytäntöjä, jotka perustuvat jaettuun merkityksenantoon. Jokin asia tai tapa toimia saa merkityksen, jonka yhteisön jäsenet tunnistavat ja jakavat edelleen. Tästä on perimmiltään kyse kulttuurissa, josta seuraavassa tarkemmin.

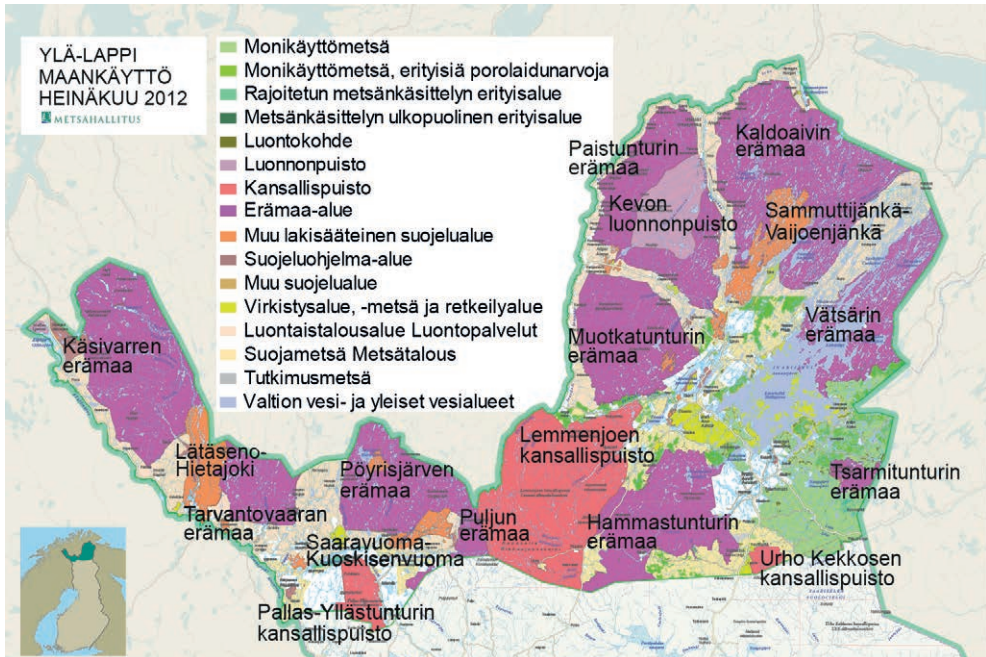
Mitä on kulttuuri?

Inhimillistä kulttuuria on määritelty sadoin eri tavoin ja sanakääntein (esim. Kroeber &

---

1 Mies 60-v., Enontekiö. LAPPI 50: 144. (LAPPI = haastatteluprojektin nimi, 50 = kasetin numero ja 142= repliikin numero. Haastatteluaineistot ovat tekijän hallussa.)

2 <http://www.tosilappi.fi/>

Kuva 2. Ylä-Lappi ja maankäyttö Metsähallituksen hallinnoimilla valtionmailla. Laajimmat yksityismaat sijaitsevat Hetan eteläpuolella, Ivalon ympäristössä ja Inarinjärven länsipuolella. Kartta: Metsähallitus, asemointi: tekijä.

Kluckhohn 1952). Humanistisessa tutkimuksessa käsitteen arvioidaan olevan nykyajassa laaja-alaisin ja eniten viljellyin (Knuutila 1994). Kulttuurin käsitteen kehityshistoriaa tutkinut Esa Pirnes (2008) painottaa myös käsitteen moninaisuutta ja sen mukanaan tuomia haasteita. Latinankielinen kantasana *colore* viittaa paitsi maanviljelyyn myös ihmisen ja luonnon väliseen suhteeseen. 1700-1800 –luvulla kulttuuri sanana rinnastettiin sivilisaatioon ja sivistykseen. Sittemmin käsite on määritelty laavammin ja holistisemmin tarkoittamaan inhimillistä toimintaa yleensä, ja tämä lähtökohta on omaksuttu myös UNESCOn kulttuuripoliittisissa ohjelmissa.

Arjessa kulttuurilla tarkoitetaan ihmiskunnan yleviä luomuksia, kuten oopperaa, kuvataidetta ja kirjallisuutta. Tässä katsannossa kulttuuri ymmärretään hengentuotteeksi, jonka tuottaminen ja ymmärtäminen vaativat harrastuneisuutta ja asiaan paneutumista. Kulttuurin ajatellaan sijaitsevan sitä varten järjestetyissä tiloissa ja tilanteissa, kuten teatteritaloissa, gallerioissa ja konserteissa. Kulttuuri nähdään spesifinä elämänalueena ja ymmärretään korkeakulttuurina. Tämä elitistisesti latautunut kulttuurin tulkinta koskee usein myös niin sanottua kansankulttuuria. Kun esimerkiksi puhutaan saamelaiskulttuurista, tuodaan esille mieluusti joikaaminen, nutukkaat, noitarummut tai värikkäät kansallispuvut. Arjessa jatkuvasti toistuvia ja vähäarvoisemmiksi tulkittuja asioita, kuten kännyköitä, pitsan valmistusta ja kelkan tankkausta ei usein noteerata kulttuuriin kuuluviksi. Poronhoitokulttuurinkin ytimeksi mielletään vanhat tavat ja perinteiset menetelmät, ja tässä katsannossa ”aidoin kulttuuri” on siellä, missä traditionaalisuus ja sen tunnustetut muodot kukoistavat parhaiten.

Tieteen näkökulma kulttuuriin on kattavampi. Sen mukaan kulttuuri on kaikkialla ympärillämme, ja sitä on löydettävissä aina sieltä, missä ihmisiä kokoontuu saman teeman äärelle. Tieteellinen tulkinta ei myöskään valikoi eikä arvota yhtä kulttuuripiirrettä

aidommaksi kuin toista. Kulttuuri on mitä arkisin asia joka esiintyy kaikkialla missä on ihmisryhmiä. Edward Tylorin klassinen määritelmä vuodelta 1871 on varsin käyttökelpoinen nykyäänkin:

Culture or Civilization, taken in its wide ethnographic sense, is that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society. The condition of culture among the various societies of mankind, in so far as it is capable of being investigated on general principles, is a subject apt for the study of laws of human thought and action.

Tylor ankkuroi kulttuurin tietoon, uskomuksiin, esineisiin, tapoihin ja käytäntöihin, jotka ihminen omaksuu yhteisön jäsenenä. Kulttuurintutkimus on Tylorin mukaan ihmisen ajattelun ja toimintaa koskevien lainalaisuuksien tutkimusta.

Yhdysvaltalainen antropologi Ward H. Goodenoughin määritteli (1957) kulttuurin sellaiseksi jaetuksi tiedoksi, mikä ihmisen tulee tuntea voidakseen käyttäytyä hyväksyttävällä tavalla yhteisönsä jäsenenä. Goodenoughin ajatus oli radikaali, sillä hän esitti, että viime kädessä kaikki kulttuuripiirteet työkaluista ruokailutapoihin palautuvat niitä koskeviin ideoihin. Kulttuurin katsottiin perustuvan puhtaasti mentaalisiin ominaisuuksiin, jotka ohjaavat ihmisen toimintaa. (Holland & Quinn 1987.)

Kulttuurilla tarkoitetaan jonkin ihmisyyhteisön jakamia merkityksiä, ja niistä muodostuvia todellisuutta koskevia käsityksiä, jotka ohjaavat ja määrittävät yksilöiden valintoja ja toimintaa. Nämä jaetut käsitykset rakentavat yhteisen kuvan todellisuudesta ja määrittävät suhdettamme siihen. (Strauss & Quinn 1997; D'Andrade 1995; Shore 1995.) Käsitykset voivat olla joko vahvasti tai heikosti jaettuja. Jokamiehenoikeus on esimerkki vahvasti eli laajasti jaetusta kulttuurisesta käsityksestä suomalaisessa yhteiskunnassa ja se nauttii yleistä hyväksyntää. Kulttuurit eivät kuitenkaan koskaan ole homogeenisia, vaan saman kulttuuripiirin sisällä esiintyy tyypillisesti kilpailevia käsityksiä tietystä asiasta.

Kulttuurin ydin sijaitsee siis nykytutkimuksen valossa edelleen ihmismielessä (Shore 1996; D'Andrade 1995) ja jaetussa tiedossa, joka tietyllä ryhmällä on hallussaan. Mutta jos kulttuuri on kerran viimekädessä jaettuja käsityksiä, niin mitä sitten ovat monet ihmisen valmistamat esineet, kuten autot, moottorisahat, kirjat? Eivätkö ne ole lainkaan kulttuuria? Mainitut esineet ovat kyllä kulttuuria, ne ovat sen käsin kosketeltavaa puolta. Kulttuurilla on taipumus jäsentyä hybrideiksi olioiksi, joilla on sekä abstrakti että konkreettinen olemus (Kamppinen 1995). Olennaista on esineisiin sisältyvä idea, joka rakentuu merkityksille.

Kulttuuriset merkitykset löytyvät kulttuurisesta aineksesta, mikä ilmenee periaatteessa kaikessa ihmisen luomassa materiaalissa. Tekstit, taideteokset, rakennukset, uskonnot, poliittiset järjestelmät, lainsäädäntö jne. sisältävät merkityksiä ja merkitysjärjestelmiä, jotka yhteisöjen jäsenet tunnistavat ja jotka määrittävät ja ohjaavat toimintaa.

Kulttuuriset merkitykset järjestäytyvät merkitysjärjestelmiksi joita kutsutaan ihmismielen ja toiminnan suhdetta tutkivassa kognitiivisessa antropologiassa *kulttuuriseksi malleiksi* (Harris & Johnson 2002; Strauss & Quinn 1997; Shore 1996; D'Andrade 1995.) Arkikielellä kulttuuriset mallit ovat ihmisten jakamia käsityksiä todellisuudesta. Yksilöiden kantamat käsitykset todellisuuteen liittyvistä asioista vaihtelevat, mutta yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta kiinnostava on mitkä käsitykset ovat yleisiä joissain sosiaalisissa tai etnisissä ryhmissä ja miten ryhmien kantamat käsitykset eroavat toisistaan.

Kulttuuriset mallit ilmenevät sekä aineettomina (ideoina) että aineellisina järjestelminä (Shore 1996). Oikeanpuoleinen liikenne on kansalaisten jakama käsitys järjestelmästä jonka puitteissa toimitaan, mutta sillä on myös konkreettisia ilmentymiä kuten liikenteenjakajat, ajoradat ja liittymät. Kestävä metsätalous on abstrakti kulttuurinen malli, joka rakentuu

erilaisista merkityksistä liittyen vaikkapa biodiversiteettiin, hiilensidontaan ja estetiikkaan. Näiden merkitysten toteutumista voidaan arvioida konkreettisista asioista mittaamalla luonnon- ja yhteiskuntatieteiden tarjoamin keinoin.

Kulttuurista mallia, ideaa, joka kopioituu tehokkaasti kognitiivisessa järjestelmässä (ihminen, tietokoneet), kutsutaan meemiksi (Blackmore 1999; Dawkins 1976). Sukurutsatabu ja yksiavioisuus länsimaissa ovat esimerkkejä vahvoista meemeistä, kulttuurisista malleista, jotka levittäytyvät horisontaalisesti (sukupolven sisällä) että vertikaalisesti (sukupolvelta toiselle). Myöhemmin 2010-luvulla meemillä on arkikielessä alettu tarkoittaa sosiaalisessa mediassa leviävää viestiä ja usein koomista informaatiota, mutta alun perin se on evoluutiobiologi Richard Dawkinsin (1976) postuloima teoria geenien lailla kopioituvasta kulttuurisesta informaatiosta.

Kulttuurintutkimuksessa ja yhteiskuntatieteissä kulttuurisia merkityksiä jäljitetään konkreettisesti varsinkin tekstiaineistoista, jotka voivat alkuperältään olla puhetta, kirjoituksia, laulua jne. Kyselytutkimusten tulokset myös indikoivat kulttuuristen mallien olemassaolosta. Kyselyjen tuottamat prosenttijakaumat eivät välttämättä sellaisenaan kerro malleista juurikaan, mutta kun tutkijalla on käytettävissään kyselyä tukevaa haastattelumateriaalia tai muuta tekstiaineistoa, on mahdollista päästä prosenttilukujen taakse. Inarissa tehdyssä kyselyssä joka neljännen mukaan eduskunnalla ei tulisi olla lainkaan valtaa valtion maiden käytöstä päätettäessä. Yllättävä tulos selittyy, kun muusta aineistosta käy ilmi että Ylä-Lapissa valtion maat mielletään ”meidän maiksi”. Asiasta enemmän luvussa *Inarilaisten käsityksiä metsätaloudesta ja muusta luonnonkäytöstä* (sivu 30).

Kulttuuria vai luontoa?

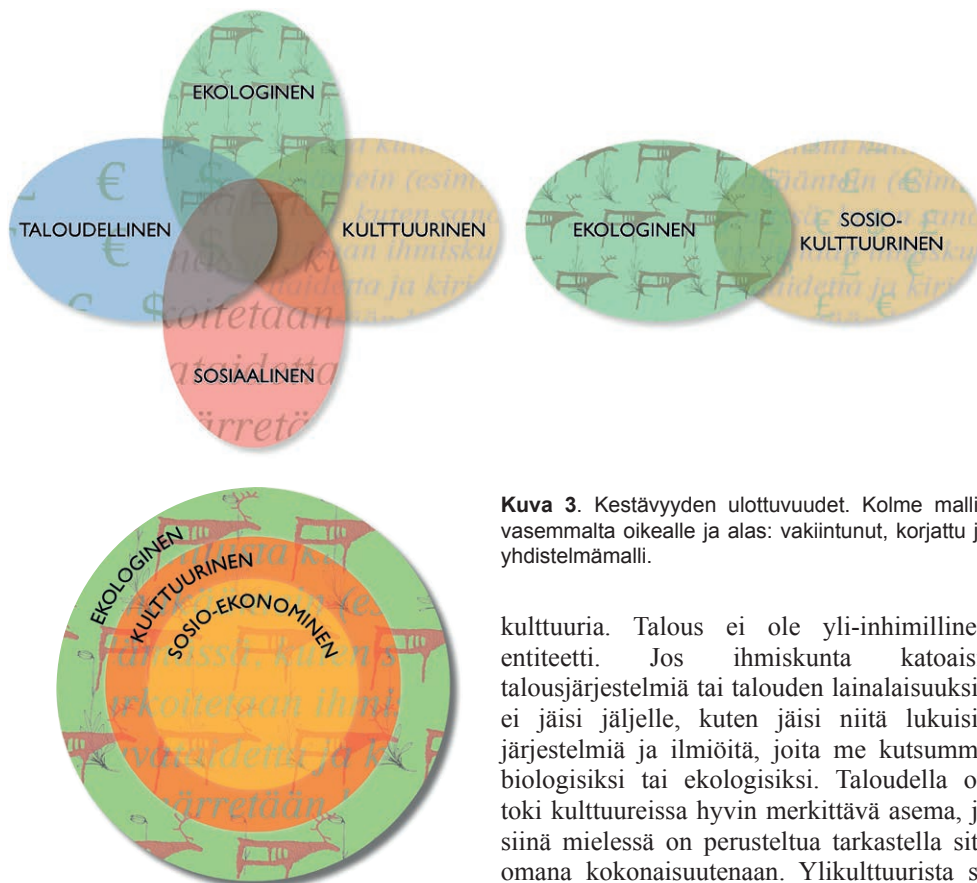
Kuinka laaja ilmiö kulttuuri on? Onko kaikki toimintamme alisteista kulttuuriselle ohjaukselle? Näin äärimmäinen tekijä kulttuuri ei sentään ole. Elämäämme ja toimintaamme säätelevät myös biologiset ja abioottiset fyysiset tekijät, jotka eivät ole kulttuurisia. Eri tekijät kuitenkin vaikuttavat toisiinsa. Hyvä esimerkki tästä on ruokailutavat. Geneettinen ohjailu mahdollistaa sormien käytön ruokailussa, mutta kulttuuriympäristöstä riippuen ihminen oppii ruokailemaan puikoilla, haarukalla ja veitsellä tai sormin syöden (Kamppinen 1994). Geenit tarjoavat siten peruslähtökohdat, mutta enkulturaatio eli kulttuuriin kasvaminen suorittaa hienosäädön.

Tarve harjoittaa seksiä, syöminen ja ruoansulatus ovat biologisperäisiä toimintoja, jotka eivät sinällään kulttuuria kaipaa. Mutta kulttuuri kertoo ja säätelee miten, missä ja kenen kanssa seksistä ja hyvästä aterialta kannattaa nauttia, ja miten aineenvaihdunnan eri ilmiöihin suhtaudutaan. Meillä on koko joukko monimutkaisia ruokailutapoja, ja keittokirjojen ja ruokailutilanteiden valikoima on laajuudessaan vakuuttava. Emme suinkaan tyydy siihen, että mikä tahansa ravintoarvoiltaan tai edes maultaan pätevä ravinto sullotaan elimistöön silloin kun sitä sattuu olemaan saatavilla tai nälättää. Ennalta sovitut ja säännellyt ruokailuajat, pöytätavat ja monet tabusäännöt, kuten vegaanius ja uskonnon asettamat säädökset, ryydittävät ravintokäyttämistämme.

Samoin on lisääntymisen ja seksin harjoittamisen laita. Geneettinen ohjaus huolehtii siitä, että kiinnostusta sukupuolitoimintaan esiintyy, mutta kulttuuri ohjaa viime käden ratkaisujamme.

Useissa ihmisen ja yhteiskunnan toimintaa ja olemusta teoretisoivissa esityksissä on tapana tehdä jako ekologisen (luonnollisen), taloudellisen sekä sosiokulttuurisen ulottuvuuden välille. Näin on esimerkiksi silloin kun tarkastellaan kestävästä kehityksestä eri näkökulmista. Jako on jossain määrin harhaanjohtava, sillä taloudellinen toiminta on sekin

Kuva 3. Kestävyyden ulottuvuudet. Kolme mallia vasemmalta oikealle ja alas: vakiintunut, korjattu ja yhdistelmämalli.

kulttuuria. Talous ei ole yli-inhimillinen entiteetti. Jos ihmiskunta katoaisi, talousjärjestelmiä tai talouden lainalaisuuksia ei jäisi jäljelle, kuten jäisi niitä lukuisia järjestelmiä ja ilmiöitä, joita me kutsumme biologisiksi tai ekologisiksi. Taloudella on toki kulttuureissa hyvin merkittävä asema, ja siinä mielessä on perusteltua tarkastella sitä omana kokonaisuutenaan. Ylikulttuurista se ei kuitenkaan ole, joten tieteellisiin esityksiin teoreettista mallia pitäisi täsmentää (kuva 3).

Muuten on vaarana kulttuurin olemuksen väärinymmärtäminen tulkitsemalla se vain kapeasti erillisenä ja ylevänä osana inhimillistä toimintaa.

Kulttuurinen tieto läpäisee myös ilmiöt, jotka eivät ole ihmisperäisiä eli antropogeneettisiä. Luontoa koskevat selitykset ovat nekin kulttuurista tietoa. Ihmisellä on kautta aikain ollut tarve ymmärtää ympärillä tapahtuvia ilmiöitä, eikä meillä ole muuta mahdollisuutta selittää todellisuutta kuin inhimillisistä lähtökohdista käsin.

Kulttuurin läpäisykyky koskee myös tieteellisiä selityksiä. Ensinnäkin tieteellisesti pätevää tiedon muodostusta varten on sovittu yhteisiä pelisääntöjä (Haaparanta & Niiniluoto 1990), mikä on itsessään kulttuurinen akti. Toiseksi, tieteellisessä ajattelussa ja päättelyssä joudutaan käyttämään hyväksi aiempaa (kulttuurista) tietoa, mikä ohjaa voimakkaasti tiedon muodostusta. Tieteelliset löydökset, kuten lajitaksonomiat ja erilaiset typologiat, ovat alisteisia tiedeyhteisössä vallitseville sopimuksenvaraisuuksille, kuten laji-käsitteen määritelmälle. Tämä koskee muutakin jaettua tietoa kuin tieteellistä. Maailma sellaisena kuin se meille avautuu, on mitä suurimmassa määrin sosiaalinen konstruktio (Berger & Luckmann 1971). Koska tiedemiehetkin ovat kulttuurin jäseniä ja inhimillisiä olentoja, he käyttävät kulttuurinsa tuottamaa luonnollista kieltä ja sen sopimuksenvaraisia käsitteitä.

Esimerkkinä luontoa koskevista sopimuksenvaraisuuksista voidaan esittää alkuperäisluonnon käsite, jolla on ollut ja on edelleen keskeinen asema suomalaisessa luonnonsuojelu- ja metsäkeskustelussa. Luonnonsuojelun eräs pitkäaikaisempia tavoitteita

Suomessa on ollut juuri alkuperäisen luonnon säilyttäminen. Käsite on ollut suosittu niin biologien, humanistien kuin tavallistenkin kansalaisten keskuudessa. Alkuperäisluonnolla on yleensä tarkoitettu luontoa, joka on ollut mahdollisimman vähän tai ei lainkaan ihmisen vaikutuksen alaisena (Ahonen 1997). Yrjö Haila on (1989) purkanut alkuperäisluonnon ja luonnontilan käsitettä:

Luonnontilaisuuden idea perustuu olettamukselle, että ihmisen vaikutuksen ulottumattomissa oleva luonto on määriteltävissä ja tunnistettavissa. Tässä on kuitenkin kaksi perustavanlaatuista ongelmaa. Ensiksi, luonto muuttuu koko ajan mitä moninaisimmin tavoin riippumatta siitä, vaikuttaako ihminen asiaan vai ei. Luonnon tila on siis a priori epäilyttävä käsite. Toiseksi, ihminen on luontoa muuttaessaan luonnollinen toimija, jonka toiminnot perustuvat samoihin prosesseihin kuin luonnossa tapahtuu ilman ihmistä. Onko siis periaatteessa mitenkään mahdollista erottaa ihmiskäden jälki ketuntassun jäljestä?

Mistä alkuperäisen luonnon määritelmä on siis tavoitettavissa? Vastausta tulee perätä kysymyksen asettajalta, ihmiseltä. Luonnossa on alkuperäistä se, minkä me ajattelemme siihen kuuluvan. Tietyt lajit ja elinympäristöt mielletään alkuperäisiksi, vaikka tiukasti ajateltuna ne ovat vain tiettyyn ajanjaksoon kiinnittyneitä. Ihmistoiminnan seurauksena kiihtynyt muutosnopeus luonnossa, muun muassa uusien kasvi- ja eläinlajitulkokkaiden myötä, on kuitenkin saanut monet biologit huolestumaan alkuperäisen luonnon puolesta (Lehtiniemi et al. 2016). Kaikkien Suomessa esiintyvien eliölajien ei katsota kuuluvan alkuperäiseen luontoon. Osa tänne asettuneista lajeista on saapunut ihmisen avittamina, joko tahallisesti tai tahattomasti, osa omin voimin, kuten tyypillisesti linnut. Tulokkaiden vastaanotto vaihtelee kuitenkin runsaasti sen mukaan, kuinka merkittäväksi ihmisen rooli tulokaslajien esiintymisessä koetaan ja miten tulokas vaikuttaa ekosysteemiin. Muutos koetaan negatiiviseksi varsinkin silloin, kun se merkitsee vakiintuneiden eliölajien tai ympäristöjen taantumaa, etenkin jos nämä ovat kulttuurisesti tärkeitä, kuten riistaeläimet tai maisemallisesti tärkeät kasviyhteisöt. Tässä on analogia pakolais- ja siirtolaiskeskusteluun. Tulokas, oli sitten kyseessä afrikkalainen muslimi tai kanadanmajava herättää huolestusta muutospotentiaalinsa vuoksi. Luonnon monimuotoisuuden tilaa koskevassa arvioinnissa on paljon kulttuurisia tekijöitä mukana.

Alkuperäisluonto sijaitsee siis mielessämme ja on sopimuksenvarainen asia. Hyväksymme ja hylkäämme asioita (lajeja, niiden runsaussuhteita, elinympäristöjä ja maisematyyppejä) sen mukaan, kuinka hyvin ne vastaavat käsityksiämme Suomesta, suomalaisuudesta, menneestä ajasta ja ylisummaan optimaalisesta luonnontilasta. Alkuperäisluonnon käsite on lähellä luonnontilaisuuden käsitettä, jota viljellään varsinkin ekologisten tutkimusten parissa. Kokeellisilla järjestelyillä pyritään vertaamaan luonnontilaisen ja ihmisen muuttaman kulttuuriympäristön välisiä eroja. Filosofisesti ongelmalliseksi tulee vain aidon luonnontilan, jolla tarkoitetaan kulttuurivapaata aluetta, löytäminen. Lapissakin on tästä esimerkkejä. ”Aidon luonnontilan” merkitystä Mallan luonnonpuiston ympäristökiistassa on purettu osajulkaisuissa IV-VI.

Venäjän puolella sijaitsevaa itäistä Saariselkää on pidetty hyvänä alueena tutkia luonnontilaista luontoa, koska alueella ei juuri ole poronhoitoa ja mäntyvaltaiset kangasmetsät ovat vahvan jäkäläpeitteen kattamat (Väre et al. 1996), jollaisia intensiivisen porolaidunnuksen Suomesta ei löydy. Perehtymällä alueen luonnonkäytön historiaan asettuu luonnontilaisuus kriittiseen valoon. Vanhin tunnettu ihmisryhmä, joka on alueella asunut ja luontoa hyödyntänyt, ovat kolttasaamelaiset. Koltat harjoittivat kalastusta ja metsästystä, etenkin metsäpeuran pyyntiä. 1800-luvulla kuitenkin poronhoito levisi luoteesta ja lännestä käsin kolttienkin pariin, ja uusi innovaatio alkoi syrjäyttää peuranpyyntiä. Tähän vaikuttivat

Kuva 4. Venäjän puolella sijaitsevan Saariselän paksuja purojäläkäläkasvustoja. Alueelta puuttuvat porot ja metsäpeurat.

paitsi porosaamelaisen kulttuurin vaikutus, myös metsäpeurakantojen väheneminen, sillä lisääntynyt suomalainen uudisasutus voimisti edelleen metsästyspainetta. Seurauksena oli lopulta metsäpeuran sukupuutto pyynnin ja viimeisiä viljejä peuroja itseensä sulauttaneen poronhoidon seurauksena. (Tanner 2000; Väre et al. 1996; Massa 1994; Itkonen 1948.)

Suurimittaisen poronhoidon tarina jäi kuitenkin alueella ajallisesti lyhyeksi, sillä toisen maailmansodan jälkeen Neuvostohallinto keskitti Kuolan niemimaan asutusta keskuksiin, kuten Luujärveen (Lovozero) (Pennanen & Näkkäläjärvi 2000). Tämä tarkoitti itäisen Saariselän ja Kuolan länsiosien tyhjenemistä poroista ja poronhoitajista. Alueen purojäläkälät ovat päässeet rauhassa kehittymään kliimaksivaiheeseensa ja muodostamaan yhtenäisiä paksuja kasvustoja (Väre et al 1996; Oksanen 1995) joita Suomesta ei löydy poronhoitoalueella kuin aidatuilta aloilta. On mielenkiintoista, että poron kajoamattomien jäkäläkoivien indikoima tilanne tulkitaan luonnontilaksi eli kulttuurivapaaksi luonnoksi, vaikka kysymys on itse asiassa kestävämmän metsästyksen (peuran hävittäminen) ja kommunistisen järjestelmän (poronhoidon hävittäminen) yhteistuloksesta (kuva 4).

Esimerkki liittyy luonnontilan tulkintaan. Suomen Lapissa, missä on viime vuosikymmeninä kiinnitetty yhä enemmän huomiota porojen ylilaidunnukseen ja jäkäläpeitteen vähenemiseen (Akujärvi et al. 2014; Helle et al. 2007; Hyppönen ym. 1998), tarkoitetaan luonnontilaisuudella usein juuri porottomuutta. Poroa pidetään esimerkiksi hirveen ja metsäpeuraan verrattuna vähemmän ”luonnollisena” metsänelävänä, koska poro mielletään koti- ja villieläimen välimaastoon, ja luetaan selvästi ihmisen vaikutuspiiriin. Poro ei ole monille aito villieläin eikä ilmeisesti nauti erityisesti biologien ja luontoharrastajien parissa samaa arvostusta kuin esimerkiksi metsäpeura. Me lataamme luonnossa ja muussa

ympäristössä sijaitsevat oliot erilaisilla merkityksillä.

Käsite luonnollinen on kulttuurinen.

Kulttuurinen kestävyys ja saamelaisnäkökulma

Kestävälle kehitykselle esitetään usein joko kolme tai neljä perusolottuvuutta tai –pilaria: ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen, sekä toisinaan neljäntenä kulttuurinen (Axelsson et al. 2013; Hawkes 2001; Mebratu 1998; WCCD 1995; WCED 1987.) (Katso myös (kuva 3 sivu 16). Näistä kaksi viimeisintä – erityisesti kulttuurinen olottuvuus – on jäänyt vähemmälle huomiolle luonnonkäyttöä koskevassa keskustelussa ja päätöksenteossa. Yksi syy tähän on epäilemättä se, että käsitteinä kulttuurinen ja sosiaalinen ovat kompleksisempia ja abstraktimpia, kuin vaikkapa taloudellinen ja ekologinen, ja siksi myös vaikeammin mitattavissa. Kulttuuria omana kestävä kehityksen olottuvuutena on korostettu luonnon ja kulttuurin monimuotoisuuden turvaamista koskevissa julkilausumissa (Culture 21 2011; UN 2012; UNESCO 2001;). Metsätieteilijä Olli Saastamoinen on myös nostanut kulttuurisen kestävyuden keskeiseksi elementiksi kestävässä metsätaloudessa (Saastamoinen 2005).

Kulttuurisen ja sosiaalisen kestävyuden käsitteellinen raja on häilyvä. Molemmat liittyvät inhimilliseen toimintaan, ajatteluun ja arvoihin. Painotuseroja voidaan löytää käsitteiden laaja-alaisuudesta. Sosiaalinen kestävyys kiinnitetään usein ylikulttuurisiin arvoihin ja ideoihin, kuten hyvinvointiin, työllisyyteen ja oikeudenmukaisuuteen (Saastamoinen 2005). Kulttuurinen kestävyys ankkuroidaan monesti paikallisiin, etnisiin ja kansallisiin merkityksiin. Käsitteille sosiaalinen ja kulttuurinen voi esittää jaottelun, jossa sosiaalinen rakentuu ihmisten välisille suhteille ja kulttuurinen niille merkityksille, joita kyseiset ihmiset ja suhteet heidän välillään saavat. Sosiaalinen ja kulttuurinen kytkeytyvät kuitenkin vahvasti toisiinsa ja sisältävät päällekkäisyyttä, eikä rajanveto ole yksiselitteinen.

Kulttuurisen kestävyuden määrittäminen ja arviointi on monivaiheinen prosessi. Jonkin toiminnon, kuten vaikkapa hakkuiden yhteydessä, edellyttää metsien käyttöön liittyvien (1) relevanttien kulttuuripiirteiden tunnistamista. Tämän jälkeen on arvioitava (2), millaisia vaikutuksia toiminnolla on kyseisiin kulttuuripiirteisiin. Kolmanneksi (3) on arvioitava ovatko muutokset hyväksyttäviä ja kohtuullisia.

Kahdessa ensimmäisessä vaiheessa tieteellä on keskeinen rooli, mutta kolmannen askeleen kohdalla kyse on keskustelusta, argumentoinnista ja sopimuksenvaraisuudesta, ja lopulta poliittisesta päätöksenteosta. Kulttuurisen kestävyuden arviointi onkin viime kädessä neuvottelua siitä, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei, mikä tulkitaan kestäväksi ja mikä kestävättömäksi. Tämä tosin pätee kaikkien muidenkin kestävä kehityksen olottuvuuksien kohdalla. Arvioija, ihminen tai tulevaisuudessa mahdollisesti tekoäly, ratkaisee millainen ekologinen tai taloudellinen vaikutus on luokiteltavissa kestäväksi.

Kulttuurisen kestävyuden arviointiin liittyy myös valintoja ja arvotuksia muun muassa siitä, kenen tai minkä kulttuurin kestävydestä on kysymys. Ihmisyhteisöillä on tyypillisesti ristiriitaisia arvoja ja tavoitteita, ja usein joudutaan ottamaan kantaa ja päättämään keiden kulttuuriset merkitykset ovat tietyssä tilanteessa tai tietyllä alueella erityisen huomionarvoisia.

Berkes ja Folke ovat (1998) esittäneet sosio-ekologisten järjestelmien kestävyuden yhdeksi tunnusmerkiksi ajallisen komponentin. Mikäli jokin järjestelmä (esimerkiksi laiduntaminen) on ollut käytössä kauan ja toiminut pitkiä ajanjaksoja ylisukupolisesti, sitä voidaan kutsua kestäväksi. Se millä on jatkuvuutta, on todennäköisesti kestävyyttäkin.

Kulttuurinen kestävyys Lapissa yhdistetään yleensä saamelaisiin sekä poronhoitoon, vaikka kulttuuria on tietysti kaikilla ihmisyyhteisöillä. Kulttuurinen näkökulma Lapissa

Kuva 5. Gova-Labban Siida eli porokylä kokoontui porojen kesämerkityksen ajaksi tunturiin koko perheen voimalla. Kuvassa vasemmalta porokoira Ränne, Per-Heikki Tornensis, Lars-Aslak Tornensis ja Nihkolas Valkeapää.

nousee kuitenkin keskusteluissa esiin juuri saamelaisien kohdalla. Heidän, kuten muidenkin alkuperäiskansojen kulttuurin aineellinen perusta on rakentunut luontaiselinkeinoille – poronhoidolle, kalastukselle, metsästykselle ja keräilylle (Pennanen & Näkkäläjärvi 2000). Tilanne on kuitenkin muuttunut radikaalisti modernisaation myötä, ja selvälle vähemmistölle saamelaisista poronhoito – luontaiselinkeinoista merkittävin – muodostaa pääasiallisen tulonlähteen (Hallikainen et al. 2006). Noin kolmasosa saamelaisista asuu saamelaisien kotiseutualueella ja Utsjokea lukuun ottamatta he ovat vähemmistönä kotikunnassaan (Saamelaiskäräjät 2014).

Poro eläimenä ja poronhoito elinkeinona ovat kuitenkin merkityksellisiä saamelaisille. Noin joka kolmas saamelaisalueen saamelaisista omistaa poron (Kempainen & Nieminen 2001). Poronomistamisen kautta pysytään osana sosiaalista ja kulttuurista verkostoa, joka ylläpitää keskeistä sosiokulttuurista pääomaa ja saamelaisen kulttuurin rakenteita. Porolla ja poronhoidolla on erityistä symbolista ja kulttuurista merkitystä saamelaisille. (Hallikainen et al. 2006; Pennanen & Näkkäläjärvi 2000.)

Saamelaisien asema alkuperäiskansana on Suomessa tunnustettu perustuslaissa (1999/731) sekä vähemmistönä Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa (Covenant on Civil... 1976). Saamelaisia koskeva merkittävä poliittinen kysymys on ollut alkuperäiskansan oikeudet kotiseutualueen maihin ja vesiin. Suomi ei ole Norjan tapaan ratifoinut YK:n työjärjestö ILO:n sopimusta numero 169, jossa nämä oikeudet tunnustetaan. Asia on ollut jo monen viimeisimmän hallituksen asialistalla, mutta ratkaisua ei ole saatu aikaiseksi. Poliittista ilmapiiriä on kiristänyt lisäksi kysymys saamelaisien itsemääräämis- ja -määrittelyoikeudesta eli oikeudesta itse omana ryhmänään määrittellä saamelaisuus, sen sisällöt ja saamelaisille tärkeät asiat. 1990-luvulta

Kuva 6. Aamuyön tauko porovasojen merkitsemisessä.

alkaan on ilmaantunut uusia ryhmiä, jotka haluavat itselleen saamelaisstatuksen. Ryhmät ovat nimenneet itsensä muun muassa lappalaisiksi, lapinkylien perillisiksi ja metsäsaamelaisiksi. (Lehtola 2015.) Esimerkiksi Sodankylässä entisen Kemin-Lapin alueella vallinnut ja 1800-luvulle tultaessa kadonnut keminsaamelainen kulttuuri ja –kieli (mm. Tegengren 1952) on haluttu herättää henkiin. Hanke on nähty myös epärealistisena yrityksenä luoda yhteys jo kadonneeseen kulttuuriin (Yleisradio 2015a). Korkein hallinto-oikeus antoi päätökset vuosina 2011 ja 2015 (Korkein hallinto-oikeus 2011, 2015) jonka seurauksena Saamelaiskäräjien vaaliluetteloon lisättiin 94 henkilöä käräjien tahdon vastaisesti vuonna 2011. YK:n ihmisoikeuskomitea totesi Suomen päätöksellä loukanneen saamelaisten oikeuksia (UN 2019). Vuonna 2019 käräjien vaalilautakunta poisti samaiset henkilöt vaaliluettelosta, mutta korkein hallinto-oikeus linjasi, että henkilöt tulee palauttaa luetteloon (Korkein hallinto-oikeus 2019). Kiista siitä kuka on saamelainen ja mikä instanssi sen voi päättää on Suomessa ratkaisematon vuonna 2019. Saamelaisstatus on kytketty myös luonnonvarojen todellisiin tai oletettuihin käyttöoikeuksiin (Lehtola 2015).

Ympäristökiistat ja Lapin konteksti

Demokraattiset yhteiskunnat tunnustavat yksilöiden perusoikeudet ja vapauden, kuten puhe- ja kokoontumisvapauden ja äänioikeuden. Oikeus valita arvonsa ja esittää mielipiteensä avaa yhteiskuntaa ja tarjoaa mahdollisuuden poliittisiin kiistoihin. Tällaisen yhteiskunnan tunnusmerkki on pikemminkin erimielisyys kuin samanmielisyys. Läntisissä demokratioissa kansalaisten mahdollisuus osallistua varsinkin niin sanottujen yhteisresurssien (*common pool resource, open-access resource*) käyttöä koskevaan päätöksentekoon on nähty tärkeäksi (Morgan 1998; Webler et al. 1995).

On ilmeistä, että luonnonvarojen hallinta (*management*) ei voi toimia onnistuneesti

pelkästään ylätasoa (valtio) tai paikallistason ohjauksessa, vaan yhteistyössä (Hanna et al. 1996; Ostrom 1990). Moderniin yhteiskuntaan kuuluu, että se ottaa tietystä kysymyksestä huolestuneita kansalaisia mukaan päätöksentekoprosessiin (Ruckelshaus 1998). Teoreettinen lähtökohta (Deutsch 1973; Dahrendorf 1959) konfliktitutkimuksessa on se, että konflikteja ei tule nähdä ongelmana itsessään. Konfliktien kautta sosiaaliset järjestelmät voivat kehittyä ja konfliktien hallinta kuuluu keskeisenä osana demokraattisiin yhteiskuntiin.

Kiistat ja konfliktit ovat yhteisöille usein henkisesti kuluttavia ja kuormittavia, mutta tutkimuksen kannalta jopa hyödyllisiä tilanteita. Konfliktit ovat prosesseja joissa nousee esiin asioita ja arvostuksia, jotka muuten eivät ehkä tulisi julkilausutuiksi tai selitetyiksi. Tätä kautta kiistatilanne ja sen käsittely lisää tietoa ympäristöön liittyvistä tarpeista ja luonnonkäytön kulttuureista. (Daniels & Walker 2001.) Konfliktitilanteessa käy ilmi mitkä asiat luonnossa ovat tärkeitä ihmisille ja kuinka he suhtautuvat ympäristökysymyksiin. Ympäristökiistat ovat hedelmällisiä tilanteita tutkia luonnonkäytön kulttuurisia tekijöitä. Ne paljastavat miten suhtaudumme luonnonvaroihin, niitä käyttäviin ihmisiin ja eläimiin sekä luonnonsuojeluun. Kiistojen lietsominen ei kuitenkaan ole tutkimuseettisesti perusteltua vaikka kiistat lisäävät tietoa.

Poliittiset vastakkainasettelut voidaan luokitella kolmeen luokkaan: *erimielisyyksiin, kiistoihin* ja *konflikteihin*. Erimielisyyksistä on lyhyin matka yhteisymmärrykseen ja sopimiseen, ja toisinaan riittää faktojen tarkastelu ja sopiminen siitä, mikä tulkinta faktoille annetaan. Esimerkki tästä on osajulkaisussa IV (sivu 42) tarkasteltu porolaidunten tilan arviointi jäkälämäärän perusteella tilanteessa, jossa on sovittu tutkimusmenetelmistä, joilla laidunten tilaa seurataan. Erimielisyydet voivat kuitenkin eskaloitua kiistaksi ja avoimeksi konfliktiksi, jossa molemminpuolisen luottamuksen sijaan valitaan strategia joka peliteoreettisesti vastaa vangin dilemmaa tai umpikujaa.

Kiista voidaan nähdä konfliktia lievempänä vastakkainasettelun muotona (Peltonen & Villanen 2004). Konfliktilla tarkoitetaan usein perustavanlaatuista ristiriitatilannetta eri osapuolten välillä. Lähtökohta käsitteen määrittelyssä on, että konfliktitilanteessa on ainakin kaksi osapuolta jotka ovat myös suhteessa toisiinsa siten, että osapuolilla on mahdollisuus vaikuttaa muiden osapuolien tavoitteiden toteutumiseen (Daniels & Walker 2001).

Ympäristökonfliktien taustalla on yleensä monia syitä, jotka usein ovat luonteeltaan ekologisia, taloudellisia, poliittisia ja ne liittyvät luonnonvarojen käyttöön (Diehl and Gleditsch 2000). Konfliktit ilmenevät usein monella tasolla paikallisesti ja ei-paikallisesti ja niissä on useita osapuolia. Ympäristökonflikteihin liittyy usein kulttuurieroja, jotka liittyvät arvoihin, asenteisiin, intresseihin, käytäntöihin ja tapaoikeuteen. Konfliktien hallinta ja ratkaisun löytäminen edellyttää näiden kulttuuripiirteiden tunnistamista. Konfliktit ovat sosiaalisia tilanteita, joihin tulee etsiä ratkaisuja sosiaalisten ja kulttuuristen käytäntöjen kautta.

Ympäristökiistojen taustalla on usein osapuolten erilaiset kulttuuriset taustat, jotka vaikuttavat yksilöiden ja yhteisöjen käsityksiin luonnosta ja luonnonvaroista, sekä tapaan hyödyntää luontoa. Konfliktien hallinnan ja ratkaisukeinojen löytäminen edellytys on, että nämä kulttuuripiirteet tunnistetaan ja otetaan huomioon. (Jokinen & Heikkinen 2005; Jokinen 2005a; Daniels & Walker 2001.)

Luonnonvarojen käyttöön ja ympäristöön liittyvien kiistojen katsotaan lisääntyneen viime vuosikymmeninä (Mann & Jeanneaux 2009; Nie 2003). Suomessa ja laajemmin Euroopassa ympäristökiistat ovat liittyneet erityisesti metsien käyttöön (Niemelä et al. 2005). Suomessa käytyjen ympäristökonfliktien aiheita ja syitä ovat selvittäneet Petterson et al. (2017) ympäristöhallinnon, luonnonvara-alan toimijoiden ja kansalaisjärjestöjen näkökulmista. Tutkimuksen mukaan Suomessa korostuvat erityisesti metsäkiistat. Yhteiskuntien välillä on kuitenkin eroa siinä, kuinka herkästi metsienkäsittely synnyttää konflikteja ja kuinka niitä

hoidetaan (Hellström 2001).

Metsien ja laajemmin luonnonvarojen käytön kysymyksissä sosiaalinen ja kulttuurinen näkökulma on noussut keskeiseksi, kun tavoitteena on hyvinvoiva ja vakaa yhteiskunta. Ympäristökonfliktien syiden ymmärtämisen ja konfliktien hallinnan kannalta huomiota on kiinnitetty kiistojen kulttuurisiin tekijöihin. Osapuolten tulkintaerot ja kohtaamattomuus voivat perustaltaan johtua siitä, että toimijoiden kulttuurierot ovat merkittävän suuret. Luonnonvaroja hyödyntävät monikansalliset yritykset, erityisesti mineraalialalla, tavoittelevat toiminnalleen sosiaalista toimilupaa, minkä edellytys on yhteiskunnan ja paikallisten yhteisöjen hyväksyntä. Epävirallinen sosiaalinen toimilupa puolestaan voi olla edellytys luonnonvarahankkeen rahoitukselle. (Prno 2012; Thomson & Boutillier 2011.)

Ympäristökonflikteilla on harvoin yhtä selkeää syytä tai kehityspolkua (Peltonen & Villanen 2004). Konfliktien taustalla on kuitenkin yleensä kilpailu rajallisista luonnonresursseista sekä epäoikeudenmukaiseksi koettu asetelma hyötyjen ja haittojen kohdentumisesta (Jones et al. 2005). Tyypillistä on sekin, että konfliktien taustalla on luonnonkäyttöön liittyviä arvo- ja eturistiriitoja (von der Dunk et al. 2011). Konfliktien hallinnassa korostuu myös valta-asemat, osallisuuden ja oikeudenmukaisuuden kysymykset. Jännitteitä syntyy herkästi päätöksenteossa mukana olleiden ja siitä ulkopuolelle jääneiden toimijoiden välille (Mann & Jeanneaux 2009). Kun konfliktit liittyvät perustavanlaatuisiin arvoihin ja niiden välisiin ristiriitoihin, on konflikti vaikeasti ratkaistavissa. Arvopohjaisia konflikteja, jotka liittyvät osapuolten välisiin olennaisiin kulttuurieroihin, kutsutaankin viheliäisiksi (*wicked*). (Peltonen & Villanen 2004; Nie 2003).

Tiedon hallinta, sen luonne ja välittyminen on konflikteissa keskeisessä asemassa. Osajulkaisussa IV on tarkasteltu tieteellisen ja paikallisen tiedon merkitystä kiistoissa. Tieteellinen tieto on paikallista tietoa yleispätevämpää, mutta monesti luonnonvarojen paikallisesta tilasta, kuten yksittäisen järven tai vesistöalueen kalakannoista, on tarjolla lähinnä paikallista tietoa.

Vaikka ympäristökiistaan liittyvän luonnonresurssin määrä voitaisiinkin arvioida tieteellisin menetelmin ja siitä vallitsi yhteisymmärrys, erimielisyyttä aiheuttaa usein se, kuinka paljon resurssia voidaan kestävästi hyödyntää. Tämä johtuu myös tiedollisesta ongelmasta, sillä eri toimintavaihtoehtojen monimutkaisista vaikutusmekanismeista voi olla vaikea saada tietoa, jota kaikki osapuolet myös ymmärtävät. Ongelmaa voi pyrkiä ratkaisemaan lisäämällä tieteellistä tietoa, mikä kuitenkin on työlästä ja kallista. Keräämällä ja hyödyntämällä lisäksi paikallista luonnonvarojen käyttöön liittyvää perinteistä tietoa, on mahdollista hillitä kustannuksia ja edistää kerättävän tiedon laatua (Ostrom 1990). Tiedonlajien vaihtaminen ja vuoropuhelu on keskeistä konfliktinhallinnassa. Tärkeä kysymys on usein myös se, kuka tietoa voi tuottaa ja kenen tieto läpäisee hallintaprosessin. Mikäli osapuolet voivat myös osallistua luonnonvarojen käytön seurantaan, he todennäköisemmin sitoutuvat niitä koskevaan päätöksentekoon.

Ympäristökonfliktit sisältävät keskenään samoja piirteitä ja elementtejä, mutta ovat viimekädessä yksilöllisiä. Konflikteilla on ainutkertainen tilallinen ja ajallinen konteksti ja niiden hallinnassa tarvitaan erityyppistä tietoa (Blackmore 2007). Ympäristökiistoilla on myös usein pitkä historia, jonka tunteminen on välttämätöntä konfliktin ymmärtämisen ja hallinnan kannalta (Karjalainen & Järvikoski 2010). Tapausten ainutkertaisen luonteen vuoksi kiistojen ratkaisutapoja tuskin voi sellaisenaan monistaa tapauksesta toiseen, vaikka hyviä käytäntöjä voidaankin luoda ja niistä oppia.

Konfliktien hallinta tarkoittaa neuvottelua, intressien yhteensovittamista, uusien ratkaisujen etsimistä, vaikutusten arviointia ja tiedon vaihtoa (Peltonen & Villanen 2004). Jotta hallintaprosessi nauttisi osapuolten luottamusta ja oikeutusta, sen tulee olla distributiivisesti ja proseduraalisesti oikeudenmukainen. Edellinen liittyy hyötyjen ja haittojen

oikeudenmukaiseen jakamiseen, jälkimmäinen menettelytapoihin hallintaprosessissa, kuten osallisuuteen ja mahdollisuuteen vaikuttaa päätöksentekoon. (Paavola 2004.) Eri ryhmät voivat olla eriarvoisessa asemassa ympäristökonflikteissa eikä näiden ryhmien oikeuksia ole välttämättä määritelty (Petterson et al. 2017). Tämä on omiaan vaikeuttamaan konfliktin hallintaa ja ratkaisujen löytämistä.

Konfliktienhallinnassa panostetaan usein proseduraaliseen ongelmanratkaisuun eli siihen, että asiat hoidetaan lakien ja yhteiskunnan ylätasolla sovittujen pelisääntöjen mukaan. Tämä ei kuitenkaan välttämättä auta, sillä paikallisella tasolla olevilla toimijoilla ja osapuolilla saattaa olla kriittinen näkökulma kansallisen ja ylikansallisen sääntelyn ja toimintatapojen oikeutukseen (Hiedanpää 2002). Proseduraalinen sääntely kaipaa usein rinnalleen eettisiin tarkastelutapoihin liittyvää reflektointia eli pohdintaa ratkaisujen oikeudenmukaisuudesta, hyvyydestä ja pahuudesta (Petterson et al. 2017).

Lapissa luonnonvarojen hyödyntäminen on keskittynyt voimaperäiseen raaka-ainetuotantoon, jossa huomio on kiinnittynyt metsä- ja mineraalivaroihin sekä vesivoimaan. Lapin luonnonvarapolitiikka on johtanut ekologiisiin muutoksiin ja sitä myötä konflikteihin. Suomessa on 2000-luvulla kiistelty erityisesti poronhoidon, metsätalouden ja matkailun vaikutuksista ja keskinäisistä suhteista Ylä-Lapissa. (Hallikainen et al. 2008; Raitio 2008; Chapin et al. 2004.)

Lapissa, ja varsinkin Ylä-Lapissa, elinkeinot ovat perinteisesti liittyneet luontoon ja metsien monikäyttöön. Alueelle on ominaista se, että valtio omistaa ja Metsähallitus hallinnoi noin 90 prosenttia alueen pinta-alasta ja eriasteisesti suojellun maa-alan osuus on suuri, noin 70 prosenttia. Laskentatavasta riippuen suojellun metsäalan osuus on noin 40-50 prosenttia koko metsäalasta. (Sandström et al. 2000; Metsähallitus 1996). Ylä-Lappi on myös saamelaisten kotiseutualueetta, johon kuuluu Suomessa lisäksi Lapin paliskunta Sodankylän pohjoisosassa (Sandström et al. 2000). Poronhoito, joka on keskeinen osa saamelaiskulttuuria, hyödyntää talvilaitumina erityisesti alueen vanhoja metsiä. Ylä-Lapissa enemmistö poronhoitajista on saamelaisia. (Heikkinen 2002; Kempainen & Nieminen 2001; Nyysönen 1997.) Saamelaisia on noin kolmannes Ylä-Lapin väestöstä ja yli puolet saamelaisista asui kotiseutualueensa ulkopuolella (Saamelaiskäräjät 2015).

Metsätalouden ja poronhoidon väliset intressiristiriidat ja jännitteet ovat osin peräisin jo 1800-luvun loppupuolelta. Metsätalous oli huolissaan porolaidunnuksen vaikutuksista taimikoihin sekä poromiesten tavasta kaataa luppokuusikoita porojen talviravinnoksi. Inarissa oli melko laajoja hakkuita jo 1920-luvulla kun puuta vietiin Norjaan, mutta hakkuut olivat lähinnä poimintahakkuita. Porotalouden näkökulmasta metsätalous muuttui ongelmaksi toisen maailmansodan jälkeen, kun metsienhoidossa siirryttiin laajoihin vanhoihin metsiin kohdistuneisiin avohakkuisiin ja voimaperäiseen maanmuokkaukseen. Inarissa hakkuumäärät nousivat voimakkaasti 1960-80 -luvuilla ja sitä mukaa metsätalouden kritiikki voimistui. Valtion eli Metsähallituksen metsätalous Lapissa alkoi herättää kritiikkiä 1960-luvulta alkaen, kun poromiehet esittivät julkisuudessa huolensa hakkuiden vaikutuksista poronhoitoon. Hakuut muun muassa vähentävät vanhojen metsien määrää. Ne ovat poron kevättalvisen tärkeän ravinnon, lupon, kasvubiotooppi. Poronhoitoa alettiin puolestaan arvostella ylilaidunnuksesta ja kielteisestä vaikutuksesta metsänuudistumiseen. (Kumpula & Oinonen 2018; Jokinen 2014; Jaakkola et al. 2007; Sihvo et al. 2006; Rytteri 2006; Veijola 1998b; Nyysönen 1997; Väre et al. 1996.)

Väitöskirjan osajulkaisuista neljä (I-IV) liittyy Inarin metsäkiistaan. Inarissa useimmat poronhoitajat ovat saamelaisia, mutta suomalaisten poromiesten määrä on myös huomattava. Tämä on tuonut kiistaan etnopolitiittisen aspektin, sillä poronhoidon katsotaan olevan saamelaisten kulttuurin aineellinen perusta (Heikkinen et al. 2007). Inarin metsäkiista käynnistyi Kessissä jo 1980-luvulla, mutta jatkui seuraavina vuosikymmeninä.

Väitöskirjassa tarkastellaan Inarin kiistan lisäksi luonnonvarojen käyttöön liittyviä jännitteitä ja suoranaisia konfliktitilanteita Muoniossa, Kilpisjärvellä sekä Ylläs-Levin matkailukeskuksessa. Osajulkaisussa III tapaustutkimukset ovat Lapin lisäksi Päijänteeltä. Tutkimusartikkelien luonnonvarojen hallintaa koskevat teemat Lapissa liittyvät metsätalouden ja poronhoidon ohella matkailun ja luonnonsuojelun intresseihin ja yhteensovittamiseen.

Lapin ympäristökamppailut ovat liittyneet myös vesi- ja tuulivoimarakentamiseen sekä kaivostoimintaan erityisesti 2010-luvulla (esim. Similä & Jokinen 2018; Petterson et al. 2017; Hast & Jokinen 2016; Hast 2013; Suopajärvi 2011). Vaikka näitä käyttömuotoja ja niihin liittyviä kiistoja ei väitöskirjassa käsitelläkään, niissä vaikuttavat samat luonnonkäytön kulttuuripiirteet kuin tässä julkaisussa käsitellyissä elinkeinoissa ja luonnonkäyttötavoissa.

Tutkimusongelma, teoreettinen viitekehys ja menetelmät

Tämän väitöskirjan tutkimusaihe on sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä luonnonkäyttö Lapissa. Aihetta tarkastellaan ympäristökiistojen ja niiden ilmentämien kulttuuristen tekijöiden kautta. Tutkimusongelma tiivistyy kolmeen kysymykseen:

1. Millaisia jaettuja eli kulttuurisia merkityksiä Lapin luonto ja sen käyttö saa erityisesti ympäristökiistojen kontekstissa?
2. Miten Lapin paikallisväestö on tulkinut tarkasteltuja ympäristökiistoja ja konfliktien hallintaa?
3. Miten ympäristönsuojelua ja erilaisia luonnonvarahankkeita voi ja kannattaa toteuttaa Lapissa sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävästi?

Väitöskirjan tehtävä ei ole pelkistetyn kulttuurintutkimuksellinen vaan sen motivaatio on myös pragmaattinen. Tutkimuksella haetaan eväitä parhaisiin käytäntöihin Lapin luonnonvarojen hyödyntämisessä ja hallinnassa. Luonnonsuojelu ja ympäristönäkökulmat ovat tarkastelun keskiössä. Kantava ajatus ja hypoteesi on, että ympäristönsuojelun voidaan olettaa onnistuvan parhaiten silloin, kun tunnemme suojelutoimiin liittyvät ihmiset ja yhteisöt, joiden elämään suojelu vaikuttaa. Näin voimme ennalta arvioida miten he reagoivat ja suhtautuvat suojeluun. Väitöskirjan artikkeleissa päähuomio on paikallisessa väestössä, mutta myös viranomaisissa ja asiantuntijoissa, jotka määrittelevät luonnonkäytön kestävyyttä.

Väitöskirjan metateoreettinen viitekehys rakentuu sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden käsitteiden ja kognitiivisen antropologian ohella kestävästä ympäristö- ja konfliktinhallinnan teorialle. Väitöskirjassa tarkastellaan useiden tapaustutkimusten kautta miten hyvän hallinnon teorioiden mukaiset käytännöt toteutuvat – tai eivät toteudu – erilaisissa maankäyttö- ja ympäristökiistoissa. Osajulkaisujen kautta rakennetaan luvussa kolme synteisiä sille, mitä kulttuurisia tekijöitä Lapissa tulisi huomioida luonnonkäytöstä päätettäessä, ja mitkä ovat hyvän hallinnon parhaat käytännöt ja sudenkuopat. Väitöskirja sijoittuu yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kenttään.

Lapin luonnonkäyttöä on tutkittu paljonkin. Alan klassikko on esimerkiksi August Renvallin tutkimukset suojametsäkysymyksestä I-IV, jossa hän tarkastelee muun muassa poronhoidon, metsänkasvatuksen, uudisasutuksen ja maanviljelyn suhteita. Ympäristöhistorian alalla Ilmo Massan *Pohjoisen luonnonvalloitus* (1994) on alan kotimainen merkkiteos. 1990-2000 –luvulla Lapin luonnonkäyttöä yhteiskuntatieteen ja luonnonvarapolitiikan näkökulmista ovat tutkineet muun muassa Valkonen (2006; 2003),

Raitio (2008), Sarkki (2008, 2011), Heikkinen (2002), Suopajarvi (2001) ja Veijola (1998), keskeisiä mainiten. Tämä väitöstutkimus sijoittuu temaattisesti samaan tutkimustraditioon ja tieteenalan kenttään, mutta operoi kulttuurisen merkityksen käsitteellä aiempaa tutkimusta selväpiirteisemmin.

Luonnonkäytössä päähuomio kiinnittyy valtion omistuksessa olevien maiden ja vesien käyttöön. Valtaosa Lapista ja varsinkin Ylä-Lapista on valtionmaata. Tarkastelussa on kansallisessa yhteisomistuksessa olevien luonnonresurssien käyttö ja siihen liitetyt merkitykset. Mutta kuten osajulkaisuissa todetaan, kansallisuuksia on enemmän kuin yksi ja samoin tulkintoja siitä, kenen maista on kyse, kun puhumme valtionmaista. Tässä teemassa ollaan lappilaisen luonnonkäytön kulttuuristen tekijöiden ytimessä.

Väitöskirja koostuu seitsemästä osajulkaisuista vuosilta 2006-2017. Kaikissa artikkeleissa käsitellään luonnonkäytön sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden näkökulmia ja kaikkiin artikkeleissa esitelyihin empiirisiin tapaustutkimuksiin liittyy ympäristökiista – tai vähintäänkin luonnonvarojen käyttöön liittyviä ristiriitoja ja jännitteitä, jopa konflikteja.

Osa artikkeleista painottaa teoreettisia ja metodologisia näkökulmia. Niitä ovat osajulkaisut II sekä IV-VI. (Kyllönen et al. 2006; Mustajoki et al. 2011; Jokinen et al. 2017; Heikkinen et al. 2010.) Näissäkin artikkeleissa esitellään tapaustutkimukset, niiden empiirinen aineisto ja johtopäätökset. Artikkeleita, joissa painopiste on enemmän empiriassa, ovat I, III ja VII (Jokinen 2014; Jokinen & Sippola 2007 ja Hallikainen et al. 2006). Artikkelien tapaustutkimuksien teemat liittyvät poronhoitoon, matkailuun, metsätalouteen, luonnonsuojeluun ja tieteen rooliin luonnonkäytössä.

Osajulkaisujen teoreettinen viitekehys on valittu tarkoituksenmukaisesti kulloisenkin tutkimusongelman mukaan. Useimmissa artikkeleissa toimii kulttuuristen merkitysten jäljittämistä tutkiva kognitiivinen antropologia vähintäänkin metateorianana, monissa erillisjulkaisuissa on myös sovellettu konfliktien hallintaan, luonnonvarojen suunnitteluun ja hallintaa liittyvää teoriakehystä. Sovelletut teoreettiset viitekehukset ja hyödynnetyt aineistot ja menetelmät on esitetty kootusti taulukossa 2, sivu 28.

Väitöskirjatutkimuksen tulkinnallista viitekehystä tukee myös tekijän vuosina 1998-2000 keräämä laaja haastatteluaineisto Ylä-Lapista. Se koostuu 86 henkilön henkilökohtaisesta teemahaastattelusta Enontekiöllä, Inarissa ja Utsjoella. Haastateltavista noin puolet oli saamelaisia, puolet suomalaisia edustaen alueen tyypillisiä elinkeinoja ja toimialoja (porotalous, matkailu, palvelut, hallinto, maa- ja metsätalous ym.) Kaikki haastattelut on litteroitu ja digitoitu, alkuperäiset haastattelunauhut ovat tekijän hallussa. Aineistoa on suoraan hyödynnety väitöskirjan osajulkaisuissa IV-VI ja tässä julkaisussa siihen viitataan aineistositaatein³ johdantoluvussa 1 ja synteasiluvussa 3. Myös osajulkaisun III kohdalla haastatteluaineisto toimii tulkintoja tukevana tausta-aineistona.

Haastatteluaineiston keruu käynnistyi etnografisena kenttätöinä Käsivarren paliskuntaan kuuluvan Gova-Labban saamelaisen siidan eli porokylän parissa vuonna 1998. Tämä käsitti noin neljän viikon heinäkuisen työjakson Jehkas-tunturissa (*Jiehkkaaš*), johon kuului laavussa (kuva 7, myös kuva 12, sivu 71) asuminen, haastattelut, osallistuva havainnointi ja pienessä määrin porotyöt. 2000-luvun taitteessa siida kokoontui kuukaudeksi tunturiin porovosojen merkitsemistä varten. Perheiden muutkin jäsenet kuin aktiiviset poromiehet olivat mukana ja kyse oli paitsi poronhoitotyöstä, myös yhdessäolosta ja lasten kasvamisesta kulttuuriin (kuva 5 sivu 20). Porokylälle tunturissa vietetyllä ajanjaksolla oli myös sosiaalinen funktio. Perhekuntien tai yksittäisten poromiesten asuttamia laavuja (umpilaavu, suomalaisittain kota) oli tunturissa kymmenkunta.

Tutkijalle kuukauden mittainen jakso tunturissa tarjosi tilaisuuden tutustua ihmisiin

---

3 Sitaattien puhekieltä on hieman oiottu poistamalla sisällön kannalta turhia täyte- ja toistoilmauksia.

Kuva 7. Tekijä kenttätöissä Käsivarren Lapissa Gova-Labban siidassa. Kuvassa vasemmalla poromies Jouni A. Labba. Kuva: Pekka Antikainen.

ja kulttuuriin sekä mahdollisuuden rakentaa luottamusta tutkittavan yhteisön jäseniin. Kesämerkityskylässä oloa leimasi odottaminen – sopivan päivän ja ajankohdan – jolloin porot olivat ehtineet riittävästi laiduntaa keskikesän laitumilla tunturissa, ja oli suotuisa hetki aloittaa itse vasanmerkkkaus. Odottaminen tarkoitti käytännössä pitkiä jaksoja istumista laavutulilla sääskiltä suojassa, keskusteluja, rupattelua, teen ja kahvin jatkuvaa juomista. Näissä tilanteissa oli myös mahdollista keskustella tutkimukseen liittyvistä aiheista ja tehdä sopivissa väleissä haastatteluja (kuva 7) ja kirjoittaa kenttätöypäiväkirjaa. Porotöihin osallistuminen tarkoitti muun muassa porojen ajamista pois Mallan luonnonpuistosta, vasanmerkkkausaitaan ja renkinä toimiminen Namakan (*Njamatjávri*) poroerotuksessa marraskuussa 1998. Kaikkiaan viiden viikon kenttätöyövaihe tarjosi tutkijalle kurkistusikkunan porosaamelaiseen kulttuuriin, tutkimusaineiston, kokemuksia ja elämyksiä. Siidassa vietetty aika oli myös merkityksellinen myöhemmälle Mallan luonnonpuiston porolaidunkiistaa koskevalle tutkimus- ja konfliktinhallintatyölle (Jokinen 2005a).

Väitöskirjan aineisto on kerätty informantteihin nähden läheltä ja kaukaa. Kenttätöyjakso oli lähelläoloa tutkittavan yhteisön arjessa. Kun tutkimuskohde on alkuperäiskansa saamelaiset, johon on vuosikymmenten saatossa kohdistunut monenlaista tutkimusintressiä, eettistä ja epäeettistä, tulee tutkijan miettiä myös omaa positiotaan ja vastuutaan tutkijana. Käytännössä se tarkoitti pyrkimystä riittävän varovaiseen ja kunnioittavaan lähestymiseen ensin avaininformanttien kautta, joiden kanssa arvioitiin, mikä olisi sopiva lähestymistapa. Esimerkiksi kenttätöyessä asumuksena käytettyä laavua ei sijoitettu keskelle porokylää vaan etäämmälle, jotta vaikutelma tunkeilusta vältettäisiin. Ajan kanssa lähestymällä oli myös helpompi arvioida kuinka tervetullut kulloinkin oli. Kielteisiä torjuntareaktioita ei ilmennyt, mutta vieraasta sosiaalisesta ja etnisestä ryhmästä tulevan tutkijan tulee olla hereillä kohtaamisissa, ettei sopivan ja toivotun rajoja ylitetä.

Taulukko 2. Osajulkaisuissa hyödynnetty teoreettinen viitekehys, aineistot ja menetelmät.

Osajulkaisu	Teoreettinen viitekehys	Aineistot ja menetelmät
I	Yhteisresurssien (<i>common pool resource</i>) hallinta, monihyödykkeiden tuotantotapastrategia, kulttuuriset merkitykset ja –mallit.	Survey-aineisto (määrällinen ja laadullinen), tilastolliset analyysit, kulttuuristen merkitysten analyysi.
II	Monitavoitteisen arvopuuanalyysin teoria (Multi-Attribute Value Tree theory MAVT).	Fokusryhmähaastattelut, monitavoitearviointimenetelmä (<i>multi-criteria decision analysis</i>), arvopuuanalyysi.
III	Kestävyyden tulkinnat, kognitiivinen antropologia, konfliktiteoria.	Survey-aineisto, haastattelut, konfliktianalyysi. aiempi tutkimuskirjallisuus. Määrälliset ja laadulliset menetelmät.
IV	Yhteisresurssien (<i>common pool resource</i>) hallinta, yhteismaan tragedia (Tragedy of the commons), peliteoria.	Haastattelut, suunnittelu-, politiikka-, ja lakiasiain kirjalliset dokumentit, GPS-jäljitys- ja kaukokartoitusaineistot. Laadulliset ja määrälliset menetelmät, teksti- ja merkitysanalyysit.
V	Poliittinen ekologia, kognitiivinen antropologia, kulttuuristen mallien teoria.	Asiantuntijahaastattelut, Delfoi-paneeli, osallistuva havainnointi ja etnografinen kenttätö. Tekstianalyysit.
VI	Ekosysteemipalvelut, monitasohallinta (<i>multi-level governance</i>), kognitiivinen antropologia.	Asiantuntijahaastattelut, Delfoi-paneeli, osallistuva havainnointi ja etnografinen kenttätö, postikysely. Kohdennettu sisältöanalyysi.
VII	Kognitiivinen antropologia, kulttuuristen mallien teoria.	Puhelinhaastattelut, tilastolliset analyysit, kulttuuristen merkitysten analyysi.

Kenttätö, haastattelut ja ensimmäinen kysely toteutettiin 1990-luvun lopulla. Antropologinen kirjallisuus painotti jo tuolloin, että tutkijalla tulisi olla yhteisön hyväksyntä työlleen, varsinkin kun toimitaan alkuperäiskansojen kanssa. Tuolloin ei kuitenkaan Suomessa ollut vielä vakiintunutta tai virallisesti muotoiltua käytäntöä. Saamelaiskäräjät ei reagoinut, kun tutkimusaihe ja motiivi esiteltiin, ajatuksena saada sille saamelaisen tuki. Tuolloin ajattelu- ja lähestymistapa tutkimus”lupa” hankkimisesta oli ilmeisesti vielä vieras. Tilanne on nykyään toinen ja Saamelaiskäräjät julkaisi vuonna 2016 ohjeistuksen, joka edellyttää Saamelaiskäräjien ja paikallisen saamelaisyhteisön lupaa perinnetiedon keräämiseen ja tutkimukseen (Saamelaiskäräjät 2016a). Ajattelutapa ja käytäntö on uusi ja toimintatapa ollaan vasta ottamassa osaksi normaalia tutkimustoimintaa (Yleisradio 2018).

Kenttätö ja siellä tehtyjen havaintojen ja haastattelujen ohella tutkimusongelmaa avaavana ja ymmärrystä lisäävänä tausta-aineistona on myös tekijän osallistuminen Metsähallituksen ensimmäiseen luonnonvarasuunnitteluprosessiin ulkopuolisena asiantuntijana (Sandström et al. 2000). Prosessi käsitti vuosina 1999-2000 useita kokouksia ja keskustelutilaisuuksia eri puolilla Ylä-Lappia, joissa tilaisuuden isäntänä toimi Metsähallitus, joka esitteli suunnitelmiaan alueen luonnonvarojen käytöstä. Luonnonvarasuunnittelussa oli kyse osallistavasta suunnittelusta, joissa paikallisilla ja muilla ihmisillä oli mahdollisuus kertoa näkemyksensä ehdotuksiin ja käsiteltävään asiaan. Ihmiset osallistuivat varsinkin

aktiivisesti tilaisuuksiin ja palautteenantoon. Paikoin keskustelu oli poleemista ja haastavaa, ja Metsähallituksen asema valtionmaiden ja -vesien haltijana toisinaan kyseenalaistettiin. Kuulemiset tarjosivat hyvän tilaisuuden tutustua alueen toimijoihin, yleiseen ilmapiiriin ja luonnonvarojen hallintaa koskeviin näkökulmiin ja jännitteisiin. Samalla oli mahdollista löytää avaininformantteja ja muita haastateltavia tutkimusta varten. Luonnonvarasuunnitelmaa tukeva postikysely Lapin luonnonkäytöstä toteutettiin vuonna 1999 (Sandström et al. 2000).

2 OSAJULKAISUT

Inarilaisten käsityksiä metsätaloudesta ja muusta luonnonkäytöstä

Tutkimuksen lähtökohdat

Inarissa on käyty yksi pitkäaikaisimmista ja raskaimmista suomalaisista ympäristökiistoista. Kiista liittyi valtion metsätalouteen, ja sen vaikutuksiin luontoon, poronhoitoon, saamelaisuuteen ja matkailuun. Monivaiheinen kiista juontaa juurensa jo 1980-luvulta, se sai eri vaiheissa monia painotuksia ja eskaloitui 2000-luvun puolivälissä. Ensi alkuun valtion hakkuita vastustettiin erityisesti luonnonsuojelullisista syistä, mutta 1990-luvulle tultaessa suojelu alettiin nähdä poronhoidon ja matkailun näkökulmasta. Lopulta hakkuiden vastustamisen päämotiivi rakentui alkuperäiskansa saamelaisten oikeuksien, sekä porosaamelaisen kulttuurin turvaamiselle. (Raitio ja Rytteri 2005; Kyllönen ja Raitio 2004; Veijola 1998b.) Kulttuurista tuli metsiensuojelun motiivi ekologisten näkökulmien rinnalle ja jopa eteen.

Inarin metsäkonfliktiin liittyy myös kiista Ylä-Lapin valtionmaiden omistuksesta ja saamelaisten oikeuksista, mitä ei ole poliittisesti Suomessa ratkaistu. Lisäksi Inarin kiistaan, kuten ympäristökiistoihin yleensäkin, liittyy myös paikallisten asukkaiden ja ulkopuolisten tahojen, valtiovallan ja ympäristöjärjestöjen välisiä näkemyseroja ja jännitteitä (Valkonen 2003; Lepistö 1997). Kiistalla oli sekä paikallinen, kansallinen että globaali ulottuvuutensa ja hakkuiden aiheuttama huoli liittyi ekologiin, taloudellisiin ja maankäytön oikeudellisiin seikkoihin. (Roiko-Jokela 2003; Lehtinen 1998.) Kiistan luonteesta, osapuolista ja historiasta ks. alaluku ”Inari ja Muonio kiistojen näyttämönä” sivulla 38.

Tässä artikkelissa tutkittava, valtionmetsiä hyödyntävä kulttuurinen yhteisö ovat inarilaiset. Valtionmetsiä erityisesti porolaitumina voidaan luonnehtia yhteisresurssiksi (*common pool resource*), joille on tyypillistä, että yksi käyttäjä ei voi sulkea muita pois, ja toisaalta yhden käyttäjän hyödyntämä hyödykeyksikkö ei ole muiden käytettävissä (Ostrom 1990).

Maankäyttömuotojen yhteensovittamista voi tarkastella metsien monihyödykkeiden vaihtoehtoisina tuotantotapoina, jotka perustuvat joko yhteis- tai vaihtoehtoistuotantoon (Saastamoinen 1982). Yhteistuotannossa toimitaan samassa prosessissa, vaihtoehtoistuotannossa käyttömuodoille tarvitaan omat alueet. Inarissa metsätalous ja poronhoito, osin myös matkailu, toimivat samoilla alueilla yhteistuotantomallin mukaisesti, mutta sen on havaittu johtavan ristiriitoihin ja jopa konfliktiin. Tässä artikkelissa tämän kiistan sisältöä on selvitetty Inarin kuntalaisille kohdistetussa postikyselyssä, jossa haettiin vastausta erityisesti seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Kuinka merkittävänä eri elinkeinoja pidetään taloudellisesti ja kulttuurisesti?
- Kuinka suurta haittaa metsätalous ja matkailu aiheuttavat poronhoidolle?
- Kuinka paljon eri tahoilla tulisi olla valtaa alueen luonnonkäytöstä päätettäessä?

Ylä-Lapin metsien käyttöä koskeva kysely lähetettiin vuonna 2004 kaikkiaan 2200:lle Väestörekisterikeskuksen tiedostoista satunnaisesti poimitulle täysi-ikäiselle (yli 18-vuotiaalle) ylälappilaiselle henkilölle. Kaikkiaan vastausprosentiksi tuli 36 %. Vastausprosentti kyselyssä jäi verrattain alhaiseksi, joten aineistoa täydennettiin

katoanalyysillä. Lomakkeessa kerättiin määrällistä ja laadullista dataa.

Tulokset ja pohdinta

Aineiston tilastollisessa käsittelyssä käytettiin frekvenssijakaumia, kaksi- ja kolmiulotteista ristiintaulukointia, Fisherin tarkkaa testiä, log-lineaarisia malleja ja pääkomponenttianalyysejä (Metsämuuronen 2005; Engelman 2004; Mehta & Patel 1983). Laadullista aineistoa analysoitiin tekstianalyysin keinoin jäljittämällä keskeisiä kulttuurisia merkityksiä.

Log-lineaarisella mallilla havaittiin, että syntyperän ja poronhoidosta saatavien tulojen välillä on riippuvuus, samoin metsä- ja porotaloudesta saatavien tulojen välillä. Porotalous on selvästi merkittävämpi elinkeino saamelaisvastaajille kuin suomalaisille, vaikka porotuloilla on merkitystä vain noin kolmasosalle vastanneista saamelaisista. Inarilaisten mielestä matkailu on *taloudellisesti* tärkein ja kannattavin elinkeino Ylä-Lapissa. Alkutuotanto kuten metsätalous ja –porotalous jäävät tässä tarkastelussa vähemmän tärkeiksi matkailuun ja palveluelinkeinoiniin nähden, ja niitä pidetään suunnilleen yhtä kannattavina. Poronhoitoa pidetään selvästi *kulttuurisesti* tärkeimpänä elinkeinona ja kalastuskin nauttii arvostusta. Kiinnostavaa on, että myös matkailua pidetään kulttuurisesti melko tärkeänä.

Inarilaiset ovat verrattain tyytyväisiä tärkeimpien maankäyttömuotojen käytössä olevien alueiden, kuten erämaiden, luonnonsuojelualueiden, metsätalousalueiden sekä porolaitumien riittävyteen. Kolmasosa vastaajista katsoi, että suojelualueita on liikaa. Ryhmien välillä on kuitenkin tilastollisesti merkitseviä eroja. Luonnonsuojelun torjuisi kokonaan joka neljäs paljon metsätuloja saavista inarilaisista, ja vastaavasti lähes neljännes paljon porotuloja nauttivista lakkauttaisi metsätalouden.

Vastaajat ryhmittyvät pääkomponenttianalyyseissä kahteen pääryhmään suhteessa metsätalouden toimenpiteisiin ja olosuhteisiin. Hakkuista myönteisesti ajattelevat suhtautuvat myönteisimmin myös metsä- ja porotalouden yhteensovittamisen mahdollisuuteen. Saamelaiset epäilevät yhteensovittamisen mahdollisuuksia suomalaisia enemmän.

Paikallisilta asukkailta kysyttiin myös, kenellä tulisi olla valtaa alueen maankäytöstä päätettäessä. Inarilaiset haluavat korostuneesti kohdistaa päätösvallan paikallisille toimijoille ja instituutioille. Paikallisille asukkaille, kunnalle ja metsänomistajille halutaan valtaa, jonkun verran myös Saamelaiskäräjille, palikunnille ja metsäalan etujärjestöille, sekä paikallisille luonnonsuojeluyhdistyksille. Huomionarvoista on, kenelle päätösvaltaa ei haluta antaa: ei-paikallisille toimijoille. Näitä ovat Euroopan Unioni, Greenpeace ja Suomen Luonnonsuojeluliitto. Erikaisuutena tuloksissa on näkemys eduskunnalle paikallisissa asioissa kuuluvasta päätäntävallasta: joka neljäs vastaaja ei antaisi eduskunnalle päätösvaltaa lainkaan, vaikka ylivoimaisesti suurin osa alueen maista on valtionmaita. Jopa paikalliselle luonnonsuojeluyhdistykselle annettaisiin enemmän päätösvaltaa.

Porotaloudesta tuloja saavat suhtautuvat kielteisemmin kunnalliseen päätöksentekoon maankäytöstä. Sen sijaan myönteisyys palikuntien, Saamelaiskäräjien ja ympäristöjärjestö Greenpeacen osallistumiseen maankäyttöpäätöksiin kasvaa lisääntyneiden porotaloustulojen myötä. Metsätaloudesta paljon tuloja saavat henkilöt suhtautuvat Saamelaiskäräjiin ja Suomen luonnonsuojeluliittoon maankäyttöratkaisujen päättäjäsapuolena huomattavasti muita kielteisemmin.

Yhteenvetona tuloksista voidaan todeta, että vaikka mitään elinkeinoa tai keskeistä luonnonsuojelumuotoa ei enemmistö Inarissa halua suorastaan lakkauttaa, vaihtelee niihin suhtautuminen selvästi tietyissä ihmis- ja viiteryhmissä. Matkailua pidetään taloudellisesti merkittävimpänä elinkeinona ja käsitys vastaa myös aluetaloudellisia tarkasteluja (Vatanen et al. 2006). Poronhoito taas ymmärretään kulttuurisesti tärkeimmäksi elinkeinoksi.

Saamelaiset ja poronomistajat suhtautuvat muita kielteisemmin metsätalouteen, ja poronomistajat ylipäättään muita lämpimämmin luonnonsuojeluun. Porotalouden ja saamelaisuuden kytkentä on ilmeinen. Vastausten taustalla on nähtävissä saamelaisten maa-oroikeuksiin liittyvä keskustelu, missä osa ylälappilaisista lisäisi saamelaisten päätösvaltaa radikaalistikin, osa ei lisäisi lainkaan.

Metsähallituksen tärkeimpinä tehtävinä nähdään luontomatkailun ja virkistyskäytön mahdollisuuksien ylläpito sekä luonnonsuojelutehtävät alueella. Tärkeänä nähdään myös paikallisen puunjalostuksen raaka-aineiden tuotanto, muttei alueen ulkopuolisen suurteollisuuden. Tulos vastaa Raition ja Rytterin tutkimuksen (2005) tuloksia, jonka mukaan Metsähallituksen keskeiseksi vastuiksi katsotaan aluetaloudesta ja paikallisista tarpeista huolehtiminen. Tämän tutkimuksen tulokset ovat kaikkiaan varsin samansuuntaiset kuin koko Ylä-Lapissa viisi vuotta aiemmin tehdyn kyselytutkimuksen (Jokinen 2001, 2000) tulokset. Tutkimuksessa selvitettiin niin ikään luonnonkäyttöön liittyviä kulttuurisia merkityksiä vastaavilla kysymyksenasetteluilla. Keskeiset viestit eivät ole tuona aikana muuttuneet huolimatta Inarin porometsäkonfliktin kärjistyisestä. Sen sijaan kiistelyyn hakkuista on korostuneesti noussut mukaan porotalous ja saamelaisnäkökulma. Aiemmin 1980–90 luvuilla vastakkain olivat ympäristöliike ja metsätalous (Hellström 2001), mutta nyt kiistakumppaneina näyttäytyvät metsätalous ja poromiehet/saamelaiset, joista jälkimmäisen parin tukijaksi on ryhtynyt ympäristöliike Greenpeace. Joka tapauksessa hakkuista vastustettaessa ekologiset argumentit ovat jääneet taustalle saamelaisten ja poroelinkeinon oikeuksien noustessa esille.

Tässä tutkimuksessa kysyttiin kenelle päätösvaltaa tulisi kohdistaa, ja peräti neljännes oli epäämässä päätösvalan tyystin eduskunnalta, Suomen lakiasäätävältä ja valtiomuodon kannalta ratkaisevalta elimeltä. Sopii kuitenkin epäillä, onko inarilaisten näkemys asiasta todella näin radikaali, vai onko tulos ymmärrettävä pikemminkin yleisemmän tason mielenilmaisuna paikallisuuden puolesta ei-paikallista hegemoniaa – todellista tai oletettua – vastaan. Tällä ajattelulla ja retoriikalla on vahvat juuret Lapissa (Jokinen 2003; Valkonen 2003). Tulos joka tapauksessa korostaa, kuinka tärkeä osa me-ajattelu on lappilaista kulttuuria, jossa lappilaiset (me) haluavat erottua muusta Suomesta ja varsinkin etelästä (ne).

Monitavoitearviointimenetelmän hyödyntäminen Ylä-Lapin metsien kestävässä käytössä (Use of decision analysis interviews to support the sustainable use of the forests in Finnish Upper Lapland)

Tutkimuksen tavoite ja menetelmä

Tässä artikkelissa tarkastellaan monitavoitearviointin (*multi-criteria decision analysis*, tekstissä jatkossa *MCDA*) metodista käyttökelpoisuutta Inarin metsäkiistan ja kilpailevien intressien analyysissä. MCDA on lähestymistapa, joka auttaa jäsentämään ongelmaa – tässä tapauksessa ympäristökiistaa – sekä eri osapuolten tavoitteita ja todennäköisiä vaikutuksia. Menetelmä ei monesti tarjoa valmiita ratkaisua kiistaan, mutta lisää osapuolten ymmärrystä toistensa preferensseistä, arvoista ja kiistan luonteesta.

Monitavoitearviointimenetelmän keskeinen työkalu on päätösanalyysihaastattelu, jolla jäsenetään tutkittavien yksilöiden ja yhteisöjen preferenssejä, sekä sitä, millaisia painotuksia he antavat eri tavoitteille. Haastattelujen sisältöjä käydään läpi yhdessä haastatteluihin osallistuneiden henkilöiden ja heidän edustamiensa viiteryhmiensä kanssa. Tarkoituksena on lisätä keskinäistä ymmärrystä osapuolten lähtökohdista ja tavoitteista. Tässä tutkimuksessa sovellettiin MCDA-menetelmään liittyvää monitavoitteisen arvopuuanalyysin teoriaa (*Multi Attribute Value Tree theory, MAVT*) joka jäsentää tutkittavien henkilöiden preferenssit hierarkkiseksi malliksi (Keeney & Raiffa 1972). Puussa hierarkian ylätasolla on varsinainen päämäärä, tässä tutkimuksessa Ylä-Lapin metsien kestävä käyttö. Ylätason päämäärä jakautuu kriteereihin ja alakriteereihin, joista alimman tason kriteerejä kutsutaan myös attribuuteiksi. Tutkittavat henkilöt painottavat kriteerejä suhteessa päätavoitteeseen, jonka saavuttamiseksi malli tuottaa erilaisia vaihtoehtoja.

Kriteerien painotus perustuu vaihtosuhteeseen (*trade-off*): yhden kriteerin painon lisääminen heikentää muiden painoa samassa suhteessa. Haastateltava siis päättää kuinka paljon on valmis luopumaan jonkin kriteerin arvosta saadakseen tietynsuuruisen lisäyksen jonkin toisen kriteerin arvoon.

Tässä tutkimuksessa aineiston muodostivat Inarin metsienkäytön sidosryhmien haastattelut ja toimenpiteiden vaikutusarviot keskeisten kriteerien valossa. Haastateltavat olivat enimmäkseen ohjausryhmän jäseniä, ja he edustivat metsäsektoria, luonnonsuojelua, virkistyspalveluita, poronhoitoa, saamelaiskulttuuria, kunnallishallintoa ja aluehallintoa. Yhteensä haastatteluissa koottiin kriteereille 15 painotusta. Päätösanalyysi toteutettiin Metsäntutkimuslaitoksen (Metla) ja Suomen ympäristökeskuksen (Syke) yhteistyönä. Metlan tutkijat vastasivat pääsääntöisesti vaikutusarvioinnista ja Syken päätösanalyysihaastatteluiden toteuttamisesta.

Arvopuun yläkriteereiksi valittiin päätavoitteen – metsien kestävä käytön – ulottuvuudet: sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen. Lähtökohta oli, että muut kriteerit toimivat näiden alakriteereinä. Ohjausryhmän kommenttien evästämänä projektiryhmä työsti abstraktin tason kestävyuden ulottuvuudet täsmällisimmiksi kriteereiksi (tavoitteiksi). Niitä tuotettiin yhteensä kuusi: 1) paikallistalouden tulonmuodostus, 2) työllisyys, 3) porosaamelainen kulttuuri sisältäen alakriteerit kulttuurin elinvoimaisuus ja laidunten hallinta, 4) paikallisten ihmisten luonnonkäyttö sisältäen alakriteerit virkistyskäyttö, erämaakokemus sekä keräily ja metsästys. Viides (5) kriteeri on luonnon monimuotoisuus ja kuudes (6) yhteisymmärrys, jolla viitataan elinkeinojen väliseen tasapainotilaan ja niiden sopeutumiskykyyn muuttuvassa tilanteessa.

Koska Inarin metsäkiista tiivistyy metsien hakkuisiin, määrään ja hakkuutapaan,

myös ratkaisuvaihtoehdot liittyvät metsienkäsittelyyn. Vaihtoehtoja tarkasteltiin samanaikaisesti arvopuuta rakennettaessa. Vaihtoehtoja määriteltiin tutkimushankkeen projektiryhmän ja ohjausryhmän kesken, ja ne perustuivat lähtökohdiltaan Metsähallituksen luonnonvarasuunnitelman vaihtoehtoihin ja intressiryhmien esityksiin. Siten vaihtoehtojen voidaan katsoa heijastavan konfliktin keskeisimpiä kysymyksiä edustavasti. Vaihtoehtoiksi määriteltiin Inariin:

- 1) Puuntuotannollisesti suurin kestävä hakuun määrä 300 000 m³/vuosi, perustuu Lapin alueelliseen metsäohjelmaan.
- 2) Metsähallituksen vuoden 2000 luonnonvarasuunnitelman mukainen hakkuutavoite 150 000 m³/vuosi.
- 3) Metsähallituksen vuoden 2006 tarkistetun luonnonvarasuunnitelman mukainen hakkuutavoite 115 000 m³/vuosi.
- 4) Vaihtoehto 3:een pohjautuva ratkaisu, jossa hakkuumäärä 80 000 m³ ja hakkuiden ulkopuolelle on rajattu paliskuntien ja ympäristöjärjestöjen ehdottamia alueita.
- 5) Kaikki yli 140-vuotiaat metsät suojellaan. Pienimuotoiset hakkuut 11 000 m³/vuosi jatkuvat arviolta 30 vuoden ajan ja päättyvät sitten kokonaan.

Analyysissä mittarit skaalattiin välille 0–1 siten, että jokaisen kriteerin alin mahdollinen arvo oli 0 ja suurin 1. Muut arvot skaalattiin lineaarisesti tälle välille olettaen, että yhden yksikön nousu mittarissa on yhtä arvokas riippumatta siitä, missä kohtaa asteikkoa arvo on.

Inarin metsien käytön kiistan osapuolten preferenssit sisällytettiin malliin päätösanalyysihaastattelujen myötä. Haastatteluissa esiteltiin asiantuntijoiden arvio hakkuuvaihtoehtojen vaikutuksista kriteereihin ja mittareihin, ja haastateltavalla oli mahdollisuus esittää eriyvä näkemys. Seuraavaksi kriteerit painotettiin Swing-menetelmällä (*Swing method*). Jokaisen kriteerin pienimmän ja suurimman arvon vaihteluväli esiteltiin haastateltavalle. Haastateltavan tehtävänä oli tunnistaa ja painottaa tärkeimmät kriteerit sekä suhteuttaa ne toisiinsa vaihtosuhteiden kautta. Tämä tapahtui muun muassa arvioimalla miten biodiversiteetin turvaamisen hyödyt ovat suhteessa tulonmenetyksiin, jotka aiheutuvat hakkuista pidättäytymisistä. Ilmiön ymmärtämisen kannalta tärkeää on tarkastella erityisesti painotusten vaihteluväliä osapuolten välillä ja sisäisesti.

Tulokset ja päätelmät menetelmän käyttökelpoisuudesta konfliktien hallinnassa

Lopputuloksena syntyi 15 arvoasetelmaa, joista ilmenee yksittäisten vastaajien jakamat painoarvot (*weight*) asteikolla 0-1 eri kriteereille. Jos henkilö ei antanut kriteerille painoarvoa lainkaan arvoksi tuli 0, mikäli puolet niin 0.5 ja 1.0 mikäli henkilö sijoitti kaiken painon yhdelle kriteerille. Jälkimmäisessä tapauksessa muille kriteereille ei painoarvoa jäänyt. Kyse on siis nollasummapelistä. Vastauksista ilmenevät paremmuusjärjestykset eri vaihtoehtoille, vaihtoehtojen kokonaisarvostukset ja tyypilliset tulokset kolmelle vastaajaryhmälle, jotka muodostettiin vastausten perusteella. (Katso alkuperäisartikkeli Mustajoki et al. 2011, kuva 5).

Yksilöiden välillä oli suuria eroja siinä, miten he suhtautuivat eri tavoitteisiin. Tämän myötä myös eri hakkuuvaihtoehtojen paremmuus, sopivuus ja tarkoituksenmukaisuus eri näkökulmista katsottuna vaihtelivat paljon, varsinkin ääripään vaihtoehtojen 1 ja 5 osalta. Näistä jälkimmäinen vaihtoehto 5 piti sisällään ajatuksen yli 140-vuotiaiden

metsien rauhoittamisesta, ja niiden vastaajien osalta jotka painottivat biodiversiteettiä ja metsien virkistyskäyttöä, vaihtoehdon kokonaisarvo nousi huomattavan suureksi. Yksilöittäin tarkasteltiin myös vaihtoehtojen paremmuusjärjestystä. Yli puolet vastaajista piti parhaimpina vaihtoehtoja 3 ja 4 (tässä järjestyksessä). Suhtautuminen suojeluväiteiden kannalta radikaaleimpaan vaihtoehtoon 5 vaihteli eniten. Viidellä henkilöllä se oli toivottavin, seitsemällä vähiten toivottava ratkaisu. Suurimman kestävän puuntuotannon mukaiset hakkuut käsittävää vaihtoehto 1:tä ei valinnut kukaan kolmen parhaimman vaihtoehdon joukkoon.

Henkilöiden tekemien paremmuusjärjestysten perusteella vastaajat voitiin jakaa kolmeen ryhmään (katso Mustajoki et al. 2011 kuva 6). Kolmelle vastaajaryhmälle oli löydettävissä tyypillinen vastaaja. Ryhmän 1 vastaajat kohdensivat noin puolet jaettavista painoarvoistaan *tulonmuodostukseen* ja *työllisyyteen* ja neljänneksen *yhteisymmärrykseen*. Ryhmä 2 asetti noin 40% painarvon *tulonmuodostukselle ja työllisyydelle* ja saman verran *poronhoidolle, virkistyskäyttölle ja biodiversiteetille*. Ryhmälle 3 *tulonmuodostus* ja *työllisyys* saivat noin kolmanneksen painoarvoista ja *poronhoito* 60%. Heille vähiten hakkuuta sisältänyt vaihtoehto 5 oli paras.

Haastateltavien kesken ei vallinnut yhteisymmärrystä eri vaihtoehtojen vaikutuksista. On tavallista, että faktoista kiistellään luonnonvarakonflikteissa (Berghöfer et al. 2008), mutta tässä tapauksessa erimielisyys oli silmiinpistävän voimakasta. Osa vastaajista kiisti tietyt vaikutukset kokonaan, kuten metsätalouden vaikutuksen *saamelaiseen poronhoitokulttuuriin*, ja osa taas näki metsätalouden suorastaan uhkaavan poronhoitokulttuurin olemassaoloa. Vastaavasti näkemykset erosivat toisistaan jyrkästi tarkasteltaessa metsätalouden vaikutuksia metsien virkistyskäyttöön, metsästyksen ja keräilyyn.

Projektin päätöstyöpajassa ohjausryhmän jäseniä pyydettiin arvioimaan menetelmän soveltuvuutta Inarin metsäkiistan analysointiin ja analyysin hyödyllisyyttä kiistan ratkaisemisen kannalta. Menetelmän katsottiin toimivan parhaiten ongelman keskeisiä piirteitä hahmotettaessa ja rakennettaessa ymmärrystä osapuolten tavoitteista ja preferensseistä. Sen sijaan itse konfliktiin menetelmän katsottiin tarjoavan heikosti varsinaisia ratkaisuja.

Päätösanalyysahaastatteluista ilmeni, että osapuolten näkemykset eroavat toisistaan hakkuiden vaikutusten ja konfliktin luonteen suhteen. Käytännön kannalta on olennaista, että haastatteluista saatua tietoa ja kokemusta voidaan hyödyntää tulevaisuuden suunnitteluprosesseissa Tätä ajatellen, keskeisimmät hyödyt tutkimus- ja vuorovaikutusprosessista olivat:

- *Ymmärrys konfliktin luonteesta lisääntyi.* Analyysin myötä tietovajeet ja epävarmuudet tunnistettiin. Erityisesti hakkuiden vaikutuksista poronhoitoon talouden ja saamelaisen kulttuurin näkökulmista tiedetään vain vähän. Saamelainen poronhoitokulttuuri tunnistettiin hyvin tärkeäksi kriteeriksi sinänsä, mutta osa haastateltavista ei nähnyt yhteyttä hakkuiden ja kulttuuriin kohdistuvien kielteisten vaikutusten välillä. Hakkuiden vaikutuksista porolaitumiin ja –ravinnon määrään on tutkimuksia (esim. Jaakkola et al. 2007; Kumpula & Colpaert 2007; Kumpula et al. 2007; Dettki et al. 2000), mutta ei synteisiä elinkeinovaikutuksista, saattikka vaikutuksista saamelaiseen kulttuuriin syvällisemmässä tarkastelussa. Asiantuntijapaneelin tai -työryhmän järjestäminen ongelman tiimoilta voisi olla hyvä ja tarpeellinen toimintatapa.
- *Suosituimpiin vaihtoehtoihin keskittyminen.* Tämä analyysi tehtiin verrattain yleisellä tasolla, mutta päälinjat osapuolten ajattelusta kävivät ilmi. Joitakin ratkaisuvaihtoehtoja voi pitää epärealistisina, eniten tukea saivat kompromissiratkaisuuina pidettävät vaihtoehdot 3 ja 4. Sittemmin ovat akateemiset

toimijat esittäneet julkisuudessa (Bäck et al. 2019; Tahvonen & Sajets 2017), että puuntuotannosta vanhoissa metsissä tulisi luopua kokonaan, mikä tulee lähelle vaihtoehtoa 5.

- *Edellytykset parhaiden vaihtoehtojen tarkentamiseen.* Prosessissa tarkasteltiin viittä vaihtoehtoa, mutta niistä tuskin mikään on toteuttamiskelpoinen juuri sellaisenaan. Paras vaihtoehto lienee saavutettavissa, mikäli parhaiksi katsottuja vaihtoehtoja ”hienosäädetään”.

Prosessin onnistumisen kannalta tärkeimmäksi osoittautui toteutuksen huolellinen suunnittelu ja tiivis vuorovaikutus osapuolten kanssa. Luotu monitavoitteinen arvopuu sai ohjausryhmän hyväksynnän ja todennäköisesti se kuvaa osapuolten näkemyksiä kohtuullisen hyvin.

Osallistujien mielestä menetelmä ei tarjonnut juurikaan käytännön ratkaisuja itse ympäristökiistaan. Suurin yksittäinen syy tähän lienee se, että monitavoitearviointia ei kytketty osaksi varsinaista suunnittelu- ja päätöksentekoprosessia (josta vastasi Metsähallitus) vaan se oli osa laajempaa tutkimushanketta. Parhaiten menetelmä toimii kun se on osa suunnittelua ja päätöksentekoa (Marttunen & Hämäläinen 2008).

Osallistajat mahdollisesti pitivät myös haastatteluissa esiteltyä kuvitteellista päätöksentekotilannetta epärealistisena, kun hakattavia metsäalueita ei määritelty. Täsmällisempi ja paikkaan sidotumpi tarkastelu voisi jalostaa vaihtoehtoja, mutta yksityiskohtainen tarkastelu voi jossain tapauksessa jopa kärjistää konfliktia (Kangas et al. 2008). Erityisen tärkeät paikat, esimerkiksi poroerotusalueet ja saamelaisten pyhät paikat on kuitenkin syytä tunnistaa ja tiedostaa. Jonkinlainen yhdistelmä yleistason ja yksityiskohtien tarkastelua voisi olla toimivin ratkaisu päätösanalyysihaastatteluissa.

Haastattelujen yhteydessä puututtiin myös saamelaisten epäselvään maanomistuskysymykseen valtionmailla. Joidenkin haastateltavien mielestä arvopuuanalyysillä ei ole vankkaa pohjaa ja edellytyksiä onnistua niin kauan kuin tämä asia on ratkaisematta. Lähtöoletus analyysissä oli, että omistukselliset olosuhteet eivät muutu, mutta jos niin käy, tuloksia pitää tarkastella uudelleen.

Yhteenvedona voidaan todeta, että monitavoitteinen arvopuuanalyysi auttoi ymmärtämään Inarin metsäkiistaan ja päätöksentekoon liittyviä tärkeimpiä tekijöitä. Samalla tunnistettiin ne kriteerit ja teemat, jotka jakavat mielipiteitä eniten. Yleisellä tasolla menetelmään suhtauduttiin myönteisesti, vaikkei se kyennytkään tarjoamaan selviä ratkaisuja kiistaan. Pitkään jatkuneissa kiistoissa asetelmat lukkiutuvat ja uusinkaan tutkimustieto harvoin muuttaa näkökulmia tai lähentää osapuolia. Inarin kiistaan löytyi ratkaisu vuosina 2009 ja 2010, mutta paikallisväestö arvioi, että uusimmalla tieteellisellä tiedolla ei ollut suurta merkitystä kiistan sovittelussa (katso seuraava luku sivu 39).

Kuumat ja jäähtyneet metsäkiistat – Kulttuurinen kestävyys ja metsien käyttö Lapissa (Heated and frozen forest conflicts: Cultural sustainability and forest management in arctic Finland)

Johdanto

Kestävä kehitys jaetaan tyypillisesti kolmeen tai neljään ulottuvuuteen tai peruspilariin: taloudelliseen, ekologiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen (ks. kuva 3 sivu 16). Näistä taloudellinen kestävyys on kenties helpoimmin määriteltävissä ja sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys vaikeimmin, koska ne ankkuroituvat yksilön ja yhteisön kokemukseen. Käsitteiden sisältö ja käytäntöön vieni jää usein avoimeksi. Erityisesti kulttuurisen kestävyuden saamat sisällöt, tulkinnat ja operationalisoinnit näyttävät jäävän usein epämääräisiksi.

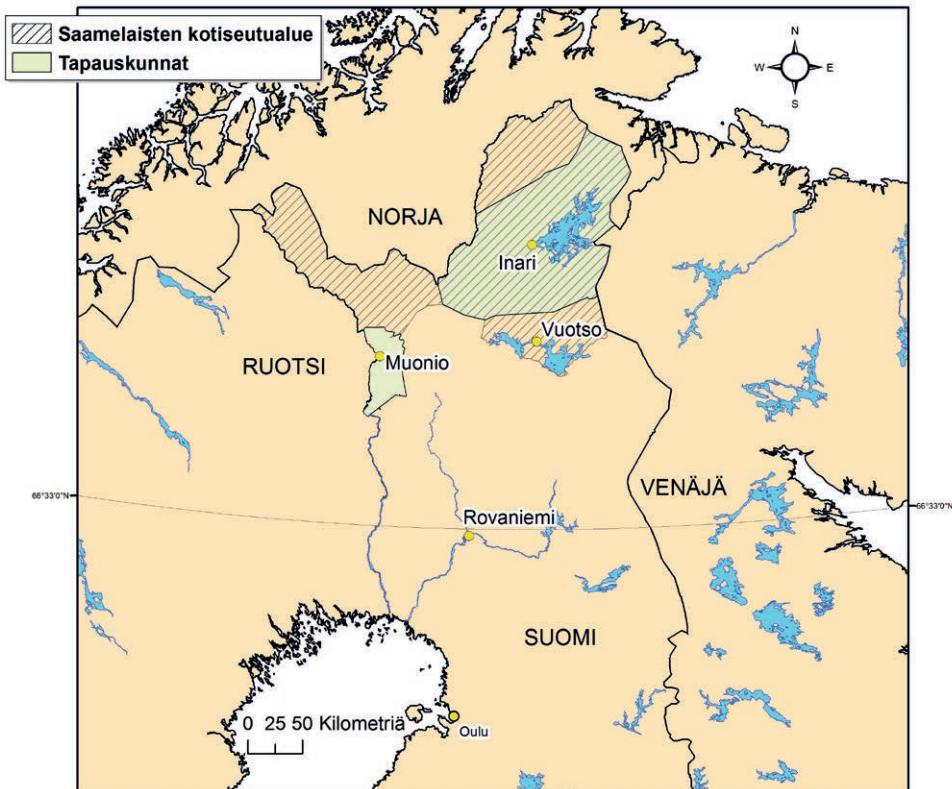
Kulttuurinen kestävyys Lapissa yhdistetään yleensä saamelaisiin sekä poronhoitoon. Nämä teemat ovat olleet keskiössä myös Inarissa, jossa 1980-luvulta alkaen on kiistelty valtionmetsien hakkuista, ja kiistan keskiössä ovat olleet erityisesti saamelaisten poronhoitajien oikeudet (Veijola 1998b). Hakkuut vähentävät vanhoja metsiä, niiden loppuvaroja, jotka ovat poron talviravintoa, sekä heikentävät laidunten laatua ja vaikeuttavat porojen ravinnonhankintaa (Jaakkola et al. 2007; Helle & Jaakkola 2006). Saamelaiset ovat kiistassa vedonneet oikeuksiinsa alkuperäiskansana harjoittaa kulttuuriaan, erityisesti poronhoidon kautta (Raitio 2008).

Tutkimusartikkeli esittelee kaksi Lappiin sijoittunutta metsäkiistaa, joista toinen sijaitsi Inarissa, toinen Muoniossa (kuva 8). Molemmat kiistat koskevat valtionmetsien käyttöä ja molemmissa yhtenä osapuolena oli Metsähallitus (MH). Kummallakin alueella tärkeimmät luontoon perustuvat elinkeinot ovat matkailu, poronhoito ja metsätalous. Matkailusta on viime vuosikymmeninä tullut alueiden taloudellisesti merkittävin luontoon perustuva elinkeino työpaikkojen määrällä ja tulonmuodostuksella mitattuna (Vatanen et al. 2006). Inarissa kiista liittyi erityisesti saamelaisen poronhoidon turvaamiseen, Muoniossa puolestaan luontomatkailemisen tarpeisiin, joita molemmissa tapauksissa hakkuiden katsottiin uhkaavan.

Luonnontilaisten tai sen kaltaisten metsien merkitys kansallispuistoissa ja muilla suojelualueilla on erityisen suuri poronhoidolle ja luontomatkailemalle, ja alueen metsäkiistat liittyvät erityisesti jäljellä oleviin vanhoihin metsiin. Maiden hallinnoija Metsähallitus hyödyntää osallistavaa suunnittelua luonnonvarasuunnitelmissa sekä suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmissa (Metsähallitus 2014). Osallistavassa suunnittelussa kansalaisilla on mahdollista ilmaista mielipiteensä, mutta päätöksenteko on edelleen Metsähallituksella.

Saamelaisten kotiseutualueella Metsähallitus soveltaa myös Akwé: Kon –menettelyä. Sitä sovelletaan alun perin osana luonnon monimuotoisuuden suojelutavoitteita kulttuuristen, sosiaalisten ja ympäristövaikutusten arvioinnissa alueilla, jotka ovat alkuperäiskansojen ja heimojen perinteisiä asuinalueita. (Akwé: Kon ohjeet 2011; Secretariat of the... 2004.)

Metsäkiistat Inarissa ja Muoniossa valittiin tutkimuskohteiksi, koska molemmat liittyvät valtion maiden käytön ristiriitaisiin tavoitteisiin. Metsähallituksen toimintaa ohjaa maa- ja metsätalous- sekä ympäristöministeriön ohella lainsäädäntö, joka kiistojen tapahtumaikaan asetti yhteiskunnallisia velvoitteita luonnonvarojen kestäväälle käytölle, ja edellytti huomioimaan luonnon virkistyskäytön sekä työllisyyden edistämisen vaatimukset. Silloisen metsähallituslain mukaan luonnonvarojen hoito, käyttö ja suojelu tulee sovittaa yhteen saamelaisten kotiseutualueella siten, että saamelaisen kulttuurin harjoittamisen edellytykset turvataan ja poronhoitoalueella poronhoitolaissa säädetyt velvoitteet täyttyvät. (Laki Metsähallituksesta 2004.)

Kuva 8. Tapaustutkimuksen kunnat ja saamelaisten kotiseutualue.

Tämän artikkelin aineisto rakentuu empiiriselle aineistolle ja tutkimuskirjallisuudelle. Edelliseen kuuluvat kolme kyselytutkimusta vuosilta 1999, 2005 ja 2013. Kyselyaineistoja täydentävät vuosina 1999–2000 tehdyt henkilökohtaiset haastattelut (87 kpl) sekä osallistuva havainnointi Metsähallituksen Ylä-Lapin luonnonvarasuunnittelun yhteydessä samoina vuosina (Sandström et al. 2000). Aineisto on sekä määrällistä että laadullista, ja analyysimenetelmät tilastollisia ja tekstianalyysiin perustuvia. Molemmista kiistoista on myös verrattain paljon aiempaa tutkimusta (Sarkki 2011; Raitio 2008; Sarkki 2008; Linjakumpu & Valkonen 2007), jota artikkelissa on hyödynnetty sekä taustamateriaalina että metsäsuunnittelun kestävyden arvioinnissa.

Inari ja Muonio kiistojen näyttämönä

Inarin metsäkiista käynnistyi 1980-luvulla erityisesti Kessin erämaametsien hakkuusuunnitelmien ja luonnonsuojelijoiden vastustuksen johdosta. 1990-luvulla Inarin vanhojen metsien hakkuiden päävastustajaksi nousivat saamelaiset poromiehet. Kiista oli enemmän tai vähemmän aktiivinen melkein kahden vuosikymmenen ajan, mutta 2000-luvun alussa se kärjistyi konfliktiksi jossa ympäristöjärjestö Greenpeace asettui poromiesten tueksi ja käynnisti aktiivisen kampanjan hakkuiden pysäyttämiseksi. (Hallikainen et al. 2008; Raitio 2008; Hallikainen et al. 2006; Linjakumpu & Valkonen 2006; Veijola 1998a.) Inarin paliskunnat asettuivat vastustamaan Metsähallituksen luonnonvarasuunnitelman (Sandström et al. 2000) mukaisia hakkuita erityisesti Nellimin alueella, missä saamelaiset pronhoitaja-

veljekset Kalevi, Eero ja Veijo Paadar käynnistivät oikeusmenettelyn Metsähallitusta vastaan. Greenpeacen tukikampanja asetui myös Inarin Paadarskaidiin (Greenpeace 2009). Paadarin veljekset valittivat hakkuista myös YK:n ihmisoikeuskomitealle.

Metsätalouden edustajat, järjestöt ja Inarin kunta käynnistivät oman kampanjan Greenpeacea vastaan, ja viestittivät, ettei ulkopuolisten toimijoiden ole syytä sekaantua paikallisten asioihin. Koko kiistan nähtiin olevan Greenpeacen lietsoma. Järjestöistä Greenpeacen ohella hakkuista vastustivat muun muassa Suomen luonnonsuojeluliitto, Ihmisoikeusliitto ja Saamelaisneuvosto.

Inarin metsäkiista näytti 2000-luvun lopulla ajautuneen umpikujaan. Metsähallitus nosti kanteen Paadarin veljeksiä vastaan vaatien korvauksia hakkuiden lykkääntymisestä. Kiihkeistä mielipiteistä, käsirsyyinkin päätyneistä jännitteistä, sekä kiihaasta julkisuuskamppailusta huolimatta kiistassa päästiin yllättäen sopuun vuonna 2009. Yhteisellä sopimuksella 16 000 ha metsämaata rauhoitettiin hakkuilta 20 vuodeksi. Osapuolet peruuttivat kanteensa. Sovitteluprosessi eteni seuraavana vuonna ja Metsähallitus sopi Inarin paliskuntien kanssa yhteensä 90 000 hehtaarin metsäalueen rajaamisesta hakkuiden ulkopuolelle, sekä tarkemmista metsänkäsittelyperiaatteista. (Metsähallitus 2010.) Pitkä ja raskas Inarin metsäkonflikti oli ohi.

Vuonna 2013 toteutettiin kyselytutkimus Ylä-Lapin asukkaille luonnonkäyttöön liittyen. Samassa yhteydessä kysyttiin miten vastaajat näkivät Inarin metsäkiistan jälkikäteen, sen syyt ja seuraukset. Kysely lähetettiin 1480 henkilölle joista 504 vastasi (vastausprosentti 34,1). Seuraavassa on poimintoja tuloksista ja inarilaisten näkemyksistä.

Hienoinen enemmistö inarilaisista katsoi, että yksi syy kiistan pitkittymiseen olivat Metsähallitukselle asetetut ristiriitaiset tavoitteet, kuten luonnonsuojelu ja metsätalous. Hieman alle puolet oli sitä mieltä, että Metsähallituksen ristiriitainen rooli sekä konfliktin osapuolena että sovittelijana oli myös omiaan pitkittämään kiistaa. Suurin piirtein yhtä moni vastaajista ei osannut tai halunnut arvioida Metsähallituksen roolien ja tavoitteiden merkitystä konfliktin synnyssä ja pitkittymisessä.

Vastaajien taustamuuttujista merkityksellisimmäksi osoittautui henkilön etninen identiteetti: oliko vastaaja saamelainen vai suomalainen. Erilainen ajattelu korostuu varsinkin suhteessa poronhoitoon, metsätalouteen, konfliktiosapuolten vaatimuksiin, konfliktin syihin ja poromiesten yhteistyöhön Greenpeacen kanssa. Selvä enemmistö (68 %) suomalaisista kiisti väitteen siitä, että Greenpeacen rooli oli ratkaiseva metsäsovun syntymiseen. Saamelaisista kiisti noin kolmannes.

Noin viidennes inarilaisista katsoi, että uudella tieteellisellä tutkimuksella oli ratkaiseva rooli kiistan ratkaisemisessa. Jakaumaa voi pitää tieteentekijän näkökulmasta joko suurena tai pienenä, ennako-oletuksiin suhteuttaen. Saamelaisista liki neljännes (22 %) kiisti ajatuksen täysin tai kokonaan. Suurin osa vastaajista ei halunnut tai osannut ottaa kantaa asiaan. Etnisten ryhmien välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa.

Suomalaisten selvä enemmistö (66 %) piti poromiesten ja Greenpeacen yhteistyötä kielteisenä, saamelaisista enemmistö (58 %) hyväksyttävänä (suomalaisista vain 9 %). Peräti 76 % suomalaisista katsoi, että konfliktin syynä oli ulkopuolisten (kuten Greenpeace) osallistuminen prosessiin, saamelaisista 45 %. Saamelaisia useampi suomalainen piti metsätalouden vaatimuksia oikeutettuina, ja vastaavasti selvästi useampi saamelainen (69 %) kuin suomalainen (17 %) katsoi poronhoitajien vaatimukset oikeutetuiksi. Erot olivat tilastollisesti merkitseviä.

Inarissa metsärauha saavutettiin, mutta se on rakoillut 2010-luvun loppupuolella. Inarin saamelaisvaltaiset paliskunnat ovat syyttäneet Metsähallitusta siitä, että se ei pidä kiinni vuonna 2009 tehdystä sopimuksesta. Metsähallitus puolestaan on kiistänyt tämän. Jännitteitä

yhä selvästi on, ja uuden konfliktin mahdollisuutta on väläytelty julkisuudessa. (Lapin Kansa 2017; Tahvonen & Saijets 2017.)

Muonion metsäkiista kärjistyi loppuvuodesta 2006, kun Metsähallitus joulun alla ilmoitti aloittavansa hakkuut Muonion pohjoisosassa Mustavaaran alueella. Asiaa oli kuitenkin valmisteltu ja siitä keskusteltu jo pitkään aiemmin. Muonion kunta, matkailuelinkeino ja porotalous olivat jo 1990-luvulla esittäneet MH:n luonnonvarasuunnitteluprosessin yhteydessä, että alue säästettäisiin hakkuilta, koska se on tärkeä matkailulle, poronhoidolle ja paikallisten ihmisten virkistys- ja luonnon kotitarvekäytölle. Metsien säästämistä perusteltiin myös työpaikkavaikutuksilla matkailussa (Sarkki 2008). Muoniolaisten viesti hakkuista luopumisesta oli yhtenäisydessään harvinainen kuntatasolla.

Ilmoitus hakkuiden aloittamisesta käynnisti mielenilmaisuja paikallistasolla. Kunta ehdotti neuvotteluita avainosapuolten välillä, mukaan ei haluttu alueen ulkopuolisia tahoja. Neuvottelun lopputuloksena kaksi matkailuyritystä sitoutui maksamaan Metsähallitukselle korvauksen 10 vuoden ajalta, jos se sitoutuu olemaan hakkaamatta kiistanalaisia metsiä. Sopimukseen päästiin, mutta sen yksityiskohtia tai korvaussummaa ei kerrottu julkisuuteen. (Sarkki 2008.) Korvauksen maksuun osallistui lehtitietojen mukaan myös saksalaisia auto- ja matkailualan yrittäjiä (Pöntinen 2007).

Muonion tapausta ja ratkaisua voidaan pitää Suomessa ainutkertaisena ja sitä myös arvosteltiin. Voimassa olleen metsähallituslain (1378/2004) mukaan Metsähallituksella oli lakisääteinen velvollisuus toimia siten, että metsien virkistyskäyttö ja työllisyysnäkökulmat huomioidaan metsien käsittelyssä. Molemmat olivat keskeisiä hakkuiden vastustajien argumentteja. Arvostelijoiden mukaan matkailuyritykset joutuivat maksamaan ”suojelurahaa” palveluista, jotka lakisääteisesti kuuluivat Metsähallitukselle.

Muonion tapaus oli yksi vaikutin 250 tutkijan avoimeen kirjeeseen maa- ja metsätalousministerille. Siinä tutkijat esittivät, että luonnontilaisten tai sen kaltaisten valtionmetsien hakkuista, ja erityisesti avohakkuista, tulisi pidättäytyä luonnon monimuotoisuuden ja -käytön turvaamiseksi (Avoin kirje maa- ja metsätalousministerille.. 2007). Kirjeessä esitettiin, että jos Muonion matkailuyrittäjien maksuhalukkuus ylittää Metsähallituksen hakkuiden nettotulot.

”[...] Olisi vastaavissa tapauksissa yhteiskunnan kokonaisedun näkökulmasta aina rationaalista luopua hakkuista riippumatta siitä, suoritetaanko maksu vai ei. Se, että Metsähallitus harkitsee hakkuita tällaisessa tilanteessa osoittaa, että hakkuista ja metsäalueiden käyttöä koskevan päätöksenteon periaatteet eivät vastaa yhteiskunnan kokonaisedun tavoitteita pitkjänteisesti tarkasteltuna.”

Sekä Metsähallitus että valtion tutkimusorganisaatio Metsäntutkimuslaitos lausivat tutkijakirjeen johdosta, osin kiistäen tai sivuuttaen tutkijoiden esittämät näkökulmat (Hanski et al. 2007).

Sekä Inarin että Muonion kiistoissa metsien käytön kulttuuriset kysymykset olivat keskeisiä. Molemmissa tapauksissa myös paikallisuus ja se kenelle päätösvaltaa haluttiin antaa, määrittivät konfliktin käsittelyä. Inarissa jotkut saamelaiset metsurit kysyivät, eikö heidän työnsä ole yhtä arvokasta kuin poronhoitajasaamelaisten työ (Kaleva 2005). Vastaus lienee poliittisesti epäkorrekti ja siksi ääneen lausumaton: alkuperäiskansa saamelaisten poronhoidon kulttuuri todennäköisesti nauttii suurempaa arvonantoa kuin metsurikulttuuri. Valtion linjauksena kyseessä voi olla myös niin sanottu positiivinen syrjintä tai positiivinen suosiminen (*positive discrimination*), asenne, jolla halutaan turvata vähemmistöjen oikeudet loukkaamatta räikeästi enemmistön tarpeita.

Muoniossa haluttiin löytää pysyvämpi ja perustellumpi ratkaisu ennen 10 vuoden sopimusrauhoituksen päättymistä. Vuonna 2014 Metsähallitus, Muonion kunta, paliskunta ja keskeiset sidosryhmät ja osalliset laativat uuden maankäyttösopimuksen vuoteen 2040 saakka. Sopimusalue on 8300 hehtaarin suuruinen ja sillä sovelletaan kevyitä metsänkäsittelymenetelmiä. Uusia suojelualueita perustettiin 2000 hehtaaria. Käyttösuunnitelman toteutumista seuraa eri osapuolista koostuva yhteistyöryhmä ja on selkeitä viitteitä siitä, että uusi toimintatapa toi pysyväisluonteisen ratkaisun kiistaan. (Sarkki et al. 2019; Heikkonen 2014.)

Sekä Inarin että Muonion kiistassa saavutettiin määräaikaan sidottu ratkaisu. Tärkeäkysymys kuuluu: saavutettiin kosovintoimivan maankäytönsuunnittelun, konfliktien hallinnan vai jonkin muun toiminnan tuloksena?

On ilmeistä, että sekä Inarissa että Muoniossa vastakkain asettuivat luonnonvarojen erilaiset käyttöintressit ja kulttuurit, jotka tuottavat tulkinnan sille mikä on tavoiteltavaa ja välttämätöntä. Yhtä ilmeistä kuitenkin on, että hallintajärjestelmät ja hallinnon kulttuuri ei olleet riittävän adaptiivisia ja valmiita sopeutumaan uusiin tilanteisiin ja vaatimuksiin ilman ulkoista painetta. Ratkaisuihin päästiin vasta näyttävien media- ja vastakampanjoiden jälkeen, erityisesti Inarissa. Muoniossa taas sovellettiin jonkin aikaa erikoista rauhoitusmaksua.

Tapaustutkimusten opetus on, että hallintajärjestelmissä on yhä puutteita ja jäykkyyksiä, ja kulttuurisensitiivisyydelle on tilausta. Tästä tarkemmin luvussa 3.

Konfliktien hallinta luonnonvarojen kestävästä käytöstä välineenä (Conflict management as a means to the sustainable use of natural resources)

Vangin dilemmasta varmistuspeliin

Ihmisten valintoja ja toimintaa koskeva tutkimus on kiinnittänyt huomiota käsitteeseen sosiaalinen dilemma (*social dilemma*). Sillä viitataan asetelmaan, jossa yksilöt noudattavat omia rationaalisia strategioitaan, mutta yhteisönä päätyvät epärationaalisiiin ratkaisuihin. Yksi keskeisimmistä sosiaalisista dilemmoista liittyy yhteishallinnassa olevien luonnonvarojen käyttöön, jota erityisesti Garret Hardin (1968) on tutkinut artikkelissaan *The Tragedy of the Commons*. Hardinin formaali esitys ongelmasta on saanut täydennystä peliteoriasta, joka tarjoaa kolme keskeistä ihmisten valintoja selittävää mallia: varmistuspeli (*assurance games*), vangin dilemma (*prisoner's dilemma*) ja umpikuja (*deadlock*). Varmistuspelissä yksilöt suosivat yhteistyötä, kun taas jälkimmäisissä vaihtoehdoissa sitä ei tavoitella.

Tässä artikkelissa kuitenkin esitetään, että onnistuneen kiistojen hallinnan ja ratkaisun löytymisen edellytys on asetelmien tarkastelu muustakin kuin puhtaasti peliteoreettisesta näkökulmasta. Artikkelissa esitellyt ympäristökiistat liittyvät sellaisiin yhteisresursseihin, joiden käyttöä säätelevät erityiset sosiaaliset ja institutionaaliset ryhmittymät.

Garret Hardinin (1968) kuuluisassa teoriassa yhteismaan tragediasta (*Tragedy of the Commons*) pohditaan karjankasvattajia ja heidän strategiavalintaansa tilanteessa, jossa laidunresurssi on yhteinen, mutta karja yksityisomistuksessa. Asetelmassa omaan etuunsa keskittyvä rationaalinen karjankasvattaja pyrkii lisäämään omaa karjaansa ja kaikki tekevät näin tahollaan. Tämä kuitenkin johtaa väijäämättä ylilaidunnukseen, mistä kaikki kärsivät.

Vastaava asetelma löytyy tunnetusta, vangin dilemmaksi (*prisoner's dilemma*) nimetystä filosofisesta ongelmasta (Hardin 1992; Taylor 1987; Luce & Raiffa 1957). Kuvitteellisessa asetelmassa kaksi rikoksen tehnyttä vankia pohtii toisistaan erossa tunnustaakko yhteinen rikos vai ei. Rikoksen yksipuolinen tunnustaminen tarkoittaa myös toisen kavaltamista, ja siitä palkitaan vapauttamisella. Tässä tilanteessa tunnustaja vapautetaan ja rikoksen kieltäjälle langetetaan 10 vuoden tuomio. Jos kumpikaan ei tunnusta, molemmat saavat vain vuoden tuomion, mikä on paras vaihtoehto *yhtäaikaisesti molemmille* ja toiseksi paras vaihtoehto mitä yksilölle on tarjolla. Molempien tunnustaessa rikoksen kumpikin saa viiden vuoden tuomion.

Koska molempien vangin lähtökohtainen strategia on hyötyä itse eniten, he luultavasti tunnustavat rikoksen, mistä seurauksena on molemmille viisi vuotta vankeutta. Tämä on vasta kolmanneksi paras vaihtoehto mitä on tarjolla. Tässä on analogia karjankasvattajiin, jotka yksilöinä tähtäävät korkeimpaan mahdolliseen omaan tulokseen, mutta päätyvät lopulta tilanteeseen, missä sekä yksityinen että yhteinen tulos laskee ja laitumet pilaantuvat.

Hardinin yhteismaan teoriaa on myös kritisoitu. Yhteismaa harvoin on resurssi, jota kuka tahansa voi täysin avoimesti hyödyntää. Yhteisresurssin käyttöä säädellään käytännössä monin tavoin, usein paikallista hallintomallia ja pelisääntöjä noudattaen. Vangin dilemman asetelmassa vangit eivät voi kommunikoida keskenään tai tietää toistensa motiiveista. Näin on harvoin tosielämässä eri toimijoiden välillä. Asetelman vangit eivät voi vaikuttaa itseensä kohdistettuihin rajoitteisiin. Vastaavasti Hardinin yksittäiset karjankasvattajat ovat kyvyttömiä yhdessä sopimaan karjalauman koon pienentämisestä. Ostromin (1990) mukaan näin ei ole kaikkien luonnonvarojen hyödyntäjien kohdalla. Feeney ym. muistuttavat (1998), että heikentyneen laiduntuoton myötä karjankasvattajat todennäköisesti hakevat tapoja kontrolloida ja sopia laidunten käytöstä. Peliteoreettista asetelmaa tulee hienosäätää, ja tarkastella vangin dilemmaa sarjana toistoja, jotka tuottavat oppimista. Tämän tuloksena

asetelma on todennäköisemmin varmistuspeli kuin vangin dilemma. Varmistuspelissä kaikki karjankasvattajat sopivat karjansa koon rajoittamisesta, jos vain voivat olla varmoja, että kaikki sitoutuvat tähän. Mikäli luottamus puuttuu, toimintamalliksi valikoituu kolmas ja huonoin vaihtoehto: umpikuja, joka johtaa pysyvään konfliktiin.

Seuraavassa näiden kolmen mallin kautta tarkastellaan Ylä-Lapissa ja muualla Suomessa aktualisoituneita luonnonvarakiistoja sekä sitä, millaisissa olosuhteissa vangin dilemma ilmenee ja kuinka se voidaan ehkäistä.

Poronhoito Suomessa on satoja, ehkä tuhansia vuosia vanha elinkeino, joka on modernisoitunut ja jonka on täytynyt sopeutua toimimaan samoilla alueilla kuin muut maankäyttäjät, eritoten metsätalous, matkailu, liikenne ja voimatalous. Luonnonsuojelu on pohjoisimman Suomen maankäyttömuodoista keskeisimpiä. Kaikilla pohjoisilla luonnontilaisilla on historiansa, kulttuurinsa ja käytäntönsä sekä sosio-ekonominen merkityksensä. Matkailu kilpailee muiden käyttömuotojen kanssa osin samoista alueista, toisaalta matkailu lisää tulomahdollisuuksia poronhoitajille ja molemmat elinkeinot hyötyvät luonnontilaisista alueista. Luonnonsuojelulla ja poronhoidolla on myös yhteinen intressi ylläpitää vanhoja metsiä ja rakentamattomia luonnontilaisia ympäristöjä ja muita ihmistoiminnan ulkopuolelle osaksi tai kokonaan jääneitä alueita

Suomalainen kalatalous perustuu vesialueiden monikäyttöön johon kuuluu kaupallinen, kotitarve- ja virkistyskalastus. Osakaskunta on paikallinen hallinnollinen yksikkö, jonka jäsenyyteen ovat oikeutettuja vesialueen maanomistajat. Paikallisen ja kansallisen hallinnon välissä on *kalastusalue*, lakisääteinen yhteistoimintaelin, jonka tehtävänä on kalatalouden edistäminen ja kehittäminen.

Hallinnon eri tasot hyödyntävät erilaista tietoa ja lähestymistapaa. Paikallisella tasolla korostuu kokemuseräinen ja perinteinen tieto. Kalastusalueet hyödyntävät myös tieteellistä tietoa. Tietoon liittyvät erimielisyydet liittyvät pikemminkin tiedon tuottajien kuin tiedon sisällön välisiin ristiriitoihin. Tieteellinen tieto ei useinkaan tavoita paikallista päätöksentekijää. Syitä siihen voi olla (Muje et al. 2001).

Luonnonvarojen hallinnan sosiaalinen kestävyys kiinnittyy relevantin tiedon käyttöön. Kiistoissa osapuolet usein kamppailevat siitä, mikä tieto on oikeaa ja mitä tietoa tulisi päätöksä tehtäessä käyttää. Lisäksi hyödyt ja haitat harvoin kohdentuvat tasapuolisesti, mikä on ympäristökiistojen yksi suurimpia haasteita.

Schön ja Rein (1994) esittävät, että osapuolet kantavat mielessään *linjakehyksiä (frame)*, jotka linjaavat toimijoiden ajattelua ja suhtautumista kiistaan ja sen osapuoliin⁴. Usein kehykset kärjistävät vastakkainasettelua ja ylläpitävät sitä. Näin on esimerkiksi metsäkiistoissa, missä metsäsektori ja ympäristönsuojelijat tapaavat pysytellä tiukasti poteroissaan ja aiemmin omaksutuissa käsityksissä (Rantala & Primmer 2003; Hellström 2001). Myös instituutioilla on tulkintakehyksensä, jotka vääjäämättä vaikuttavat instituution linjauksiin.

Metsähallituksen historiallinen tausta puuntuottajana ja rooli liikelaitoksena vaikuttaa metsäkiistoissa. Institutionaalinen *puuntuotantokehys* yhä määrittää laitoksen toimintaa. Metsähallitus on kuitenkin vähentänyt vuosittaista puuntuotantoa muiden käyttäjien, erityisesti poronhoitajien hyväksi (Raitio & Rytteri 2005). Laitoksen oma tulkinta on, että porotalous on otettu riittävästi huomioon.

Poronhoitajien *poronhoitokehys* tuottaa toisen tulkinnan. Heidän näkemyksensä mukaan kyse on talvilaidunten riittävydestä ja laadusta, ennen kaikkea hakkuiden ulkopuolella olevien laidunten. Niitä ei ole tasaisesti jaettuna paliskuntien sisällä eikä välillä, ja huoli liittyy hakkuiden kohdistumiseen vielä hakkaamattomiin vanhoihin metsiin, joiden määrä vähenee

---

4 Kehyksen idea tulee lähelle kognitiivisen antropologian käyttämiä käsitteitä kulttuurinen malli ja skeema, joihin viitataan tämän julkaisun muissa artikkeleissa. (Esim. Strauss & Quinn 1997; Shore 1996; D'Andrade 1995).

vaikka Metsähallitus vähentääkin kokonaispuuntuotantaan Ylä-Lapissa (Sandström et al. 2000).

Metsähallituksen *linjakehyksen* näkökulmasta Ylä-Lapin kiistassa on kyse kahden elinkeinon vastakkaisista intresseistä. Konfliktin *hallintakehys* tuottaa näkemyksen, että tilanne edellyttää kolmannen osapuolen – sovittelijan – mukaantuloa, ja Metsähallitus näkee itsensä tuona osapuolena. Ongelmallinen linjakehys tuottaa herkästi vinoutuneen hallintakehysten, ja tämä voi jyrkentää ympäristökiistaa.

Mallan luonnonpuisto on Suomen vanhin luonnonsuojelualue vuodelta 1916, ja tarkoitettu tieteelliseen tutkimukseen ja luonnonsuojeluun. Tästä johtuen puisto on pyritty pitämään mahdollisimman luonnontilaisena. Porolaidunnus kiellettiin asetuksella vuonna 1981. Mallan ympäristökiista rakentui 1990-luvun lopulla, kun paikallisten saamelaidun porot useana kesänä laidunsivat luonnonpuistossa. Helsingin yliopiston Kilpisjärven biologinen asema toi asian julkisuuteen syyttäen poromiehiä siitä, että he paimensivat porot Mallaan tahallaan. Poromiehet kiistivät syytökset. Toisaalta saamelaiset korostivat, että alue on vanhaa laidunmaata ja niukkojen resurssien tunturialueella tärkeä poronhoidolle kesäaikaan. Julkisuudessa esitettiin väitteitä porojen kielteisistä vaikutuksista tutkimuksellisiin ja suojeluvarvoihin ja erityisesti uhanalaisiin kasveihin ja hyönteisiin. (Jokinen & Heikkinen 2005.)

Tilanteesta oli hahmotettavissa kolme vastakkainasettelua eri ryhmien välillä. Ensiksikin paikalliset poromiehet ja Kilpisjärven aseman biologit eivät jakaneet käsityksiä siitä, kuuluuko poro alueen luonnontilaan vai ei. Saamelaiset pitivät porolaidunnuksen kieltoa alueella historiallisena väärytenä. Toiseksi tutkijat ja tunturialueen luonnon asiantuntijat jakautuivat kahteen leiriin, joilla ei ollut yhteisymmärrystä siitä, mikä on alkuperäisluonto käsitteenä ja siitä, minkälainen on tavoiteltava luonnontila Mallan luonnonpuistossa. Kolmannen vastakkainasettelun kiistassa muodostivat kaksi kilpailevaa paliskunnan sisäistä porokylää eli siidaa. Niiden tulkinta tilanteesta oli erilainen, samoin näkemys ongelman ratkaisukeinoista. Porosaamelaiseen kulttuuriin kuuluu ajoittain voimakaskin kilpailu laidunresursseista, mikä itsessään jo luo jännitteitä, jopa konfliktiasetelmia.

Konfliktitutkimuksen kannalta oli keskeistä, että kiisteleviä ja kilpailevia tulkintoja tutkittiin asiantuntija- ja saamelaisen poronhoitokulttuurin näkökulmista, jotta konfliktin syy ja seuraussuhteita kyettiin ymmärtämään. Huonoimpana skenaariona nähtiin, että vaikka alueen hallinnoija pääsisi yhteisymmärrykseen (hallitusta ja ajallisesti määritellystä laidunnuksesta puistossa) virallisen osapuolen eli paliskunnan kanssa, saamelaiseen perinteiseen poronhoitoon kuuluvien siidojen välinen kilpailu saattaisi johtaa yhteismaan tragediaa muistuttavaan tilanteeseen, jossa kaikki osapuolet lopulta häviävät.

Mallan kiista osoitti, että osapuolten näkemykset eivät välttämättä olleet sovittamattomassa ristiriidassa aluksi, mutta kommunikaation ja yhteistoiminnan puute kärjisti tilannetta ja vahvisti ennakoasenteita. Tämä häytti yhteistyötä myös akateemisten tutkijoiden välillä. Tärkeä opetus oli myös se, että vaikka kiistoissa käytetään asiantuntijatietoa ja -asemaa, ne eivät ole vapaita subjektiivisista tulkinnoista tai toimijoiden persoonallisista ominaisuuksista, ei myöskään asiantuntijoiden välisistä henkilösuhteista. (Jokinen & Heikkinen 2005; Jokinen 2005b.)

Tiedon asema, käsittely ja osapuolten rooli konfliktinhallinnassa

Tässä artikkelissa on esitelty kolme peliteoreettista mallia, jotka liittyvät sosiaalisiin pulmatilanteisiin. Kaksi niistä (vangin dilemma ja umpikuja) perustuvat yhteistyön puutteeseen ja kolmas (varmistuspeli) yhteistyön ensisijaisuuteen, mutta ei välttämättömyyteen.

Päijänteen säännöstelyä koskeva tapaustutkimus käsitteli vuosikymmeniä kestänyttä

kiistaa, johon etsittiin käytännön ratkaisua. Päijänteellä päästiin vaikeasta asetelmasta eteenpäin, kun uutta tietoa säännöstelyn ekologisista, sosiaalisista ja taloudellisista vaikutuksista saatiin päätöksenteon tueksi. Osapuolet kykenivät paremman ymmärtämään toistensa lähtökohdia ja näkökulmia ja siten hyväksymään myös ratkaisuja, jotka eivät olleet optimaalisia oman intressin kannalta, eli tekemään kompromisseja.

Mallan luonnonpuiston ja Inarin metsäkiista etenivät konflikteiksi, joissa toimijat eivät valinneet yhteistyötä ja varmistuspeliä vaan ajautuivat vangin dilemman kaltaiseen tilanteeseen, kun yksi tai useampi osapuoli päätti olla tekemättä yhteistyötä⁵. Tästä asetelmasta palaaminen varmistuspeliasetelmaan edellyttää sitä, että tulevaisuuden ratkaisuilla on merkitystä osapuolille ja osapuolet varmistuvat kaikkien sitoutumisesta yhteistyöhön.

Tutkimuskirjallisuudessa on nähty yhteisresurssien hallintaan ainoaksi kestäväksi ratkaisuksi ja yhteismaan tragedian välttämiseksi joko resurssin yksityistäminen tai vahva kolmannen osapuolen, kuten valtion, ohjaus (Bates 1988; Smith 1981; Ophuls 1973). Useimmissa tässä artikkelissa esitellyistä ympäristökiistoista ei ole kuitenkaan nähtävissä kehityskulkua, joka johtaa vääjäämättä vangin dilemman kaltaiseen yhteismaan tragediaan. Resurssien käyttäjät ovat yleensä valmiita ainakin harkitsemaan omia toimia koskevia rajoitteita, mikäli kaikkia osapuolia tyydyttävä kestävä ratkaisu nähdään mahdollisena. Hallintomallit, jotka imitoivat yksityisomistusta koskevaa hallintoa, voivat pahimmassa tapauksessa romuttaa olemassa olevia yhteishallinnan tapoja (Seabright 1993).

Kiistojen osapuolet ovat toisinaan lähtökohdiltaan hyvin erilaisia ja toisiinsa nähden eri valta-asemassa. Tällöin korostuu se, kuinka tasavertaisesti sovittelu- ja konfliktinhallintaprosessi kohtelee eri osapuolia. Esimerkiksi poronhoitajalla ja valtion instituutiolla ei voida olettaa olevan yhtäläisiä edellytyksiä ja resursseja käsitellä ja tuottaa tietoa. Vastuullinen sovittelija on sensitiivinen eri osapuolten lähtökohdille ja tarpeen vaatiessa menettelytapoja räätälöidään osapuolten ominaisuuksien mukaan. Forester (1989) painottaa, että reilu ja oikeudenmukainen menettely ei välttämättä tarkoita sitä, että kaikkia osapuolia lähestytään ja kohdellaan samalla tavalla.

Tässä artikkelissa on korostettu reilun ja tasapuolisen järjestelmän tarvetta konfliktien ratkaisemiseksi. On kuitenkin syytä lopuksi muistuttaa, että erimielisyyksien ja konfliktien puute voi olla myös merkki demokratian puutteesta. Konfliktinhallinnan ei tule tukahduttaa ja estää kiistoja toteutumasta, vaan sallia erimielisyyksien ilmaiseminen. Sitä voidaan pitää terveen ja sosiokulttuurisesti kestävästä yhteiskunnan merkinä.

---

5 Alkuperäisartikkeli on julkaistu vuonna 2006, jolloin Inarissa ei vielä ollut löytynyt vuosien 2009 ja 2010 sovintoratkaisuja. Katso tarkemmin osajulkaisu III sivu 39.

Luonnonsuojelun ideaalit ja poronhoidon todellisuus Pohjois-Suomessa (Global area conservation ideals versus the local realities of reindeer herding in Northernmost Finland)

Poronhoito ja luonnonsuojelu

Poronhoitoa koskevassa keskustelussa on viime vuosikymmeninä korostunut laidunten vähenemiseen ja heikkenemiseen liittyvät teemat. Poronhoitajat ovat löytäneet luonnonsuojelusta liittolaisen, kun laitumia on haluttu suojella muulta maankäytöltä (Greenpeace 2005). Sen sijaan suojelualueiden hoitoa koskevassa keskustelussa on korostettu poronhoidon kielteisiä vaikutuksia ja haluttu rajoittaa poroelinkeinoa, samalla kun voimakkaasti kasvanut matkailu suojelualueilla on otettu vastaan myönteisesti, joskin myös ristiriitaisin ajatuksin (Gilligan et al. 2005).

Tässä artikkelissa tarkastellaan kahta pohjoissuomalaista luonnonsuojelualuetta ja poronhoitoon liittyvää ristiriitatilannetta, joista toinen koski Mallan luonnonpuistoa ja toinen Pallas-Yllästunturin kansallispuistoa. Vastakkainasetteluja tarkastellaan analysoimalla suojelualueiden suojeluluokituksia, niiden tulkintoja ja seuraamuksia poliittisen ekologian viitekehyksen kautta.

Tutkimusaineistona ovat asiantuntijoiden, poron- ja puistonhoitajien haastattelut (54 kpl). Asiantuntijakäsityksiä (15 kpl) kartoitettiin lisäksi Delfoi-paneelilla sekä molempia alueita koskevalla osallistuvalla havainnoinnilla yhteistoiminnassa poromiesten kanssa ja osallistumalla muun muassa suunnittelukokouksiin. Varsinainen aineisto analysoitiin kognitiivisen antropologian teoreettisessa viitekehyksessä jäljittämällä suojelualueita koskevia *kulttuurisia malleja* (Strauss & Quinn 1997; Shore 1996).

Poronhoito on juridisesti organisoitu paliskuntajärjestelmän kautta, mutta sen rinnalla saamelaisilla toimii perinteinen ja epävirallinen *siida*-järjestelmä. Se on tyypillisesti porosaamelaisten sukujen yhteenliittymä, jonka puitteissa käytännön poronhoito pitkälti operationalisoidaan. (Heikkinen 2006.) Saamelaisen siidan lailla paliskuntaa pienempi yleensä suomalaisten käyttämä poronhoidon yksikkö on tokkakunta, usein kyläpohjainen sosiaalinen ryhmittymä. Tokkakuntien puitteissa on poronhoito järjestetty myös Muonion ja Kyrön paliskunnissa kansallispuistossa Pallastunturien alueella (Ruotsala 2002).

IUCN (International Union of the Conservation of Nature) on maailman laajin luonnonsuojeluverkosto, johon Suomi maana kuuluu. Järjestön tavoitteena on edistää muun muassa luonnon monimuotoisuuden suojelua ja luonnonvarojen kestäväää ja oikeudenmukaista käyttöä. Järjestö luokittelee suojelualueet kuuteen pääkategoriaan sen mukaan, miten alueita hallinnoidaan ja mitkä ihmisen toimet ovat suojelualueella sallittuja. (IUCN 2018a.)

Mallan luonnonpuisto on Suomen vanhin suojelualue. Se on perustettu vuonna 1916 suojelemaan maassamme ainutlaatuista tunturiluontoa sekä ylläpitämään alue luonnontilaisena tieteellistä tutkimusta varten. Mallan luonnonpuisto kuuluu IUCN:n korkeimpaan luokkaan Ia (*strict nature reserve*). (Jokinen 2005c; Kauhanen & Mattsson 2005; Olofsson & Oksanen 2005.) Porolaidunnusta Mallassa on ollut jo kauan ennen puiston perustamista ja sen jälkeenkkin, mutta alueen hyödyntäminen hiipui kun raja-aita Norjan ja Suomen välille rakennettiin. Poronhoito kiellettiin vuonna 1981. (Heikkinen et al. 2005c; Jokinen 2005a).

Kiistan käynnistäjänä toimi muutaman tuhannen Gova-Labban siidan poron kesäaikainen vierailu ja laidunnus luonnonpuistossa 1990-luvun lopussa. Aluetta hallinnoinnutta Metsäntutkimuslaitosta (Metla) vaadittiin erityisesti Helsingin yliopiston Kilpisjärven

biologisen aseman toimesta aitaamaan puisto myös Suomen puoleiselta osalta.

Kiistan osapuolina olivat vastakkain saamelaiset poronhoitajat ja erityisesti biologisen aseman johto. Saamelaiset katsoivat laidunkiellon olevan historiallinen vääryys ja edelleen vaikeuttavan kesälaidunnusta Kilpisjärven alueella, jossa muu maankäyttö oli supistanut laitumia ja vaikeuttanut poronhoitoa. Vastapuolen biologit ja luonnonsuojelijat korostivat porojen ulossulkemisen tärkeyttä lajinsuojelun ja tutkimuksen edellyttämän luonnontilan säilyttämisen (tärkeyden) kannalta. Aidon luonnontilan saavuttaminen sulkemalla poro pois historiallisilta laidunalueilta oli poronhoitajille vieras. Mallan laidunnukseen liittyi myös kahden kilpailevan siidan, Gova-Labban ja Vasaran porokylän välinen kamppailu laidunalueista ja kiristyneet henkilösuhteet. (Jokinen & Heikkinen 2005.)

Toinen jakolinja Mallan kiistassa kulki tutkijoiden välillä. Osalle tieteen tekijöistä puolivillii poro vaikutuksineen edustaa tunturipeuran jälkeläistä ja kuuluu siksi myös Mallan luonnonpuistoon ja jopa ylläpitää sen luonnontilaa. Vastapuoli tutkijoista katsoi, että nykyporo on liian kesyyntynyt, porojen määrä luonnottoman suuri ja poronhoitomenetelmät liian moderneja, jotta poronhoidon voitaisiin katsoa tukevan alueen luonnontilaisuutta. Ratkaisemattomaksi avainkysymykseksi jäi mitkä lajit tai ekologiset tilat edustavat ”aitoa luonnontilaa” ja ovat tavoiteltavia Mallan luonnonpuistossa. (Jokinen & Heikkinen 2005; Oksanen 2005; Olofsson & Oksanen 2005.)

Aineistoista on jäljitettävissä viisi asiantuntijoiden kantamaa kulttuurista mallia koskien tunturialueiden aitoa luonnontilaa. Osassa niistä ihmisellä ei ollut mitään sijaa luonnontilaisuudessa myöskään poronhoidon kautta, joihinkin poro sisältyi luonnontilaa ylläpitävänä tekijänä tietyin reunaehdoin, ja osa asiantuntijoista katsoi, että ihminen on alueella aina kuulunut luontoon ja siten poronhoitokin. Mikä tahansa ihmistoiminta ei kuitenkaan tuota asiantuntijoiden mukaan luonnontilaisuutta.

Tutkimuksessa tarkasteltiin sitä kulttuuristen mallien variaatiota, mitä tunturialueen kestävyys asiantuntijoiden parissa esiintyy. Yksilöiden ammatillinen, sosiaalinen ja opillinen tausta epäilemättä ohjaa tulkintoja, samoin kansallinen näkökulma. Suomalaisten skandinaaviset kollegat Ruotsissa ja Norjassa olivat taipuvaisempia näkemään tunturialueet pikemminkin kulttuuriympäristöinä kuin ihmisistä vapaina erämaina. Tässä katsannossa poronhoito on olennainen osa pohjoista luontoa.

Mallan luokitus IUCN Ia –kategoriaan, joka sulkee ulkopuolelle melkein kaiken ihmistoiminnan, oli keskeinen niistä argumenteista jolla poronhoitokiellon jatkamista esitettiin. Katteoria vastaa sisällöltään ideaa ihmisvapaasta luonnontilasta (IUCN 2018b.) Mutta kuten edellä todettiin, myös tieteen tekijöillä on ristiriitaisia käsityksiä siitä mitä luonnontila itse asiassa tarkoittaa. Jaetut käsitykset ilmentävät kulttuurisia malleja, joita yksilöillä ja yhteisöillä on (Shore 1996).

Tutkimuksen toinen tapaus koski Pallas-Ounastunturin kansallispuiston laajenemista Pallas-Yllästunturin kansallispuistoksi. Pallas-Ounastunturin kansallispuisto kuului Suomen vanhimpiin ja tunnetuimpiin luonnonsuojelualueisiin. Pallas-Ounastunturin puisto oli alennettu luokkaan IV vuonna 1995 johtuen poronhoidon aiheuttamista ympäristömuutoksista, paikallisten vapaasta metsästyksestä puistossa ja matkailun vaikutuksista. Euroopan Unionin Natura 2000 –suojeluohjelman myötä puistoa haluttiin laajentaa, mikä toteutuikin vuonna 2005. Hieman ennen laajennusta Pallas-Ounastunturin puisto nousi vuonna 2003 IUCN II –luokkaan erityisesti siksi, että puistoon muodostettiin erityissuojelualueet ja metsästyskäytäntöjen suosituksista sovittiin Lapin riistanhoitopiirin ja riistanhoitoyhdistysten kanssa. (Sulkava & Norokorpi 2008.) Poronhoitajat ja paikalliset ihmiset olivat huolissaan niistä oikeuksista, joita heillä kansallispuistossa oli.

Lopulta rajoituksia uuden puiston ja korkeamman luokituksen myötä ei tullut poronhoitoon. Matkailu ja virkistyskäyttö sen sijaan ovat puiston ja sen lähialueiden

taloudellisesti tärkeä toimiala ja Pallas-Yllästunturin kansallispuistossa vierailee nykyisin yli puoli miljoonaa kävijää (Kuusisto et al. 2016; Huhtala 2006), joiden aluetaloudellinen ja ekologinen jalanjälki on merkittävä.

Paikallisten pyrkimys jatkaa vakiintuneita ja perinteisiä luonnonkäyttötapoja sekä puistonhallinnan aie huolehtia suojelusta IUCN-luokituksen puitteissa voivat johtaa ristiriitatilanteeseen. Jaetut käsitykset toiminnan tarpeista ja motiiveista eivät aina kohtaa, ja esimerkiksi paikalliset ihmiset saattavat tulkita *virikistyskäytön* eri tavalla kuin IUCN-luokituksessa, jossa käsitteen sisällön oletetaan olevan universaali. Virikistyskäyttö paikallisille tarkoittaa usein kalastusta ja metsästystä ja muuta konkreettista tekemistä (Ingold 2000; Ingold & Kurttila 2000.) Luonnonsuojelualueiden hallinnossa se monesti tulkitaan luonnon ihailuna (Tsing 2005). Myös erämaa saa käsitteenä kilpailevia tulkintoja (Hallikainen 1998). Perinteisesti se on Suomessa tarkoittanut aluetta, jonka luonnonvaroja myös ihminen hyödyntää omassa taloudessaan (Naskali 2002; Saarinen 2002). Näin poikkeavat tulkinnat virikistyskäytöstä ja erämaasta ilmentävät erilaisia luonnonkäytön kulttuurisia malleja.

Suojeluluokitukset, motiivit ja paikalliset tulkinnat

Tarkastellut kaksi tapausta, Mallan luonnonpuiston ja Pallas-Yllästunturin kansallispuiston poronhoito, antavat viitteitä siitä, että mahdollisimman korkean IUCN-luokituksen tavoittelu voi muodostua itsetarkoitukseksi, jonka seurauksena perinteiset toiminnot nähdään uhkana luonnontilalle. Tilalle voidaan tuoda muita käyttömuotoja kuten luontomatkaileu, joka Pallas-Yllästunturin puistossa on lisääntynyt voimakkaasti (Kuusisto et al. 2016). Suomalaisessa tieteen ja suojelualueiden hallinnan narratiivissa elää ajatus porojen vahingollisuudesta melko yleisenä. IUCN:n suojelualuekomission jäsen Matti Helminen esitti (2005), että kansallispuistot Suomessa eivät voi kuulua IUCN II –luokkaan luonnon hyödyntämisen vuoksi.

Akateemisen tutkimuksen parissa on esitetty myös vastakkainen narratiivi poron roolista ympäristön kannalta. Norjalaiset, ruotsalaiset ja suomalaiset ekologit ovat esittäneet, että porolaidunnus ehkäisee tunturialueiden pusikoitumista, mikä puolestaan takaa sen, että auringonsäteiden heijastus lumelta (*albedo*) hidastaa ilmastonmuutosta (Cohen et al. 2013, Olofsson et al. 2009). Lisäksi laidunnuksella on muuttuvassa ilmastossa myönteisiä vaikutuksia biodiversiteetin kannalta, kun suurikokoisten kasvilajien tullessa syödyksi monet pienikokoiset kasvit saavat elintilaa (Kaarlejärvi et al. 2017). Osa ekologeista korostaa porolaidunnuksen myönteisiä vaikutuksia biodiversiteettiin, myös Mallan luonnonpuistossa (Bernes et al. 2015; Olofsson & Oksanen 2005; Välimäki 2005).

IUCN on järjestönä rakentanut ohjelmansa (2005-2008) kolmelle peruspilarille: *tiedolle, vaikutusvallan lisäämiselle ja hallinnolle*. Tietojärjestelmien keskinäisen kommunikaation ongelma on niiden heterogeenisyys ja kontekstuaalisuus. Tieteellisten epävarmuustekijöiden ja premissien avaaminen on ratkaisevan tärkeää, mikäli tiedonvaihtoa ja muuta kommunikaatiota halutaan käydä menestyksekkäästi. Yksityiskohtien, kuten joidenkin kulttuurisesti harmillisiksi koettujen tai hyötykäytön kannalta merkityksellömien lajien (esimerkiksi hyönteiset) korostaminen voi tuntua maallikosta epärationaaliselta ja kohtuuttomalta motiivilta kieltää esimerkiksi luonnonsuojelun nimissä se, mikä aiemmin ja mahdollisesti ylimuistoisesti on ollut sallittua. Poronhoitajat ovatkin toivoneet kokonaisvaltaisempaa keskustelua ja vuorovaikutusta pohjoisen luonnonsuojelun suunnittelussa. Niin kauan kuin tieteelliset löydökset, käsitteet ja argumentit pysyvät maallikoille, kuten promiehille, vaikeasti avautuvina ja niitä ei heille tulkata, sitoutuminen suojelutavoitteisiin on heikkoa.

Poronhoitajien näkökulmasta maankäyttö ja -oikeudet ovat pirstaloituneet hallinnollisesti eri elimille sen mukaan, millaisia maankäyttömuotoja – kuten suojelu, metsätalous ja matkailu

– kullakin alueella painotetaan. Ongelmaksi muodostuu usein se, että jokainen hallintoelin esittää omat rajoituksensa tai reunaehdonsa. (Raitio 2008; Hukkinen et al., 2003; Heikkinen 2002; Ruotsala 2002.)

Paikallisen väestön vaikutusvallan lisääminen suojelualueiden käytön hallinnassa on IUCN:n tavoite, mutta kummassakin esimerkkitapauksessa tämä tavoite on toteutunut melko vaatimattomasti. Mallan luonnonpuiston perustamisvaiheessa vuonna 1916 esitettiin ajatus poronhoidon kieltämisestä ja lainsäädäntöön se tuli vuonna 1981. Saamelaisilta poronhoitajilta asiaa ei kuitenkaan kysytty eikä heidän kanssaan käyty neuvotteluja. (Jokinen 2005c.)

Hallinnon kehittämisen kannalta molemminpuolinen luottamus on avainasemassa, ilman sitä osapuolet eivät sitoudu päätöksiin ja ympäristökiistat jatkuvat (Daniels & Walker 2001). Tämä on ollut nähtävissä Mallan luonnonpuiston kiistassa, missä laitton laidunnus on jatkunut satunnaisesti yhä 2010-luvulla. Paikallisen tason toimijoille ja kiistojen osapuolille suuret instituutiot kuten Euroopan unioni tai IUCN ovat etäisiä, joten kansallisen ja alueellisen tason hallinnon edustajien toiminta on avainasemassa, jotta suojelun lähtökohdat ja motiivit tulevat ymmärretyiksi.

Mallan luonnonpuiston ja Pallas-Yllästunturin kansallispuiston tapaukset eroavat toisistaan siinä, että edellisessä on pyritty sulkemaan poronhoito kokonaan pois, jälkimmäisessä rajoituksia on vain harkittu. Molemmissa tapauksissa kansainväliset ideat ja käsitteet, kuten luonnontila ja kestävyys, ovat jääneet hallinnossa vaille paikallisia tulkintoja ja sovelluksia. Tehokkaat institutionaaliset ja vakiintuneet palaute- ja kommunikaatiojärjestelmät paikallistason ja hallinnon väliltä puuttuvat. Näille on selkeä kehitystarve.

Luonnonsuojelun suunnittelussa ja hallinnossa sosio-kulttuurisen oikeudenmukaisuuden teemat ovat jääneet vähälle huomiolle pääpainon kiinnittyessä biologiseen todellisuuteen. Huolimatta suojelubiologiaan liittyvistä tieteellisistä epävarmuuksista, hoitoa ja käyttöä koskevat esitykset ovat olleet varsin suoraviivaisia. Tosiasiat on tulkittu tavalla, joka sallii varsin vaihtoehtottomia ratkaisuja kestävyuden saavuttamiseksi (Heikkinen et al. 2007; Forbes et al. 2006; Hukkinen 2006).

Jatkossa luonnonsuojeluhallinnon tulisi edelleen kiinnittää huomiota seuraaviin peruslähtökohtiin. (1) Tarvitaan uusia toimintamalleja paikallisten ja virallisten toimijoiden välille niin, että suojelusuunnitelmia ja -ideoita koskeva palaute välittyy hallintoon saakka. Toiseksi (2), kansainvälisten suojelustandardien mukaiset ratkaisut tulee varustaa parhailla mahdollisilla paikallisilla sovelluksilla, jotka ovat sensitiivisiä sosio-kulttuurisille realiteeteille. Lopuksi (3), kaikki peruskäsitteet ja tavoitteet tulee avata osapuolille ja sitoa kulloiseenkin kontekstiin.

Näiden kolmen perustan pohjalta on tukevampi saavuttaa globaaleja suojelutavoitteita, edistää adaptiivisia hallintotapoja, yhdistää asiantuntija- ja paikallistietoa sekä paikallisväestön sitoutumista luonnonsuojeluun.

Paikallinen ympäristöasioiden hallinta ja hyvinvointi (The Well-being effects of localized multi-level environmental governance: Case of Kilpisjärvi)

Kilpisjärvi luonnon- ja kulttuurin laboratoriona

Ekologista ja sosiaalista kestävyyttä voidaan edistää hyvällä hallinnolla, mikäli hallinnon menettelytavat kannustavat ja ohjaavat ihmisiä toimimaan kestäväällä tavalla. Hyvää hallintoa voi kuitenkin olla vaikea hahmottaa, koska hallinto tapahtuu yleensä monella tasolla. (Andonova & Mitchell 2010; Lemos & Agrawal 2006.) Ympäristöhallinnon tulee huomioida toiminnan ekologinen kestävyys, mutta myös yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ja hyvinvointi (Pascual et al. 2014). Ekosysteempipalvelu-ajattelussa hyvinvoinnin katsotaan rakentuvan materiaaliselle perustalle, sosiaalisille suhteille, itsemääräämisoikeudelle, terveydelle, turvalle, kokemukselle kunnioituksesta ja tasapainoiselle luontosuhteelle (Díaz et al. 2015; Pascual et al. 2014).

Tässä artikkelissa tarkastellaan miten ympäristöasioiden hallinnan monitahoisuus ja päätöksenteko toteutuu paikallisella tasolla, ja millaisia hyvinvointivaikutuksia tällä on. Tarkastelussa on Kilpisjärven alue Ylä-Lapissa, missä paikallinen väestö kokee voimakasta yhteenkuuluvuutta paikkaan ja paikkakuntaan (Kaján 2014). Keskeiset toimijat ovat paikalliset asukkaat, saamelaiset poromiehet, ympäristöviranomaiset ja tutkijat.

Ympäristöongelmilla on usein globaali ja kansainvälinen luonne, mutta samalla vahva paikallinen ulottuvuus (Redford & Brosius 2006; Escobar 2001). Siten myös ympäristöteemoihin kytkeytyvä hyvinvointi riippuu sekä ulkoisista että paikallisista ratkaisuista. Hallinnon monitasoisuus tarkoittaa monen tason toimijoita ja toimintatapoja. Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää: 1) miten maankäyttöä koskevat hallintoratkaisut ilmenevät paikallistasolla Kilpisjärvellä, 2) millaisia hyvinvointivaikutuksia niillä on ja 3) miten hyvää hallintotapaa voisi kehittää? Artikkelissa tarkastellaan kuinka paikalliset, kansalliset ja kansainväliset ympäristöhallinnon näkökulmat kytkeytyvät sosiokulttuuriseen ja ekologiseen kestävyYTEEN Kilpisjärvellä.

Kilpisjärvi ja Käsivarren Lappi on Suomen oloissa erityinen luontonsa ja paikalliskulttuurinsa suhteen. Alueella sijaitsevat maamme suurttunturit, ja Kilpisjärvi-Halti-alue kuuluu Kõlivuoristoon eli Skandeihin. Kallioperä sisältää huomattavia määriä kalkkia, minkä vuoksi sitä suosivat harvinaiset ja uhanalaiset kasvilajit. Kilpisjärven seutu on ikivanhaa saamelaisten asuin- ja nautinta-aluetta, mutta Kilpisjärven kylä itsessään on verrattain nuori. Se alkoi kasvaa toisen maailmansodan jälkeen ja erityisesti 1900-luvun lopussa matkailun, viranomais- ja tutkimustoiminnan myötä. Kilpisjärven-Käsivarren alueella on erityinen luonnonsuojelullinen ja tutkimuksellinen arvo. (Manninen 2014; Jokinen 2005a.)

Kilpisjärvi on kulttuurisesti kiinnostava alue, koska siellä kohtaavat eri kansallisuudet ja etnisiteetit (erityisesti saamelaiset, suomalaiset ja norjalaiset) sekä erilaiset tavat ja ideologiat käyttää luontoa. Keskeisiä luonnonkäyttömuotoja ovat poronhoito, matkailu, kotitarvekalastus- ja metsästys, marjojen ja sienien keruu, virkistyskäyttö, luonnonsuojelu ja tutkimus. Kilpisjärveen ja Käsivarteen liittyy voimakkaita intohimoja, intressejä ja tunteita, jotka toisinaan ovat ristiriidassa, jopa konfliktiasetelmassa keskenään (Nykänen & Valkeapää 2016). Alue on lähes kokonaan valtionmaata ja Metsähallituksen hallinnassa.

Artikkelissa hyödynnetty aineisto on kerätty vuosina 1998–2013 tehdyn yhteiskuntatieteellisen ja antropologisen kenttätöyön yhteydessä ja postikyselyllä. Aineisto koostuu kyselyistä, haastatteluista ja Delfoi-paneelin aineistoista. Aineiston lisäksi tulkinnassa hyödynnetään eri maankäytön suunnitteluprosesseihin osallistumisien tuottamaa osallistuvaa havainnointia. (Sarkki et al. 2016; Heikkinen et al. 2010; Jokinen 2005a;

Heikkinen 2002.) Tässä artikkelissa rakennetaan synteisiä edellä mainittujen aineistojen ja tutkimusten pohjalta.

Aineiston analyysimenetelmänä on kohdennettu sisältöanalyysi (Hsieh & Shannon 2005). Analyysin tarkoitus on jäljittää onnistuneen ympäristöasioiden hallinnan mahdollisuuksia ja haasteita paikallistasolla. Aineiston analyysikehikkona käytettiin aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta hahmotettua neljää perusteemaa: 1) ekologinen kestävyys, 2) paikallistasolla tapahtuva vuorovaikutus, 3) paikallisen ja kansallisen tason välinen vuorovaikutus sekä 4) kansainvälisen ja paikallisen tason välinen yhteys.

Hyvän hallinnon haasteet ja mahdollisuudet

Viime vuosikymmeninä Kilpisjärven maankäyttö- ja luonnonsuojelukeskustelun ytimessä on ollut kysymys toiminnan ekologisesta kestävydestä. Osa alueen matkailuyrityksistä ja Enontekiön kunta ovat nähneet alueen taloudellisen potentiaalin kautta ja pyrkineet edistämään muun muassa infrastruktuurin ja matkailupalveluiden rakentamista. Kilpaileva visio korostaa alueen aitoa luonnontilaa, joka tulee säilyttää suojelun ja tutkimuksen tarpeisiin, ja asettautuu kehitysvision mukaisia rakennushankkeita vastaan. Tätä ajattelutapaa tulevat lähelle myös ne, jotka haluavat suojella saamelaiskulttuuria estämällä porolaitumia pirstoutumasta sekä tukea pienimuotoista luontomatkailua ja luonnon virkistyskäyttöä.

Luonnonsuojelijat, ekologit ja paikalliset saamelaiset poromiehet ovat Lapissa usein olleet samassa rintamassa vastustamassa rakennus- ja luonnonvarahankkeita, kannattamassa luonnonsuojelua, mutta suhtautuminen Mallan porokiistaan on luonut jakolinjan toimijoiden välille. (Metsähallitus 2018; Ympäristöministeriö 2016; Nykänen & Valkeapää 2016; Jokinen 2005a.) Vuonna 2012 Saanan luonnonystävät – Luomus ry esitti ympäristöministeriölle ajatuksen Käsivarren kansallispuistosta. Ajatusta tukivat alueen saamelaiset ja luonnonsuojelijat, Enontekiön kunta ja monet kilpisjärveläiset vastustivat. Paikallisesta vastustuksesta johtuen ympäristöministeriö päätti luopua hankkeesta. (Wallén et al. 2016.)

Käsivarren kansallispuistohanke paljasti erilaiset luontosuhteet myös paikallisella tasolla. Kansallispuisto ei olisi rajannut kaikkia ihmistoimintoja ja erityisesti poronhoitajien asema olisi vahvistunut. Muut paikalliset kuin poronhoitajat olivat huolissaan käyttöoikeuksiensa menettämisestä. Pohjoisimmassa Suomessa hyvinvointi liittyy myös mahdollisuuksiin toimia luonnossa ja tätä ei haluttu vaarantaa. Tarvetta perustaa kansallispuisto ei avattu riittävästi paikallisille toimijoille ja hankkeen motiivit jäivät arvelujen varaan. Kansallispuistohanke muistuttaa, kuinka tärkeää on tehdä selväksi hankkeen vaikuttimet kansalaisille, ja kansalaisten vastavuoroisesti tulkata hallinnolle mahdollisimman hyvin, miten hyvinvointitekijät ja kulttuuriset tarpeet liittyvät luonnonkäyttöön. Molemminpuolinen läpinäkyvyys on tärkeää.

Paikallisella tasolla tapahtuva vuorovaikutus on hyvinvoinnin kannalta keskeistä. Metsähallitus käyttää vakiintuneesti luonnonvara- sekä hoito- ja käyttösuunnittelua osallistavina prosesseina, joissa avaintahoja, paikallisia ja muita kansalaisia kuullaan ja heidän kanssaan keskustellaan maankäytöstä. Prosessien toimivuutta on kuitenkin kritisoitu siitä, että niihin tuodaan usein pitkälle hahmoteltuja suunnitelmia joihin avaintoimijoiden ja kansalaisten näkemykset eivät aidosti vaikuta. (Jokinen 2014; Raitio 2008.)

Tilannetta voisi olla mahdollista parantaa vahvistamalla prosessien kaksisuuntaista kommunikaatiota. Kulttuurisensitiivisyys on tärkeää erityisesti saamelaisten kotiseutualueella. Sitä voidaan edistää kierrättämällä suunnitteluprosessien ja keskustelujen moderaattorien ja fasilitoijien vetovastuuta osapuolelta toiselle. Tilaisuuksia vetävän henkilön ammatillinen, sosiaalinen ja etninen tausta ovat usein merkityksellisiä tekijöitä. Myös tilat, ja kenen isännöimänä kulloinkin ollaan kokouksessa, on huomioitava seikka kun haetaan prosessille hyväksyttävyyttä. (Kokko et al. 2013.)

Paikallistason onnistuneilla neuvotteluilla ja suunnittelulla on myönteisiä hyvinvointivaikutuksia erityisesti osapuolten välisten sosiaalisten suhteiden kohentuessa. Toimiva hallintoprosessi ei lisää vain sosiaalista kestävyyttä vaan myös yksilöiden hyvinvointia.

Kansallisen tason ratkaisemattomat kysymykset heijastuvat paikallishallintoon. Metsähallituksella on ollut Lapin ympäristökiistoissa sekä osapuolen että sovittelijan rooli, mikä on nähty ongelmallisena sekä kansallisella että paikallisella tasolla (Raitio 2008). Lainsäädäntö määrittelee hallinnoijan tehtäviä. Metsähallituksen tehtävät, rooli ja vastuu on määritelty Metsähallituslaissa, ja vuonna 2016 hyväksytyssä uudessa laissa (234/2016) ei ole saamelaiskulttuurin heikentämistä kielttäviä pykäläiä, jotka lakiluonnokseen sisältyivät (Yleisradio 2015b). Saamelaiskäräjät myös kritisoi, että lainvalmistelussa saamelaisia ei alkuperäiskansana huomioitu riittävästi eikä saamelaisten oikeuksia turvattu lainvalmistelussa (Saamelaiskäräjät 2016b).

Suomi ei ole ratifioinut Yhdistyneiden Kansakuntien työjärjestön sopimusta ILO 169 alkuperäiskansojen oikeuksista maihin ja vesiin. Tämän voidaan katsoa jarruttavan saamelaisten itsemääräämisoikeuden kehittämistä. Osa ei-saamelaisista Lapin paikallisista on kuitenkin huolissaan siitä miten ratifiointi vaikuttaisi heidän asemaansa. Epäselvän ja pitkittyneen poliittisen prosessin voi joka tapauksessa katsoa heijastavan kansallisen hallinnon tasolta kielteisiä hyvinvointivaikutuksia paikalliselle tasolle.

Mallan luonnonpuiston ympäristökiistaa on yritetty ratkaista kansallisella ja paikallisella tasolla. Vuonna 2015 Metsähallitus esitti Ympäristöministeriölle vahvistettavaksi puiston hoito- ja käyttösuunnitelman (Metsähallitus 2014) joka piti sisällään esityksen puiston aitaamisesta poroilta. Ympäristöministeriö ei kuitenkaan vahvistanut suunnitelmaa, koska se katsoi, ettei laidunnuskiellon yksipuolista toimeenpanoa viranomaistoimin voi pitää hyvänä menettelytapana. Vastoin Metsähallituksen ja Käsivarren paliskunnan odotuksia ja toiveita, ympäristöministeriö ylimmän tason viranomaisena palautti päätöksenteon ja ratkaisun hakemisen paikalliselle tasolle. (Ympäristöministeriö 2016; Enontekiön Sanomat 2016.) Asetelma oli mielenkiintoinen, sillä paikallistasolla toivottiin ylätason hallinnon ratkaisevan ongelman, mutta se palautuikin paikallistasolle. Päätökseen vaikuttivat ilmeisemmin toistaiseksi ratkaisemattomat saamelaisten maa- ja vesioikeuskysymykset, joka on kansallisen ja kansainvälisen tason poliittinen kysymys. Sittemmin Mallan ongelmaan on paikallisesti kokeiltu ratkaisuja aitaamalla porolaidunnuksesta kärsiviä kasvikoaloja ja rakentamalla räkkä- eli sääskisuoja poroille (Metsähallitus 2018). Tätä kirjoitettaessa vuonna 2019 pysyvää ratkaisua kiistaan ei ole löydetty.

Ympäristökysymysten hallintaan liittyy myös kansainvälisen ja paikallisen tason yhteyksiä. Metsähallitus on omaksunut Biodiversiteettisopimuksen (*Convention on Biological Diversity*) Akwé: Kon –ohjeistuksen ja sen mukaisen menettelytavan saamelaisten kotiseutualueella (Meriläinen 2015; Akwé: Kon –ohjeet 2011). Ohjeistuksen tarkoitus on edistää biodiversiteetin suojelua ja hyödyntää alkuperäiskansojen perinteistä ekologista tietoa. Menettelyllä on myös sosio-kulttuurinen tehtävä, sillä se ottaa alkuperäiskansat aiempaa vahvemmin mukaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Tällä on myös hyvinvointivaikutuksia, sillä menettely aidosti toimiessaan on konkreettinen esimerkki alkuperäiskansojen ja paikallisten yhteisöjen kunnioituksesta.

Metsähallituksen toteuttama Akwé: Kon –menettely on saanut melko myönteisen vastaanoton, ja sen katsotaan aiempia saamelaisia huomioivia menettelyjä paremmin tunnistavan ja huomioivan saamelaiskulttuurin (Saamelaiskäräjät 2016; Meriläinen 2015). Akwé: Kon –menettely on vahvistanut saamelaisten asemaa suunnittelussa, mutta se ei tarjoa mahdollisuuksia varsinaiseen päätöksentekoon. Parhaimmillaan sen voidaan kuitenkin katsoa lisäävän valtion (Metsähallituksen) ja saamelaisten välistä sosiaalista pääomaa.

Sillä voi olla edellytys toimia monitasoisen hallinnon menettelytapana, joka tuo yhteiseen neuvottelupöytään paikalliset, kansalliset, kansainväliset ja eri etniset intressit.

Kilpisjärven tapaus käy esimerkistä siitä, miten ympäristödebatti ja –suunnittelu aktualisoituu paikallisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla, mutta tasot eivät välttämättä kommunikoi. Tapaus myös muistuttaa siitä, että ympäristöhallinnolla ja sillä miten se toimii paikallisen tason kanssa, on hyvinvointivaikutuksia. Hyvälle monitasoiselle ympäristöhallinnolle on ominaista, että se on kulttuurisensitiivistä, lisää osapuolten välistä kunnioitusta ja luottamusta sekä tukee tai ei ainakaan heikennä paikallisyhteisöjen itsemääräämisoikeutta (*self-determination*). Itsemääräämisoikeus tässä kontekstissa tarkoittaa sitä, että paikallisyhteisöt ja alkuperäiskansat ovat asemassa, jossa heillä on vaikutusvaltaa itselleen tärkeissä kysymyksissä.

Uskottavan ympäristöhallinnon tulee kuitenkin aina huolehtia ekologisesta kestävydestä. Kun suojelualueita perustetaan turvaamaan ekosysteemien tulevaisuutta, on tärkeää, että perustamisen motiivit avataan läpinäkyvästi ja samalla kerrotaan mitä mahdollisia suoria vaikutuksia suojelualueilla on paikallisten elämään ja oikeuksiin. Kilpisjärveltä ja Käsivarren Lapista löytyy esimerkkejä onnistuneista ja epäonnistuneista lähestymistavoista.

Sosiaalinen kestävyys luontomatkailukeskuksessa (Social sustainability at tourist destinations — local opinions on their development and future in northern Finland)

Matkailukylät muutoksen kohteina ja muutoksen tekijöinä

Lapin maaseutukylät olivat 1970-luvulla varsin hiljaisia ja rauhallisia yhteisöjä, joita matkailubisnes ei vielä merkittävästi ollut koskettanut. Toimintaa oli, mutta se oli sesonkiluontoista ja volyymiltaan vaatimatonta. Suuret tunturikeskukset hienoine hotelleineen ja kylpylöineen olivat vasta harvojen unelmissa. Niiden rakentaminen käynnistyi 1980-luvulla kun tunturikeskusten potentiaali oivallettiin (Lapin liitto 2003). Muuttuvan luonnonympäristön aiheuttamia sosiokulttuurisia vaikutuksia ei tuolloin erikseen mainittu, mutta tarvetta sosiaalisten vaikutusten parempaan huomioimiseen ja seurantaan korostettiin. (Lapin liitto 2008.)

Matkailu on kiistatta alueellisesti merkittävä elinkeino Lapissa. Matkailu luo työpaikkoja mikä hidastaa poismuuttoa muuten muuttotappioista kärsivillä paikkakunnilla. (Vatanen et al. 2006; Kauppila 2004) Elinkeinojen rakenne on muuttunut viime vuosikymmeninä, samoin fyysinen asuinympäristö. Muutos koskee elinkeinojen myötä elämäntapaa ja kulttuuria, ja prosessi on edelleen käynnissä.

Sosiaalisen kestävyden kannalta muutoksissa on ratkaisevaa, kenen ehdoilla muutosta tehdään, keihin muutos kohdistuu ja voivatko vaikutuksen kohteena olevat ihmiset osallistua muutoksen hallintaan (Swarbrooke 1999). Mikäli paikallisille asukkaille ei tarjota mahdollisuutta osallistua matkailualueen suunnitteluun, on vaarana, etteivät ratkaisut saa paikallisen yhteisön tukea ja matkailun tuotteet muotoutuvat luonteeltaan sellaisiksi, etteivät alueen ihmiset tunnista niitä kulttuuriinsa kuuluvaksi. Pahimmillaan matkailukohteen asukkaat alkavat tuntea itsensä ulkopuolisiksi kotiseudullaan ja vastaavasti matkailubisnes saattaa kokea ulkopuolisuutta, mikä ei edistä rakentavaa yhteiseloä.

Tässä artikkelissa tarkastellaan kolmen länsilappilaisen vanhan kylän muutosta. Kylät ovat aiemmin eläneet poronhoidosta, karjataloudesta, maanviljelystä, kalastuksesta ja metsästyksestä, mutta nykyisin ne elävät lähinnä matkailusta. Kyseiset kylät ovat Ylläsjärvi ja Äkäslompola Ylläksen matkailukeskuksessa ja Sirkka Levillä. Ne ovat käyneet läpi nopean taloudellisen ja sosiokulttuurisen muutoksen, joka näkyy myös maisemassa.

Tutkimustehtävänä oli tarkastella miten paikalliset asukkaat ovat suhtautuneet kotipaikkansa luonnon- ja sosiaalisen ympäristön muutokseen, millaisia merkityksiä he ryhmänä antavat muutokselle ja onko heillä omasta mielestään ollut mahdollista tulla kuulluksi ja vaikuttaa kehitykseen. Tutkimuksen motivaatio on tarjota suunnittelijoille ja hallinnolle tietoa ympäristön käyttöön ja muutokseen liittyvästä sosiaalisesta kestävydestä. Tutkimus on yhteydessä saman aikaan toteutettuun laadullisia aineistoja tuottaneeseen haastattelututkimukseen (Mettiäinen 2007; Tuulentie 2007), jossa esiintyneitä näkemyksiä testattiin tässä laajemmalla populaatiolla.

Aineisto kerättiin puhelinhaastatteluilla syksyllä 2006. Haastattelussa käytettiin lomaketta eli kyseessä oli strukturoitu lomakehaastattelu. Otos muodostettiin yksinkertaisena satunnaisotantana perusjoukosta. Perusjoukkoon kuuluivat 18-70 -vuotiaat vakituiset asukkaat Ylläsjärven, Äkäslompolan ja Sirkkan kylistä, yhteensä 928 henkeä. Heistä 120 poimittiin otantana ja heille postitettiin kyselylomake saatteineen ennakkoon muutamia päiviä ennen yhteydenottoa puhelimitse. Lopulta 57 henkilöä haastateltiin puhelimitse, näistä 21 oli Äkäslompolosta, 20 Sirkasta ja 16 henkilöä Ylläsjärvestä. Haastattelututkimuksella oli varsin myönteinen vastaanotto ja lopulta vain kaksi henkilöä kieltäytyi osallistumasta haastatteluun.

Haastatteluaineisto on sekä määrällistä että laadullista, samoin käytetyt analyysimenetelmät (Bernard 1994). Aineistoista jäljitettiin matkailukyliä asukkaiden jakamia käsityksiä ja kulttuurisia merkityksiä sosiaalisesta kestävästä sekä matkailualueen tulevaisuudesta (D'Andrade 1995, Strauss & Quinn 1997).

Muutokseen sopeutuminen

Kolme neljäsosaa haastatelluista henkilöistä oli tyytyväisiä matkailukeskuksensa (Ylläs tai Levi) nykyiseen tilaan. Tyytyväisyys rakentuu työmahdollisuuksille ja palveluille, jotka tuovat elämää maalaiskylään. Kolmasosa arvioi kotikylänsä olevan ”kuollut” ilman matkailua. Ylläsjärveläiset olivat erityisen tyytyväisiä siihen, että kylä oli säilyttänyt omaperäisen ilmeensä. Kolmasosa tyytyväisistä haastatelluista korosti, että tyytyväisyys koskee nimenomaan nykytilaa, mutta tulevaisuudesta oltiin huolissaan. Liian voimakas ja perinteeseen kuulumaton rakentaminen ja ympäristön muuttuminen koettiin uhaksi.

Nykytilaan tyytymättömät henkilöt korostivat, että jo nyt matkailijamäärät ovat liian suuria ja rakentaminen liian intensiivistä. Tyytymättömien mielestä ekologiset näkökulmat ja paikallisten toiveet oli liian usein sivuutettu.

Matkailukyliä välillä oli eroa. Kaikki ylläsjärveläiset olivat tyytyväisiä, mutta Yllästunturin pohjoispuolella vain joka toinen. Levin Sirkassa vain neljäsosa haastatelluista oli tyytymätön nykytilaan. Äkäslompolossa tyytymättömyyttä selitettiin sillä, että kotikunta ja kaavoittaja Kolari tavoittelee liian suurta kasvua eikä kuuntele kyläläisten toiveita. Myös Sirkas asukkaat kertoivat, ettei Kittilän kunta selvitä kyläläisten näkemyksiä, mutta asukkaat olivat ylpeitä Levin kehityksestä. Joskin huolta oli siitä, riittääkö tilaa varsinaiselle kantaväestölle.

Kolme neljäsosaa mainitsi muutoksen vaikuttaneen jokapäiväiseen elämään, ja vaikutukset olivat myönteisiä ja kielteisiä. Edellisiä olivat parantuneet liikenneolot ja palvelut. Kielteisiä taas moottorikelkkojen melu ja matkailijat, jotka tunkeutuvat paikallisten asukkaiden pihoihin.

Matkailu- ja muiden toimijoiden välillä on myös jännitteitä. Neljäsosalla ne liittyivät poronhoitoon. Porot kulkivat hiihtoladuilla niitä sotkien, ja poronhoitajat puolestaan kokivat, ettei heidän elinkeinoaan kunnioiteta. Selvästi eniten ongelmia ilmeni Äkäslompolossa. Viidesosa haastatelluista näki ristiriitoja matkailun ja luonnonsuojelun välillä. Läheisessä Pallas-Yllästunturin kansallispuistossa ei saa kelkkailla (puisto perustettiin vuosi ennen kyselyä), toisaalta arvokkaita luontokohteita oli menetetty matkailurakentamisen johdosta.

Alueen ulkopuoliset yrittäjät nähtiin kehityksen suurimpana vaikuttajina. Ylläsjärvellä useimmat katsoivat kyläläisten itsensä olleen merkittävimpiä vaikuttajia, Äkäslompolossa taas useimmat mainitsivat ulkopuoliset toimijat. Ero on kiinnostava, koska molemmat kylät kuuluvat Kolarin kuntaan ja sijaitsevat vain vajaan 15 km päässä toisistaan. Samassa kunnassa kahdessa läheisessä matkailukylässä ajatellaan toisin. Kittilässä Sirkas kylässä vastanneista asukkaista 70 % puolestaan mainitsi kunnan yhtenä merkittävimmistä matkailua ohjaavista toimijoista. Kolarissa kunnan roolia ei nähty yhtä vahvana.

Tulevaisuuden suhteen matkailukyliä asukkaat ovat luottavaisia. Lähes 90 % näki tulevaisuuden valoisana, ja muutkaan eivät jyrkän synkkänä. Luottamusta tulevaisuuteen tukee seudun kaunis luonto, alueen hyvämaineisuus ja kilpailukyky. Riskejä negatiiviseen kehitykseen kuitenkin on, ja sellaisiksi mainittiin hallitsematon kasvu, rahanahneus, työntekijöiden sosiaalisten olojen heikkeneminen, ilmastonmuutos ja maailmanlaajuiset kriisit.

Jari Järviluoma (1993) tutki aikoinaan samaa teemaa eli paikallisten kolarilaisten

suhtautumista matkailuun ja tulevaisuuteen. Kiinnostavalla tavalla myös noin 15 vuotta aiemmin oltiin nykytilaan tyytyväisiä, mutta huolissaan tulevaisuuden mahdollisesta voimakkaasta kasvusta ja ympäristön muuttumisesta. Tämän tutkimuksen kohdehenkilöt olivat edelleen tyytyväisiä, vaikka voimakas kasvu oli toteutunut. Esimerkiksi majoituskapasiteetti kasvoi tutkimusten välisenä aikana 100 %,

Kuinka tämä on selitettävissä? Kynninen vastaus voisi olla se, että ihmiset eivät tiedä mitä he haluavat ja vastustavat muutosta vaistonvaraisesti. Mutta luultavaa on, että kyse on myös ihmisten kyvystä sopeutua muutokseen. Vaihtoehtoina on joko sopeutua tai muuttaa pois. Ne jotka jäävät, hyväksyvät muutoksen joko hyvillä mielin tai hampaat irvessä. Jos kyseessä on lapsuuden ja suvun kotiseutu, kynnys lähteä muualle on korkea.

Havainto ei ole ainutlaatuinen. Nykytila koetaan usein vähintään tyydyttäväksi, mutta tulevaisuus huolettaa. Tutkimuksen kannalta on haasteellista selvittää mitkä ovat hyväksyttävän muutoksen rajat ja reunaehdot paikoissa, joiden luonteeseen kuuluu voimakas muuttoliike. Osa asukkaista, syntyperäisistäkin muuttaa pois, ja tilalle tulee uusia ihmisiä joilla ei ole vastaavia siteitä luonnonympäristöön ja paikalliseen yhteisöön. He tulevat omien ajatustensa ja arvojensa kanssa, ja siten matkailukeskus on jatkuvassa muutoksessa myös kulttuurisesti. Jos ympäristönmuutos on ollut työntövoima aiemmalle asukkaalle, sisäänmuuttajalle se ei sitä luultavasti ole, saattaa olla jopa vetovoimatekijä. Jatkuva nopea muutos ja vastavoimien puute voi kuitenkin tarkoittaa sitä, että matkailualue voi menettää omaleimaiset piirteet ja arvot, joille se aikoinaan rakennettiin, ja muuttua epäoriginelliksi (Johnson & Snepenger 2006).

Joka tapauksessa voidaan todeta, että matkailukylissä adaptiivisuus on suurta. Mikä tahansa ei kuitenkaan ole toivottavaa, ja matkailijamäärän ja –kapasiteetin sijaan vastaajat toivoivat taloudellista kasvua laadun kasvattamisen ja uusien tuotteiden kautta. Sosiaalisesta kestävydestä huolehtiminen on jatkossakin keskeinen kysymys, ja yksi siihen vaikuttava tekijä on hyötyjen ja haittojen oikeudenmukainen jakautuminen, muussa tapauksessa ristiriita ja jopa konflikti on mahdollinen Ylläksellä ja Levillä (Tuulentie 2007; Mettiäinen 2007).

Kylät ovat merkittävä sosiaalinen ja kulttuurinen yksikkö joihin asukkaat identifioituvat ja joka myös määrittää alueen identiteettiä. Paikallisen väestön tyytyväisyys on myös matkailubisneksen etu. Mikäli paikallisyhteisö tukee liiketoimintaa, se todennäköisesti myös hyötyy paikallisyhteisöstä, ja päinvastoin. Sosiaalinen kestävyys matkailussa on kilpailuetu.

3 LUONNONKÄYTÖN KULTTUURISET TEKIJÄT

Edellä esitellyissä seitsemässä tutkimusartikkelissa käsiteltiin Lapin luonnonkäytön sosio-kulttuurista kestävyyttä ja niitä tekijöitä, jotka sitä määrittävät. Tässä synteesiluvussa löydökset kootaan yhteen ja hahmotetaan, mitä tulee erityisesti ottaa huomioon kun ympäristönsuojelun ja luonnonvarojen hyödyntämisen hankkeita toteutetaan Lapissa. Viimeisessä luvussa tulokset esitetään kootusti, arvioidaan mitä uutta tutkimus tarjoaa Lapin luonnonkäytön tutkimukselle. Samalla tarkastellaan työn onnistumista, asemoitumista aiempaan tutkimukseen sekä jatkotutkimustarpeita.

Väitöskirjan kontribuutio uuden tieteellisen tiedon tuottamiselle on osoittaa, miten sosiaalista ja kulttuurista kestävyyttä tulkitaan ja ne huomioidaan Lapin ympäristökiistoissa. Kestävyyden kriteerien toteutumista peilataan konfliktinhallinnan teorian ja käytännön kautta ympäristökiistoja käsittelevissä tapaustutkimuksissa ja niiden kokonaistarkastelussa.

Tämä väitöskirja lähestyy Lapin luonnonkäytön kulttuuria erityisesti ympäristökiistojen kautta. Kiistat ovat kuitenkin vain yksi konteksti jossa kulttuurisia tekijöitä voi tutkia. Tämä tutkimus ei pyri olemaan eikä ole kattava yleisesitys lappilaisten luontoon ja siellä toimimiseen liittyvistä kulttuurisista merkityksistä. Tässä on keskitytty niihin kulttuuripiirteisiin, jotka auttavat ymmärtämään kestävyuden kriteerejä ja reunaehtoja. Kiistat ja konfliktit ovat tutkimuksellisesti hedelmällinen konteksti siksi, että niiden yhteydessä monet merkitykset eksplikoidaan. Ympäristökonflikteja on tutkittu maailmalla paljon ja tutkimus on nostanut yhteneviä kriteerejä onnistuneelle luonnonvarojen hallinnalle: avoimuus, läpinäkyvyys, luottamus, oikeudenmukaisuus, hallintaprosessien selkeytetty roolit sekä jaettu ymmärrys osapuolten lähtökohdista ja tavoitteista on tunnistettu hyvän suunnittelun ja sovittelun edellytyksiksi.

Tässä työssä tarkastellaan näiden teemojen lisäksi, mitä kulttuurisensitiivisyys tarkoittaa luonnonvarojen hallintaprosessien kannalta Lapin kontekstissa, ja miten luontoon ja sen käyttöön liitetyt jaetut merkitykset määrittelevät kestävyuden tulkintoja. Väitöskirjan tehtävä on palvella tieteen lisäksi myös käytännön toimintaa ja tarjota osviittaa siihen, miten Lapissa kannattaa edistää luonnonvarahankkeita ja luonnonsuojelua.

Paikalliset, päätösvalta ja etninen kysymys

Useissa osajulkaisujen aineistoissa, tuloksissa ja tausta-aineistoissa esiintyy lappilaisen kulttuurin keskeinen ominaispiirre: etelän ja pohjoisen, keskuksen ja periferian välinen antagonismi – vastakkainasettelu jännitteineen. Se on tulkintakehys, jonka kautta miltei kaikkia Lappia koskevia ratkaisuja alueella tulkitaan. Ajattelutapa ilmenee myös siinä, miten luonnonkäyttöä ja luonnonvarapolitiikkaa arvotetaan ja keillä lappilaisten mielestä tulisi olla valtaa alueen luonnonkäytöstä päätettäessä. Vaatimus paikallisen äänen ja päätösvaltan voimistamisesta ja ”etelän” ja muun ulkopuoliseksi koetun vaikutusvallan vähentämisestä korostuu väitöskirjan artikkeleissa. Tämä diskurssi on Lapissa perustavaa laatua ja tulos on yhteneväinen aiemman tutkimuskirjallisuuden kanssa (esim. Valkonen 2003)

Vaatimus paikallisen väestön päätösvaltan voimistamisesta ilmenee selvästi kahdessa Ylä-Lapissa tehdyssä kyselyssä (Hallikainen et al. 2006; Jokinen 2000). Molemmissa kyselyissä korostuu, että päätösvaltaa kaivataan nykyistä enemmän paikallisille ihmisille ja organisaatioille. Kun Inarissa kysyttiin (Hallikainen et al. 2006) kellä tulisi olla päätösvaltaa valtion maiden käytöstä, peräti neljännes vastaajista oli sitä mieltä, että eduskunnalla ei tulisi olla päätäntävaltaa lainkaan. Tulosta voi pitää hätkähdyttävänä valtiomuotomme kannalta, mutta ehkä kyselytutkimuksen tulosta ei pidä tulkita suoraviivaisesti niin, että noin monen

inarilaisen mielestä valtiopäivillä ei tule olla sananvaltaa valtionmaihin lainkaan. Valistunut arvaus on, että mikäli olisi ollut mahdollista vielä haastatteluin täydentää kyselyaineistoa ja tiedustella onko vastaaja todella tätä mieltä, luultavasti olisi saatu monitulkintaisempi vastaus. Tämä korostaa yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen metodologisia ratkaisuja. Kyselyissä tiedämme mihin ruutuun vastaajat merkitsevät ruksin, mutta emme välttämättä tiedä miksi. Haastattelussa tätä voi kysyä.

Joka neljännen inarilaisen mielipidettä kannattaa tarkastella olemassa olevan etnografisen ja muun tutkimusaineiston valossa. Edellä jo viitattiin lappilaiseen kulttuuriin kuuluvaan me vs. muut, pohjoinen vs. etelä ja periferia vs. keskus –antagonismiin. Tässä vastakkainasettelussa Lappia koskevat asiat kuuluvat paikallisille, ei ulkopuolisille. Kulttuuriseen malliin kuuluu ajatus ulkopuolisista, jotka pyrkivät sekaantumaan asioihin jotka eivät heille kuulu. Eduskunta tulkitaan intuitiivisesti ulkopuoliseksi toimijaksi. Se sijaitsee kaukana, Helsingissä ja edustaa ”herroja”. Herravihalla, tai vähintäänkin herraepäilyllä, on Lapissa pitkät perinteet. Menneinä vuosikymmeninä lappilaiselle tutuin herra oli ”metsäherra”, hakkuista ja puukaupoista vastaava yhtiön tai valtion edustaja, jonka määräysvallassa ansio- ja elinkeinomahdollisuuksien koettiin olevan. Anne Ruuttula-Vasari tutki pohjoissuomalaisen ja Metsähallituksen kanssakäymistä 1800-luvulla, ja nimesi väitöskirjansa (Ruuttula-Vasari 2004) osuvasti Pentti Haanpään sitaatin mukaan: ”*Herroja on epäiltävä aina – metsäherroja yli kaiken*”. Lappilaisessa perinteessä herrojen edelle menevät ammattitaitoiset työmiehet, kuten poromies ja tukkijätkä, josta jälkimmäinen on arvostetumpi, jos tulee pohjoisesta eikä etelästä (Snellman 1996).

On luultavaa, että Inarin radikaalien kyselytulosten takana on kulttuurinen malli, joka korostaa paikallisten yksilöiden moraalista oikeutta päättää paikallisista luonnonvaroista, oli tähän juridista perustaa tai ei. Tulokset tukevat aiempia havaintoja siitä, että lappilaisilla on vahva näkemys kotiseudusta ja sen luonnonvaroista omana ylisukupolvina nautinta-alueenaan ja ”takapihanaan”, jonka käytöstä päättämiseen ei ulkopuolisten tulisi merkittävästi osallistua. Se, että päätösvaltaa halutaan lisätä paikallistasolle ja vähentää keskusjohdolta, ei kuitenkaan ole ainutkertaista vaan pikemminkin ylikulttuurista ja globaalialta (Bardhan 2002). Suomessa tätä keskustelua on käyty erityisesti Lapissa (Lehtola 2012; Valkonen 2003).

Maankäyttökiistat Lapissa ja varsinkin saamelaisen kotiseutualueella tulee ymmärtää historiallista ja kulttuurista taustaa vasten. Sosiaalisten ja etnisten ryhmien välillä on ylisukupolvisia jännitteitä, jotka saavat käyteainetta nykyisen yhteiskunnan aatteellisista ja poliittisista virtauksista. Nämä jännitteet ja sosiaaliset rakenteet heijastuvat myös ruohonjuuritason luontopolitiikkaan ja käsityksiin käyttöoikeuksista. Verrattuna Norjaan ja Ruotsiin, suomalaisten ja saamelaisen yhteiselolla ja tiiviillä kanssakäymisellä on vahvemmat vuosisataiset juuret. Suomalaiset ovat kulttuurimuutoksen ja avioliittojen kautta saamelaistuneet ja päinvastoin. Tämä on luonut etnisen saamelaisen tai suomalaisen identiteetin rinnalle eräänlaisen kolmannen identiteetin, jossa henkilön ei katsota tai hän ei itse katso kuuluvansa saamelaisiin, mutta ei myöskään suomalaiseen valtaenemmistöön. (Lehtola 2012.)

2010-luvulla Suomen merkittävimpiä vähemmistökysemyksiä on ollut saamelaisen oikeuksiin ja saamelaismääritelmään liittyvät ratkaisut. Saamelaiset ovat Euroopan Unionin alueella ainoa alkuperäiskansa. Saamelaisen kansallinen herääminen käynnistyi jo 1900-luvun alussa (Capdeville 2001), mutta tuli laajempaan tietoisuuteen vasta 1960-luvulla massamedian ja populaarikulttuurin myötä. Saamelaisen oikeudet maahan, veteen ja itsemääräämiseen ovat olleet Lappia koskevia keskeisiä poliittisia kysymyksiä 2000-luvulla. Saamelaisen oikeuksien tunnustaminen ja turvaaminen on nostanut vastareaktion Lapin ei-saamelaisessa väestöosassa, joista osa pelkää omien oikeuksiensa puolesta, ja osa haluaa itselleen saamelaisstatuksen. (Lehtola 2015; Lehtola 2012; Valkonen 2009.)

Saamelaisstatuksen omaavien henkilöiden lisäksi julkisuuteen on noussut ryhmittymiä, jotka hakevat itselleen alkuperäiskansan asemaa ja oikeuksia. Korkein hallinto-oikeus on antanut ratkaisuja yksittäisten ihmisten saamelaisstatusta koskevissa kysymyksissä, ja monet saamelaiset katsovat tämän loukkauksen saamelaisyhteisön oikeutta itse määrittellä itsensä. (Lehtola 2015.) Sitkeäksi kiistaksi on jäänyt kuka on oikea saamelainen tai paikallinen (Valkonen 2009). Halu uudelleenidentifioitua alkuperäiskansan jäseneksi kaukaisen sukulaisen kautta on ilmionä kansainvälinen, ja liittyy yksilön uudelleenmäärittelyyn tai mahdollisesti oletettujen etujen tavoitteluun (Valkonen et al. 2018). Suku- ja etnisten taustojen määrittely ja yksilöiden arvioiminen tästä lähtökohdasta on ylipäättään leimallista lappilaiselle kulttuurille, mutta samalla tyypillistä pienille ja perinteisille ihmisyyhteisöille (Harris & Johnson 2002).

Paikallisuutta on Lapissa montaa lajia. Lappi on leimallisesti sisäisen maahanmuuton maakunta, jonka väkilukua kasvattivat 1800- ja 1900-luvuilla muun muassa tuolloin paljon miesvoimaa tarvinneet metsätyöt ja kaivokset (Massa & Snellman 2003). Lappiin on tultu monista syistä ja monina aikakausina, ja se on luonut maakuntaan eri kulttuurien kerrostumia ja rinnakkaisia elämisen tapoja. Paikallisuus ilmenee monen kerroksen väkenä: paikallistasolla ja maakunnassa käydään kamppailua siitä, ketkä ovat aitoja paikallisia, ja ketkä voidaan ymmärtää alkuperäisiksi alueen tai paikkakunnan asukkaiksi. Sukujuuret määrittävät yksilöä voimakkaasti.

Useassa artikkelissa kuvattiin tilannetta, jossa tulkintaeroja ja jännitteitä luonnonkäytössä syntyy paitsi paikallisyhteisöjen ja ulkopuolisen toimijan tai hallinnon välillä, myös paikallisyhteisöjen kesken. Kysely- ja haastatteluaineistoissa haastateltavien viesti on, että paikallisten mielipiteitä tulisi vahvemmin ottaa huomioon ja paikallisten ihmisten tulisi päästä mukaan päätöksentekoon. Tässä ei ole mitään ainutlaatuisia. Voidaan melko huoletta väittää, että halu tulla kuulluksi kotiseudun luonnonvarojen käytöstä on ylikulttuurinen ja globaali ilmiö. Kiinnostavaa sen sijaan on, millaisia painotuksia ja tulkintoja vaatimus paikallisuuden korostamisesta lappilaisessa kulttuurissa saa.

Lapissa sana ”kulttuuri” liitetään yleensä saamelaisiin ja poronhoitoon. Totta onkin, että poronhoitoon liittyy paljon erityisen tärkeitä kulttuurisia merkityksiä. Poro on paitsi elinkeinon aineellinen perusta, myös etnisen ryhmän symboli ja yhteenkuuluvuuden merkki. Poronhoitajayhteisöt, myös suomalaiset, muodostavat muusta yhteiskunnasta erottautuvan ammatti- ja sosiaaliryhmän, jolla on valtaväestöön nähden poikkeava elämäntapa (Heikkinen 2002). Lapissa poronhoitoon liittyvä paikallinen kritiikki redusoituu pitkälti poronhoitajiin ja niihin jännitteisiin, mitä erilaisten kulttuuristen ryhmien ja elinkeinojen harjoittajien välillä on. Poronhoitajat ovat oma ”heimonsa”, joka mielellään myös erottautuu muista. Usein poronhoitajien syytetään vastustavan kaikkea mahdollista kehitystä ja muuta luonnon hyödyntämistä kuin poronhoitoa. Poromiehet nähdään herkästi kaikkien uudistusten ja hankkeiden jarrumiehinä. (Emt.; Raitio & Heikkinen 2003) Poronhoidosta käytävää keskustelua on vaikea ymmärtää, mikäli nämä kulttuuriset erot ja jännitteet eivät ole tiedossa.

Kuten Inarin metsäkiistaa koskevasta kyselytutkimuksesta ilmeni, saamelaiset ja suomalaiset ajattelevat monista luonnonkäyttöön liittyvistä asioista eri tavoin. Tämä ero ilmenee muissakin kyselyissä (Hallikainen et al. 2006; Jokinen 2000). Saamelaiset suhtautuvat poronhoitoon suomalaisia myönteisemmin ja metsien hakkuisiin kielteisemmin. Saamelaiset alkuperäiskansana ja vähemmistönä suhtautuvat myös suomalaisia kielteisemmin kaivostoimintaan, matkailuun ja ulkopaikkakuntalaisten kalastukseen ja metsästyksen. Luonnonsuojeluun saamelaisilla on suomalaisia myönteisempi asenne.

Lapin luonnonkäytön kulttuuri liittyy luonnollisesti muuhunkin kuin saamelaisuuteen ja poronhoitoon. Kulttuuria on aina siellä, missä vähintään kaksi ihmistä kokoontuu saman teeman äärellä (Kamppinen et al. 1989). Jatkossa tulisikin luonnonvarojen hallintakysymyksissä

kiinnittää huomiota kulttuuriseen moninaisuuteen, joka lappilaiseen luonnonkäyttöön liittyy. Tällä hetkellä esimerkiksi Metsähallitus (2018) tarkastelee yhteiskunnallisten vastuidensa yhteydessä kulttuuria lähinnä vain saamelaisten oikeuksiin ja kulttuuriperintöön (kuten arkeologiset löydökset) liittyvinä kysymyksinä.

Saamelaisten suhde Suomen valtioon on kiristynyt 2000-luvulla. Taustalla on historian painolasti suomalaisen yhteiskunnan saamelaisiin kohdistamissa toimissa, jotka ovat liittyneet muun muassa isojakoon, koululaitoksessa tapahtuneeseen suomalaistamiseen ja kielenmenetykseen. Valtiota ja valtakulttuuria on myös syytetty kolonialismista ja post-kolonialismista liittyen maa-oikeuksiin, saamelaismääritelmään ja saamelaisten itsemääräämisoikeuteen. (Juuso 2018; Kuokkanen 2007.) Vuonna 2017 voimaan tullutta Tenon kalastussopimusta on kritisoitu saamelaisten oikeuksien ja perinteisen kulttuurin ohittamisesta (Holmberg 2017). Epäluottamus valtiota kohtaan on ollut omiaan heikentämään saamelaisen ja suomalaisen yhteiskunnan vuorovaikutusta ja luonnonvarojen kestävää hallintaa pohjoisimmassa Suomessa. Asia on heijastunut myös tutkimukseen, ja esimerkiksi Outakosken osakaskunta Utsjoen kunnassa päätti olla myöntämättä Luonnonvarakeskukselle lohentutkimuslupaa Teno- ja Inarinjoessa (Yleisradio 2017).

Suomen valtio on vuonna 2017 käynnistänyt sovintoprosessin saamelaisten kanssa. Saamelaiset toivovat totuus- ja sovintokomissiomenettelyä, jossa käydään läpi historiassa tapahtuneita vääryyksiä, selvitetään mitä on todellisuudessa tapahtunut ja miten epäoikeudenmukaisuuksia voidaan jatkossa estää. Saamelaiset ovat kuitenkin esittäneet epäluulonsa, että valtio olisi vilpittömästi halukas selvittämään vääryyksiä. (Juuso 2018.)

Älkää tulko meitä neuvomaan

Ylä-Lapissa sijaitsevat Suomen laajimmat suojelualueet (kuva 9) ja noin 66 prosenttia alueen maista ja vesistä on jonkinasteisen suojelun piirissä (Sihvo et al. 2006). Paikallisten asukkaiden suhdetta suojeluun on tarkasteltu kyselyissä ja henkilökohtaisissa haastatteluissa (Jokinen 2002, 2001, 2000). Haastatteluissa ihmiset ilmaisivat suhtautuvansa kielteisesti luonnonsuojeluun, mutta samalla he eivät kuitenkaan halunneet purkaa olemassa olevia, varsin laajoja suojeluratkaisuja. Ilmeinen paradoksi on kuitenkin selitettävissä, sillä edellytykset vanhojen ja perinteisiksi katsottujen (poronhoito, kalastus, metsästys, marjastus) toimintojen jatkamiselle ovat suojelualueilla usein suotuisempia kuin muilla alueilla. Lisäksi paikallisilla ihmisillä on suojelualueille oikeuksia, joita ulkopaikkakuntalaisilla ei ole. Paikallisuutta ja lappilaisuutta – oli kyse sitten saamelaisuudesta tai suomalaisuudesta – korostavan identiteetin eräs ilmentymä on suuri varautuneisuus ulkopuolelta tulevaan neuvontaan, ohjeistukseen tai suoranaiseen määräilyyn. Luonnonsuojelu koetaan usein tällaiseksi toiminnaksi. Suurimpia haasteita ympäristönsuojelun käytännön toteuttamiselle Lapissa on se, kuinka esittää asia niin, ettei se herätä refleksinomaista vastusta kun esitys tulee alueen ulkopuolelta. Ylä-Lapissa tehdyissä haastatteluissa (ks. sivu 26) suurin osa hyväksyi laajat eriaisteiset suojelualueet, mutta moni vierasti sitä että tullaan muualta määräämään ja neuvomaan.

”Yleisesti ottaen minusta ei kovinkaan hyvin (ole hoidettu luonnonsuojelua Lapissa), suurin virhe mitä on tehty on ollu se, että on ollu tämmöstä julistajaa, joka tullee kirotusta etelästä ja ilmottaa, että nyt täällä pitää tehdä näin. [...] On ollu pikkusen väärät strategiat ja taktiikat, että miten sitä hommaa on tehty. [...] Viime vuosina on tapahtunu parannusta, ja se ihan versonoituu siihen, että ku Helteen Timosta tuli Suomen luonnonsuojeluliiton puheenjohtaja, niin tyyli on muuttunu, minusta huomattavasti järkevämmäks, toivottavasti se alkaa pikkuhiljaa kantaa hedelmää.”

– Suomalainen mies, 40-v, Ivalo.

Kuva 9. Suomen luonnonsuojelualueet. Suurimmat suojelualueet sijaitsevat Ylä-Lapissa. Alueiden suojelustatus vaihtelee merkittävästi ja esimerkiksi hakkuut ovat mahdollisia joillakin alueilla. Kartassa suojeluohjelma-alueista on mukana kaikki muut alueet paitsi valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, joista vain osalla on faktinen suojelustatus. Tilanne vuonna 2018.

havaitaan lastenhoidossa jokin ongelmatilanne tai neuvomisen paikka. Kynnys tulla neuvomaan miten toimia lasten kanssa on kuitenkin hyvin korkea, koska tiedossa myös on, että siihen usein reagoidaan voimakkaan tunneperäisesti. Hieman samalla tavalla Lapissa suhtaudutaan ympäristönsuojeluun, se koetaan ohjailuksi asiassa, joka ei muille kuulu, ja jonka lappilaiset omasta mielestään osaavat ja ovat aina osanneet itse parhaiten.

Haastateltava viittaa Metsäntutkimuslaitoksen porotutkija Timo Helteeseen, joka toimi Suomen luonnonsuojeluliiton puheenjohtajana ja on esimerkiksi metsästäjä. Lappilainen⁶ metsästävä luonnonsuojelija varmaan liudensi usein jyrkkää mielikuvaa luonnonsuojelijasta, joka tulee etelästä ja tahtoo kieltää kaiken.

Miksi luontoon ja sen käyttöön liittyvissä asioissa ollaan Lapissa niin herkkiä vastustamaan muualta tulevaa ohjeistusta, ohjausta ja sääntelyä? Eivät lappilaiset kaikkia ohjeita tai määräyksiä suinkaan torju tai asetaudu lähtökohtaisesti lainsäädäntöä vastaan.

Syy varmaankin löytyy siitä, että ajatus luonnossa toimimisesta ja siellä pärjäämisestä on keskeinen osa Lapin ihmisen identiteettiä. Vaikka lappilainen elää modernia (tai post-modernia) elämää varustettuna viimeisen kertaluokan tekniikalla, idea metsien ja tuntureiden keskellä asuvasta kansasta elää voimakkaana. Kulttuurista mallia vahvistetaan myös median, populaarikulttuurin ja taiteen keinoin, ja sama mielikuva Lapista ja sen asukkaista elää vahvana myös Lapin ulkopuolella (Jokinen 2009). Tämän vuoksi luonnonkäyttöä koskeva ohjeistus on niin herkkä asia, siinä lähestytään asiassa jonka lappilaiset kokevat omimmakseen. Tilannetta voisi verrata siihen, että tuttava- tai naapuriperheessä

⁶ Lappilainen tarkoittaa tässä julkaisussa kaikkia Lapissa asuvia ihmisiä, etniseen tai sukutaustaan katsomatta.

”Minusta mielestä ei tarte mittään erityistä luonnonsuojelua tänne, että täällä on näissä ihmisissä, kaikki nämä paikalliset ihmiset on luonnonsuojelijoita, niinkö se on se elämä. Mie tiä missä verissä vai perinteenä kulkee, että ne on vaan opetettu, että ei saa raiskata luontoa eikä saa mittään sieltä, että kaikki ottaa sillä lailla että ei paljon näykkään että on käyty. [...] Minun mielestä ei tarvis mittään erillistä luonnonsuojeluorganisaatiota tai semmosta. [...] (Se harmittaa eniten) että joku pystyy niinkö enempi [...] suojelemaan kun met, että joku vois muka enempi suojella kun met”

– Suomalainen nainen, 35-v, Enontekiö.

Tutkimusartikkeleissa kuvataan myös sitä, että juridisesti valtiolle kuuluva maa- ja vesiomaisuus koetaan ”meidän maiksi”, tietystä mielessä paikallisten ihmisten takapihaksi, jossa muut suomalaiset ja jopa valtio ovat vain vierailmassa. Saamelaiden ja oikeustieteellisen tutkimuksen taholta valtion omistus on myös aidosti kyseenalaistettu ja aiheesta on sukeutunut poliittinen kysymys, jolla on relevanssia sekä valtakunnan politiikan että paikallisella tasolla (Lehtola 2015; Korpijaakko 1989).

Kulttuurisen mallin mukaisella ajattelulla ”meidän maista” ei ainakaan toistaiseksi ole oikeudellista vahvistusta, mutta yhteiskunnallinen realiteetti se kuitenkin on. Ihmiset Ylä-Lapissa todella kokevat, että heille kuuluu oikeuksia valtion maihin, joita muille suomalaisille ei kuulu. Tämä liittyy suoraan sosio-kulttuuriseen kestävytyteen ja oikeudenmukaisuuden käsitykseen maankäytössä. Valtion luonnonvarojen hallinnoija Metsähallitus on tehnyt joitain alueellisia myönnytyksiä, jotka liittyvät paikallisten ihmisten oikeuksiin käyttää maastoajoneuvoja tai tehdä avotulet maastoon vetoamalla maan tapaan (Sandström et al. 2000). Poronhoitolaki (1990/848, 40§) takaa poromiehille oikeuden ottaa valtion metsistä ilman erityistä lupaa korvauksetta poltto- ja kotapuiksi tarvittavia puita. Lisäksi Koltalaki (1995/253, 9§) antaa koltille oikeuden käyttää omaa polttopuutarvetta varten valtion metsissä olevaa maapuuta ja kuivaa puuta. Metsästyslaki (1993/615, 8§) takaa Lapissa ja Kainuussa vapaan metsästysoikeuden kotikunnan valtionmailla. Tiettyjä erioikeuksia paikallisilla ihmisillä siis on, mutta alueen kulttuurin tuottama käsitys omistussuhteista tulkitsee oikeudet laajemmin.

Tämä tulkinta eroaa radikaalisti vaikkapa valtiovarainministeriön portfolio-ajattelusta, joka tarkastelee valtion metsiä myös Ylä-Lapissa kuin yhtiön osakkeita (Saarenmaa 2007). Mitään erillistarkastelua joka painottaa sosio-kulttuurisia tekijöitä ei ministeriössä tunneta. Tämä näkemys- ja kulttuuriero asettaa haasteita kestäväälle luonnonvarasuunnittelulle ja Metsähallitukselle. Yhtäältä Metsähallituksen tulee noudattaa ministeriöistä tulevaa tulosohjausta ja eduskunnan määrittelemää tuloutusvaatimusta. Toisaalta sen tulee jo lainkin perusteella toimia kestävästi, johon kuuluu myös sosiaalinen kestävyys. Kulttuurisensitiivinen luonnonvarojen hallinta edellyttäisi, että nämä kulttuuripiirteet vähintäänkin tunnustetaan ja jos mahdollista, huomioidaan päätöksenteossa.

Suunnittelujärjestelmät ja kulttuurinen kestävyys

Väitöskirjan kaikki osajulkaisut käsittelevät maankäytön suunnittelua ja hallintaa. Yhteistä artikkeleille on, että niissä tarkastellaan empiirisen aineiston ja aiemman tutkimuskirjallisuuden valossa sitä, mitkä tekijät tukevat sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväää luonnonkäyttöä. Huomio on pitkälti suunnittelu- ja hallintajärjestelmien toimivuudessa.

Tapaustutkimuksissa hallinnan toimivuutta arvioitiin erityisesti Inarin ja Muonion metsäkiistoissa, sekä Mallan luonnonpuistoa koskevassa konfliktissa. Sekä Inarin että Muonion kiistassa saavutettiin määräaikaiseen sopimukseen sidottu ratkaisu. Tärkeä

kysymys kuuluu: saavutettiinko sovinto toimivan maankäytönsuunnittelun, konfliktien hallinnan vai jonkin muun toiminnan tuloksena?

Molemmat kiistat liittyivät valtionmetsien käyttöön ja molemmissa osapuolena sekä konfliktin sovittelijana oli maidenhaltija Metsähallitus. Molemmilla alueilla Metsähallituksen metsätaloudella on tulouttamisvelvollisuus valtiolle.

On ilmeistä, että Metsähallitukselle asetetut, toisinaan selvään ristiriitaan johtavat tavoitteet ja kaksoisroolit ovat omiaan vaikeuttamaan paikallisten konfliktien hallintaa. Metsähallitus on yhtä aikaa julkishallinnon viranomainen sekä yritys, jonka tehtävä on tehdä taloudellista tulosta. Kun kilpailuasetelmassa olevat velvoitteet ja tavoitteet kohdistuvat samaan luonnonvaraan, on ristiriitaa vaikeaa välttää. Konfliktien hallinnassa on tärkeää, että prosessi on avoin ja läpinäkyvä, ja osapuolten roolit ovat selvät.

Metsähallitus käyttää osallistavaa suunnitteluprosessia, jonka tavoite on kestävä luonnonvarojen hallinta. Prosessia on kuitenkin kritisoitu siitä, että sidosryhmien ja kansalaisten näkemykset eivät aidosti vaikuta päätöksentekoon. Varsinkin Muonion tapauksessa väitteille on perusteita (Hast 2013).

Olisi epärealistista kutsua suunnittelujärjestelmää täysin toimimattomaksi tai väittää että kaikki ongelmat johtuisivat sen puutteista. Järjestelmät tuottavat paljon hyvää ja arvokasta tietoa, ja ovat tarjonneet alustan kommunikoinnille. Kolme selkeää suunnitteluun kohdistuvaa usein paikallisiin toimintaolosuhteisiin liittyvää haastetta on kuitenkin tunnistettavissa.

Ensinnäkin paikalliset yhteisöt, joita suunnittelu koskee, ovat hyvin harvoin homogeenisiä kulttuurisesti. Mielipide-erot, joskus jyrkätkin ovat tyypillisiä. Toiseksi, suunnitteluprosesseihin saattaa liittyä epärealistisia odotuksia tai väärinkäsityksiä. Nämä voivat olla seurausta siitä, että toimintatapaa ja järjestelmää ei ole esitelty riittävän selkeästi, tai että viestiä ei ole kyetty ottamaan vastaan. Kolmanneksi, vaikka kansalaisten, yhteisöjen ja yritysten viesti olisi hyvin yhtenäinen ja selkeä, se saattaa olla ristiriidassa suunnitteluprosessin käynnistäjän (hallinnoijan) ennalta asettamiin tavoitteisiin nähden. Metsähallituksen on väitetty olevan haluton muuttamaan suunnitelmiaan osallistavassa suunnittelussa saadun palautteen perusteella.

Muonion viimeisimmässä sovintoratkaisussa on kuitenkin merkkejä kehittyvästä ja adaptiivisesta suunnittelujärjestelmästä, joka tukee sosiaalista ja kulttuurista kestävyttä. Aiempi ratkaisu 10 vuoden käyttökorvauksineen tuskin sitä oli. Inarissa ajaututtiin nostamaan lakisyytteitä puolin ja toisin, eikä suunnittelujärjestelmä näyttänyt tuottavan suotuisaa tulosta. Mikä siis toi ratkaisun?

Molemmissa kiistoissa oli sekä paikallisia, kansallisia että kansainvälisiä toimijoita. Kansainvälinen ympäristöjärjestö Greenpeace ja Pohjoismainen saamelaisneuvosto käynnistivät kansainvälisen kampanjan hakuista vastaan ja pyrkivät vaikuttamaan Inarin metsätuotteiden ostajiin. Inarin puun pääasiallinen ostaja Stora Enso pyrittiin saamaan pois eettisten toimijoiden joukosta, kuten Dow Jonesin kestävä kehityksen indeksistä. (Raitio 2008). Stora Enso poistettiin italialaisen Banca Etican eettisten toimijoiden listalta (Saami Council 2007). Lopulta Stora Enso ei ilmeisesti halunnut riskeerata mainettaan ostamalla puuta kiistanalaisista metsistä, sillä puumäärä oli yhtiön mittakaavassa hyvin vähäinen. Inarin metsäkiista laajennettiin tarkoituksellisesti kansainvälisen huomion kohteeksi (Linjakumpu & Valkonen 2007). Myös Metsähallituksen toiminta haluttiin saattaa kestävämmään valoon kansainvälisesti tarkasteltuna. On ilmeistä, että ilman kansainvälistä huomiota ja taloudellisilla riskeillä painostamista Inarin metsäsopua ei olisi saatu aikaan, tai konflikti olisi ainakin pitkittynyt.

Molemmat tapaukset osoittavat, että valtion metsähallinnossa ei ole oltu riittävän

kulttuurisensitiivisiä. Sekä Muoniossa että Inarissa kiista kesti vuosikautia, tulehtui ja lopulta konfliktoitui. Inarin tapaus oli Muoniota raskaampi ja ratkaisuun päästiin vasta kun asia sai kansainväliset mittasuhteet. Saamelaiden ja muiden paikallisten kulttuuriset tarpeet eivät tulleet huomioiduiksi suunnittelussa ennen kun kiista oli puhjennut.

Lapissa metsien monikäyttö on aina ollut korostunutta verrattuna muuhun Suomeen ja Ylä-Lapissa (Enontekiö, Utsjoki, Inari) erityisesti luontaiselinkeinojen asema. Saamelaisalueella (Ylä-Lappi ja Vuotson alue) saamelaiskulttuurin turvaaminen ja perinteisten käyttömuotojen jatkamisen mahdollisuus ovat luonnonkäytön avainkysymyksiä. Aiempien tapausten valossa (Jokinen 2005a) näyttää kuitenkin siltä, että luonnonkäyttöön liittyvien keskeisten ja tärkeiden kulttuuripiirteiden tunnistaminen ja huomioonottaminen eivät ole vielä parhaalla mahdollisella tasolla. Syitä voi olla lukuisia, kuten kulttuurien kohtaamattomuus, heikko kommunikaatio, ristiriitaiset intressit ja asennetason kysymykset. Sosiaalisten ja etnisten ryhmien ja paikallisten sukujen väliset jännitteet voivat jarruttaa uusien kestävien avustusten ja toimintatapojen toimeenpanoa.

Luonnonvarojen käyttöön liittyvissä kiistoissa voi olla kyse yksinkertaisesti tiedon puutteesta ja epäonnistuneesta asioiden koordinoinnista. Usein kyse on kuitenkin osapuolten kantamien kulttuuristen mallien ja *kehysten* (ks. sivu 43) eli käsitysten, ajattelutapojen, arvostusten ja uskomusten välisistä ristiriidoista. Kulttuuristen mallien kohtaamattomuus ja kommunikaatiovaikeudet edistävät kiistojen muuttumista konflikteiksi.

Pelkkä koordinointi ja keskustelun lisääminen ei yleensä poista ongelmia, mutta ymmärryksen lisääminen osapuolten lähtökohdista ja intresseistä lisäävät mahdollisuutta, että erimielisyyksistä ja poliittisista vastakkainasetteluista aiheutuvien kiistojen kanssa voidaan tulla toimeen.

Kun osapuolet eivät ymmärrä tai kunnioita toistensa motiiveja, molemminpuolinen luottamus vähenee ja yksilöt pyrkivät maksimoimaan omaa etuaan vaikka olisivat tietoisia siitä, että se ei ole ryhmän tai edes yksilöiden kannalta paras mahdollinen ratkaisu. Tällöin lähestytään peliteoreettista vangin dilemmaa ja umpikujatilannetta, ja tätä asetelmaa voidaan kutsua jo konfliktiksi.

Osajulkaisussa IV tarkasteltiin konfliktien muodostumista ja hallintaa peliteorian näkökulmasta. Seuraavassa esitetään viisi keskeistä konfliktinhallinnan elementtiä, jotka perustuvat teoriaan yhteismaiden tragediasta ja hallinnasta, sekä peliteoreettiseen pohdintaan, joka tarkastelee kiistan osapuolten strategisia valintoja jotka voivat johtaa joko ratkaisun löytymiseen, kiistan ”jäätymiseen” tai konfliktin jyrkkemiseen.

1. Yhteistyön on oltava houkuttelevampi vaihtoehto kuin siitä kieltäytymisen. Yhteistyön houkuttelevuudessa ja siihen kannustamisessa voi olla merkittäviä eroja ja tilanteet asymmetrisiä osapuolten välillä. Tällaisessa tilanteessa jollain osapuolella on pelkästään voitettavaa tai hävittävää. Oikeusprosessi saattaa kiinnostaa joitain osapuolia enemmän kuin sopiminen.
2. Konfliktin hallintaprosessin tulee sisältää vaiheita, joissa osapuolten ja sovittelijan välistä luottamusta luodaan ja vahvistetaan. Henkilökohtaiset kohtaamiset ovat yleensä välttämättömiä. Sovittelijan ja prosessin vetäjän on erityisesti nautittava kaikkien osapuolten luottamusta.
3. Sovittelijan ja hallintaprosessin vetäjän rooli tulee selkeyttää. Vetäjälle tulee antaa tehtävän edellyttämä toimivalta ja häntä kohtaan tulee osoittaa luottamusta.
4. Hallintaprosessin tulee tunnistaa osapuolten erilaiset tulkintakehykset (ajattelutavat) ja järjestää tilanteita ja kohtaamisia, joissa osapuolet voivat asettua toistensa asemaan.

5. Konfliktin hallintaprosessi tulee ymmärtää keskeiseksi osaksi jatkuvaa luonnonvarojen hallintaprosessia, ei irrallisena erityistilanteena.

Julkisen konfliktin sovittelijan ja hallinnoijan tulee olla tietoinen omasta haasteellisesta roolistaan etenkin silloin, kun sovittelija/hallinnoija mahdollisesti tulkitaan konfliktin osapuoleksi. Nämä kaksoisroolit tulisi purkaa, tai vähintään huolehtia siitä, että julkisella toimijalla on riittävä koulutus ja resurssit suoriutua tehtävästään. On ilmeistä, että Suomessa esiintyy koulutusvajetta luonnonvarojen käyttöön liittyvien konfliktien ymmärtämiseen ja hallintaan.

Kulttuurisensitiivisyyttä voidaan harjoittaa toimintatapojen valinnalla. Jos suunnittelu- tai yhteensovittamisprosessia vetävä henkilö on esimerkiksi kiinnostunut poronhoitajien näkökulmista, eivät avoimet tupailat ja keskustelutilaisuudet tai kyselylomakkeet ole välttämättä paras tapa toimia. Mikäli luottamusta halutaan rakentaa, henkilökohtaiset tapaamiset ja haastattelut sekä yhteistoiminta eri muodoissaan on usein hedelmällisempi ratkaisu. Usein se vaatii aikaa ja ”jalkatyötä kentällä”. Kulttuurisensitiivisyydestä on kyse silloinkin, kun mietitään mitkä tekijät toimivat veto-, mitkä työntövoimana onnistuneelle kohtaamiselle. (Kokko et al. 2013.)

Erilaiset maankäyttöä koskevat yhteensovittamis- ja suunnitteluprosessit harvoin tuottavat yksimielisyyttä ja yhteisymmärrystä. Sen tavoittelemisen ei välttämättä ole edes järkevää, mutta prosesseissa tulisi korostaa jaetun ymmärryksen tavoittelua. Sosio-kulttuurisen kestävyuden kannalta on keskeistä, että osapuolet oivaltavat, mistä milloinkin on kysymys, vaikka olisivat ratkaisuvaihtoehtoista eri mieltä. Jaetun ymmärryksen tuottaminen edellyttää kulttuuristen merkitysten tunnistamista, välittämistä ja prosessointia.

Yhteiskuntatieteilijät ovat jo pitkään korostaneet paikallisten ihmisten kuulemisen, yhteishallinnan ja toimivallan lisäämisen tärkeyttä, jotta sosiaalinen kestävyys toteutuisi paremmin. Niin tehdään tämänkin väitöskirjan artikkeleissa. Joskus tapauskohtaiset tilanteet kuitenkin yllättävät. Näin on käynyt muun muassa Mallan luonnonpuiston porokiihassa, joka eskaloitui 1990-luvulta alkaen (Jokinen 2005a) Vuonna 2016 alueelle laadittiin hoito- ja käyttösuunnitelmaa, ja siinä yhteydessä sekä Käsivarren paliskunta että Metsähallitus toivoivat, että ympäristöministeriö tekisi ratkaisun asiassa.

Paikallisen ja alueellisen toimijan pettymykseksi ministeriö palautti asian pöydälle toteamalla, että porolaidunnuksen rajoittamisen ratkaisu tulisi löytyä paikallisesti sopimalla. Paikallistason sopimiseen ei liity proseduraalista valitusoikeutta, kuten ympäristöministeriön päätökseen. (Jokinen et al. 2017; Ympäristöministeriö 2016; Enontekiön Sanomat 2016.) Kiinnostavalla tavalla ruohonjuuritasolla haluttiin sälyttää päätösvalta ylätasolle. Ei siis ole itsestään selvää, että paikallisten päätösvallan lisäämistä korostava diskurssi tuottaisi välttämättä halua käytännössä ratkaista asia paikallisesti.

Artikkeleissa on kuvattu niitä ongelmia, joita nykyiseen suunnittelujärjestelmään liittyy sosio-kulttuurisesta näkökulmasta. Uusista onnistuneista toimintatavoista on kuitenkin alustavaa näyttöä esimerkiksi Muoniossa (Sarkki et al. 2019). Monet artikkeleissa esitetyt parannusehdotukset ja huomiot ovat ylikulttuurisia, eli ne pätevät globaalisti. Tällaisia valistuneen hallinnon ja maankäytön suunnittelun hyveitä ovat esimerkiksi paikallisten ihmisten kuuleminen, tasa-arvoinen kohtelu suunnitteluprosessissa, prosessin avoimuus ja läpinäkyvyys, neutraali osapuoli prosessin johdossa, luottamuksen ja kunnioituksen rakentaminen sekä kulttuurisensitiivisyys. Hyväksi havaitut peruseräpäätökset eivät muutu siirryttäessä yhteiskunnasta toiseen.

Muutos ja varsinkin muutosnopeus on kulttuuriseen kestävytyteen liittyvistä tekijöistä tärkeimpiä. Arktinen alue on toisen maailmansodan jälkeen käynyt läpi hyvin nopean kulttuurisen muutoksen, mikä on yhtäältä parantanut esimerkiksi asumisoloja, terveydenhoitoa, ravintohuoltoa, mutta kuormittanut erityisesti alkuperäiskansoja henkisesti (Lehti et al. 2009; Bjerregaard 2001). Vuosina 1999-2000 kerätyssä haastatteluaineistossa oli mukana saamelaisia henkilöitä, jotka olivat syntyneet tunturissa kodassa, mutta elämänsä aikana käyneet läpi radikaalin aineellisen ja osin henkisen kulttuurin muutoksen, jonka moottorina ovat olleet suuret yhteiskunnalliset muutokset, infrastruktuurien rakentaminen, rakennemuutokset elinkeinoissa ja elämäntavoissa sekä sosiaalisen yhteisön muuttuminen.

Menneisyys on Ylä-Lapissa vielä vahvasti läsnä. Perinteisiä elinkeinoja ja toimintoja arvostetaan, vaikka niiden taloudellinen merkitys on huomattavasti vähentynyt. Niistä on tullut kulttuurin symboleja ja identiteetin keskeisiä rakennusaineita. Ylä-Lapin valtion maat ovat valtaosaltaan eriateisten suojelun piirissä. Maankäyttöratkaisulle on olemassa hyväksyntä eikä suojelualueita yleisesti ottaen haluta purkaa. Eräs syy tähän on luultavasti siinä, että suojelualueet tukevat perinteisten elinkeinojen ja luonnonkäyttömuotojen harjoittamista, ja samalla rajaavat ulkopuolisten käyttöä. Aika itsessään on merkittävä komponentti, joka määrittää mitä luonnosta halutaan ja mitä toimintoja arvostetaan. Perinteisillä elinkeinoilla ja toimintoilla on vahva kulttuurinen status. (Jokinen 2009.)

Haastateltava näki, että menneisyyden läsnäolo ilmenee halussa harjoittaa vanhoja luonnonkäyttömuotoja, koska niihin liittyy myös tietty vapauden tunne.

MJ: Mulla on sellainen teesi, että menneisyys on vielä vahvasti läsnä Ylä-Lapissa.

Haastateltava: ”On, on. Ja se on niin syvälle syöpynyt ihmisten mieliin. Ja siihen (menneisyydestä tulevaan tapaan käyttää luontoa) liittyy tietynlainen vapaus. [...] Luulen että täkäläisillä ihmisillä on tarve olla luonnossa, kalastaa, jotkut riekostaa, olla poroissa.

– Saamelainen mies, 75-v, Enontekiö.

Teknis-taloudellisen muutoksen on arvioitu olevan nopeampi kuin henkisen. Termi ”mentaalinen laahus”⁷ kuvaa kulttuurin osa-alueiden eritahtista muutosnopeutta. Vanhat, kaukaakin tulevat mielikuvat ja mytologiat elävät meissä, vaikka toimintaympäristö on tyystin muuttunut. Mielenkiintoisella tavalla myös henkilökohtaiset ja kollektiiviset identiteetit sijoitetaan menneisyyteen, joka on läsnä tässä ja nyt. (Knuutila 1998; Siikala 1992; Peltonen 1992.)

Kolarissa Länsi-Lapissa järjestettiin 1990-luvun lopussa piirustuskilpailu lapsille. Sen teema oli ”kotiseutuni nyt ja tulevaisuudessa”. Siinä lapsia pyydettiin kuvaamaan kotiseutunsa sellaisena kuin se oli kilpailun ajankohtana ja miltä se näyttää tulevaisuudessa. Valitettavasti piirustuksia ei taltioitu eikä niitä ole sittemmin löydyntä, mutta tämän väitöskirjan tekijällä oli mahdollisuus tutustua niihin näyttelyssä.

Tulevaisuuskuvat eivät yllättäneet, niissä esiintyi samoja asioita ja elementtejä, kuin tyyppillisissä maapallon tulevaisuutta kuvaavissa elokuvissa ja science fiction -kirjallisuudessa. Niissä ympäristö oli turmeltunut, kuin ydinsodan jäljiltä, maata hallitsivat robotit ja ilmatilaa

---

⁷ Termi on toimittaja-kirjailija Tapani Niemen muotoilema metafora, joka viittaa menneisyyden mentaaliseen ainekseen, joka kulkeutuu ihmisen mukana.

Kuva 10. Andreas Alariesto: Vanha Lapin kylä (öljy, sekatekniikka paperille). Kuva: Riikka ja Andreas Alarieston Lapin kuvat –säätö.

lentävät lautaset. Tulevaisuuskuva lasten piirroksissa, kuten laajemmin populaarikulttuurissa, oli dystooppinen.

Kiinnostavaa sen sijaan oli miten lapset kuvasivat kotiseutunsa preesensissä. Kuvastossa oli ihmisiä saamenpuvussa, he asuivat kodassa, paimensivat poroja ja metsästivät. Piirustukset muistuttivat sisällöllisesti kuvataiteilija Andreas Alarieston (1900-1989) naivististen maalausten kuvastoa (kuva 10), jossa hän kuvasi omaa lapsuudenmaisemaansa, jo maalausketkellä kadonnutta Lappia (Hautala-Hirvioja et al. 2008).

Tällaista etnografista maisemaa ei kuitenkaan ollut enää olemassa 1990-luvun Kolarissa. Piirustukset eivät siis representoineet sitä millainen Kolari oli, vaan lasten mielen sisäistä kuvaa kotiseudusta ja itsestä. Näiden kahden havaittavan ja tuotetun ympäristökuvaston välinen ero on jyrkkä. On oma kysymyksensä, miten tuo kuvasto on tuotettu ja rakentunut lasten mieliin. Sitä ovat varmaan olleet muovaamassa ympäristön aikuisten tulkinnat, mutta myös havainnot siitä, miten Lappi on esitetty mainoksissa, populaarikulttuurin kuvastossa ja varsinkin kuvataiteessa, erityisesti paikallisten harrastajataiteilijoiden toimesta. Ei ole toisaalta tiedossa, miten lapsia tarkemmin opastettiin piirustehtävään 1990-luvulla.

Piirustustehtävä uusittiin vuonna 2016 Kolarin peruskoulussa. Jälleen tulevaisuuskuviissa ilmeni raketteja ja ydinvoimaloita, mutta nykyistä koskevassa kuvastossa ei ollut enää Lapin vanhaa, mennyttä maailmaa. Ero 20 vuotta aiempaan aineistoon on selvä. Vuoden 2016 kuvat piirustuksista ovat tekijän hallussa.

Poronhoitoa pidetään perinteisenä elinkeinona ja varsinkin saamelaiset ovat omaksuneet strategiakseen puolustaa poronhoitoa korostamalla sen merkitystä elämäntapana, kulttuurina ja tärkeänä perinteenä. Poronhoidon kriitikot ovat vastanneet, että nykyaikainen poronhoito

Kuva 11. Lappilainen menee luontoon hakeakseen usein jotain konkreettista. Lohenkalastusta Väylällä eli Tornionjoella.

ei ole perinteistä lainkaan, sillä se hyödyntää modernia tekniikkaa, kuten moottorikelkkaa, mönkijää ja helikopteria. Ovatko poromiehet siis väärässä puhuessaan perinteisestä elinkeinosta?

Näkemyserot johtuvat tulkintakontekstista. Poromiehille elinkeinosta ei tee perinteistä se, että se hyödyntää vanhinta tunnettua teknologiaa ja poronhoitotapaa, vaan elinkeinon pitkä tarina, sen periytyminen suvulta ja vanhemmilta sekä toiminnan jatkuvuus. Heidän näkökulmastaan elinkeino ei menetä perinteisyyden luonnetta jos käyttöön otetaan uusia tai modernin muodon saaneita välineitä. Tässä on analogia suomalaisen saunakulttuuriin. Ei liene epäilystä siitä, etteivätkö suomalaiset pitäisi saunomista perinteisenä asiana, suomalaisuuden ytimeen kuuluvana traditiona. Kenenkään mieleen ei kuitenkaan tule kiistää tätä siksi, että valtaosa saunomisesta tapahtuu savusaunojen sijaan moderneilla jatkuvalämmitteisillä puu- ja sähkökiukailla varustetuissa saunoissa. Suomalaiset loukkaantuisivat, jos heidän saunakulttuurinsa perinnetuonne kyseenalaistettaisiin, varsinkin jos sen tekee ei-suomalainen. Samalla tavalla poromiehet loukkaantuvat, kun elinkeinon perinteisyys kiistetään moottorikelkka- tai mönkijäargumentilla.

Vastaava kommunikaation katkeama näyttäisi tapahtuvan keskusteltaessa siitä, ovatko lappilaiset ja heidän elämäntapansa luonnonläheisiä. Lappilainen ihminen kokee olevansa luonnonläheinen, sillä moni asuu lähellä luontoa ja jotkut myös harjoittavat ammattiaan siellä. Luonnonläheisyys merkitsee heille fyysistä läheisyyttä luonnonympäristöön. Lappilaisten luontosuhde on ollut ja on monille yhä praktinen: luontoon mennään tekemään tai hakemaan jotakin konkreettista, kuten marjastamaan, kalastamaan tai metsästämään. Havaintojen mukaan vanhempi polvi varsinkin vierastaa ”tyhjän kävelyä” metsässä, mutta nuorempi polvi menee luontoon myös pelkästään elämysten, kuntoilun tai vaikkapa valokuvaharrastuksen vuoksi.

Luonnonläheisyydellä on toinenkin tulkinta, joka ehkä on yleisempi Lapin ulkopuolella, etenkin kaupunkilaisten parissa. Sen mukaan luonnonläheistä on se, mikä on ympäristöstävällistä, muuttaa vähän luontoa, ei häiritse eläimiä ja jättää pienen hiilijalanjäljen. Nämä kaksi käsitystä luonnonläheisyydestä, jotka molemmat liittyvät luonnonkäytön hyväksyttävyyden arviointiin, eivät useinkaan kommunikoi keskenään. Käsitteen tulkinnat tulevat eri aikakausilta.

Ajallinen komponentti Lapin luonnonkäytön kulttuurisessa kestävyudessa on tärkeä, sillä nopean kulttuurimuutoksen läpikäyneillä arktisilla alueilla monet maankäyttöön ja arvostuksiin liittyvät asiat kumpuavat menneestä. Valtion ja liikeyritysten talouteen keskittyvä luonnonvarojen käytön hyötyajattelu taas kohdistaa katseen tähän hetkeen ja mahdollisesti lähitulevaisuuden tarpeisiin, eikä välttämättä huomioi kulttuurisia tarpeita, jotka pohjautuvat traditioon. Jos tulevaisuusorientoitunut management-ajattelu ei kohtaa paikallistason perinnejatellua, on suuri mahdollisuus, ettei kestävyys toteudu luonnonvarapolitiikassa.

Edellä todettiin, että paikalliset tulkinnat siitä, kenelle Lapin maat ja vedet kuuluvat ja tulisiko paikallisilla olla niihin erioikeuksia, eivät ole harmoniassa lainsäädännön ja valtiovarainministeriöiden tulkintakehyksen kanssa. Tämä kulttuurinen tekijä aiheuttaa omat haasteensa luonnonvarahallinnolle. Kehitys- ja luonnonvarahankkeissa usein korostetaan tulevaisuuden tarpeita, mutta Lapissa luonnonkäyttöön liittyvät kulttuuriset tarpeet tulevat myös menneisyydestä. Rinnakkaiset ajalliset maisemat ovat kulttuurinen tekijä, joka haastaa ja sparraa vastuullista eri intressien yhteensovittajaa hakemaan uusia lähestymistapoja.

Johtopäätökset ja jatkotutkimuksen tarpeet

Väitöskirjan tehtävä oli selvittää millaisia merkityksiä Lapin luonnonkäyttö saa, miten nämä merkitykset ilmenevät ympäristökiistoissa ja kuinka ympäristönsuojelua sekä luonnonvarahankkeita on mielekästä toteuttaa Lapin kontekstissa. Väitöskirjan tutkimusongelma tiivistyi kolmeen kysymykseen: 1) Millaisia kulttuurisia merkityksiä Lapin luonto ja sen käyttö saa erityisesti ympäristökiistojen yhteydessä, 2) miten Lapin paikallisväestö on tulkinnut tarkasteltuja ympäristökiistoja ja konfliktien hallintaa, ja 3) miten ympäristönsuojelua ja erilaisia luonnonvarahankkeita voi ja kannattaa toteuttaa sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävästi Lapissa? Seuraavassa ydintulokset esitetään tiivistetyssä muodossa, tarkastellaan kriittisesti tuloksia ja tutkimustyötä ja pohditaan jatkotutkimustarpeita.

Keskeisiä luonnonkäytön kulttuurisia merkityksiä ja niille rakentuvia kulttuurisia malleja kuvattiin tarkemmin edellä. Yhtä malleista voi kutsua vastakkainasettelun malliksi, jossa pohjoinen vs. etelä, me ja muut –antagonismi pitkälle määrittää sitä, kenelle lappilaisten mielestä luonnonvarojen käyttöoikeudet kuuluvat, kenellä tulee olla valtaa päätöksenteossa ja ketkä käyttävät luonnonvaroja kestävästi. Vastakkainasettelun malli on löydettävissä myös lappilaisen väestön sisältä, erityisesti etnisten ryhmien (saamelaiset ja suomalaiset) ja sosiaalisten ryhmien (esimerkiksi poronhoitajat ja muu väestö, kylät) ja eri elinkeinojen (esimerkiksi matkailu, metsätalous, kaivosteollisuus) harjoittajien väliltä.

Vastakkainasettelun malliin sisältyy implisiittinen perusoletus, että lappilaiset toimivat kestävästi luonnossa. Malli generoi ajattelua jossa alueen ja yhteisöjen ulkopuolelta tuleva ohjaus ja neuvonta koetaan tunkeutumiseksi herkälle ja intiimille alueelle. Se koetaan lappilaisessa kulttuurissa loukkaavaksi. Lapin paikallisväestö on erityisesti luonnonsuojeluhankkeissa (esimerkiksi Käsivarren kansallispuistohanke) ja ympäristökiistoissa (esimerkiksi Inarin metsäkiista) painottanut, että kaikenlainen ulkopuolinen ohjailu ja määrääminen on arveluttavaa, jopa törkeää. Näin tilanne tulkittiin myös Utsjoella, kun tuorein Laki kalastuksesta Tenjoella ([176/2017](#)) vähensi saamelaisten kalastusmahdollisuuksia.

Tämä kulttuurinen tekijä, joka hylkii ulkopuolista vaikuttamista, ei kuitenkaan ole

monoliittinen. Inarissa saamelaiset poromiehet tekivät yhteistyötä ulkopuolelta tulleen Greenpeacen kanssa, mitä Inarin suomalainen väestö ei hyväksynyt. Käsivarren paliskunta toivoi hallinnon ylätasoa edustavan ympäristöministeriön ratkaisevan Mallan porokiistan. Ulkopuolinen puuttuminen ja ohjailu voi olla myös tervetullutta silloin, kun sen katsotaan edistävän oman ryhmän etuja tai paikalliselle hallinnalle ei nähdä edellytyksiä.

Perinteisyysmalli korostaa vakiintuneiden toimintatapojen ja niihin sisältyvien kulttuuristen merkitysten arvoa. Elinkeinot, toimintatavat ja motiivit, joilla on pitkä ajallinen ulottuvuus nauttivat arvostusta lappilaisessa kulttuurissa. Ylä-Lapissa luontaiselinkeinot, erityisesti poronhoito, ovat kulttuurisesti tärkeitä, vaikka sen alue- ja yksityistaloudellinen merkitys ei ole sama kuin pari-kolme sukupolvea sitten. Poronhoitoon liittyy paljon poronhoitajayhteisöille ja saamelaisille tärkeitä kulttuurisia merkityksiä ja symboleja. Poronhoitoyhteisöön kuuluminen ylläpitää sosiaalisia verkostoja ja elinkeino syrjäkylien toimentuloa. Tästä syystä poronhoidolla on elinkeinona kulttuurinen erityisasema, joka ei ensisijaisesti määrity taloudellisen tuotoksen vaan perinteenkantajan roolin kautta. Metsien monikäyttö, vapaa liikkuminen luonnossa, metsästys ja kalastus ja erityisryhmillä (poromiehet, koltat) oikeus polttopuunottoon ovat menneeseen kiinnittyviä oikeuksia ja tapakulttuuria, joka koetaan arvokkaaksi ja merkitykselliseksi. Menneisyys elää lappilaisessa mielessä ja määrittää nykyisiä luonnonkäyttötarpeita. Perinteisyysmalli on vahva siellä, missä muutos on ollut nopein ja vanha maailma yhä lähellä.

Kulttuurisia malleja, jotka sisältävät merkityksiä luonnossa pärjäämisen ja osaamisen kulttuurista, muista suomalaisista luontosuhteen perusteella erottuvasta kansanryhmästä, alkuperäisyydestä ja aitoudesta, voi kutsua kokoavasti identiteettimalliksi. Se määrittää yksilöiden ja ryhmän suhdetta luontoon, luonnonvaroihin ja luonnonsuojeluun. Malli kertoo myös, kenellä on puheoikeus luonnonkäyttöä koskevissa asioissa.

Lapin luonnonkäyttöä koskevat kulttuuriset mallit vaikuttavat väistämättä siihen, kuinka ympäristönsuojelua ja luonnonvarahankkeita voi ja kannattaa toteuttaa Lapissa. Hyvänä lähtökohtana voi pitää, että luonnonkäyttöä koskevan sääntelyn, hallinnan, ohjaamisen tai hankkeiden esittelyn tulee välttää luomasta mielikuvaa ja välittämästä sellaista viestiä, että paikallinen ihminen ei osaa toimia oikein. Lapin luonnonkäyttökulttuurin moninaisuus ja ryhmien väliset tulkintaerot ja jännitteet tulee tunnistaa ja ottaa huomioon. Hallinnon ja valtion edustajalla on usein vastassaan paikallisväestön epäluulo ja kauna, kulttuurinen tekijä joka kumpuaa menneiltä ajoilta ja ammoiin koetuista vääryyksistä. Hallintoviranomainen nähdään helposti valtion ”herrana” ja lappilaisten suhde valtioon on kompleksinen.

Tilanteessa, jossa toimijoilla on vastassaan historian tuoma taakka, luottamuksen rakentaminen on erityisen tärkeää. Lappilaiseen kulttuuriin kuuluu myötäsytynäinen epäluottamus ulkopuolisia toimijoita kohtaan, olivat nämä sitten valtionhallinnon edustajia tai muualta tulevia yrityksiä. Epäluottamus valtiota kohtaan on 2010-luvun Suomessa erityisen voimakas saamelaisten parissa osin historiallisista, osin tuoreempaan luonnonvaraja alkuperäiskansapolitiikkaan liittyvistä syistä. Luottamuksen rakentaminen vaatii yleensä avointa, pitkäkestoista kommunikaatiota ja kohtaamista, ja merkittävässä osassa on juuri kulttuuristen merkitysten tunnistaminen. Vilpitiön kiinnostus toisen osapuolen näkemyksiä kohtaan on tärkeää. Käytännössä myös henkilöominaisuuksilla on merkittävä osuus luottamuksen rakentamisessa. Luottamus tukee myös toimijan – oli tämä sitten hallinnon tai intressiryhmän edustaja – uskottavuutta.

Lajistopainotteisen luonnonsuojelun motiivit eivät välttämättä avaudu maallikoille varsinkaan silloin, kun suojeltava eliölaji on kulttuurisesti vieras. Tällaisia lajeja löytyy vaikkapa hyönteisistä, harvinaisista kasveista, sammalista, sienistä jne. Lapissa, missä kulttuurinen identiteetti ankkuroituu vahvasti luontoon ja siellä toimimiseen, vierastetaan myös ajatusta täysin ihmistoiminnasta rajatusta aidosta luonnontilasta. Nämä kulttuuriset

Kuva 12. Moderni ja ikivanha kohtaavat Ylä-Lapissa.

merkitykset ilmenivät muun muassa Mallan luonnonpuiston ja Pallas-Yllästunturin kansallispuiston tapauksissa.

Kulttuurisesti viisas tapa toteuttaa lajiston- ja elinympäristön suojelua Lapin kontekstissa voisi olla lähestyä asiaa ns. sateenkaarilaji-ajattelun kautta. Suojelubiologiassa on huomattu, että jonkin tietyn eliölajin suojeluun keskittymällä samalla turvataan muidenkin uhanalaisten tai vaarantuneiden lajien tulevaisuus (Roberge 2006; Fleishman et al. 2000). Ajatusta voisi soveltaa kulttuuristen tekijöiden kautta. Lappilainen ihminen motivoituu suojelemaan kulttuurisesti läheisiä ja tärkeitä lajeja ja toimintoja. Näitä ovat esimerkiksi lohi, metso, riekko sekä perinteiset luonnonkäyttömuodot. Jos niiden suojelemisella ja turvaamisella saavutetaan kylkiäisenä muita hyötyjä ja luonnonsuojelullisia tavoitteita, lähestymistapa on menestyksekkäs ja kulttuurisesti kestävä.

Formaalisti asian voi esittää seuraavalla tavalla. Jos kulttuurisesti läheisen lajin X suojelu edellyttää toimintoja Y, jotka samalla tukevat tärkeiksi katsottuja käyttömuotoja Z sekä kulttuurisesti vieraita mutta uhanalaisia lajeja P ja Q, suojelu otetaan todennäköisesti parhaiten vastaan kun painotetaan lajin X ja käyttömuodon Z tärkeyttä. Näihin keskittymisellä todennäköisesti oikeutetaan ja saadaan paremmin kannatusta toiminto Y:lle, kuin painottamalla lajien P ja Q tärkeyttä.

Kulttuurintutkijoilla ja ekologeilla olisi paljon mahdollisuuksia hyödyntää osaamistaan poikkitieteellisesti kehittämällä sosiaalisesti ja kulttuurisesti älykkäitä ja kestäviä lähestymistapoja luonnonsuojelun ja ympäristöhallinnon käyttöön. Kun yhdistetään tieto luontoon ja sen käyttöön liittyvistä kulttuurisista tekijöistä ja suojelubiologiasta, voidaan saavuttaa aiempaa tehokkaampia suojelustrategioita. Tässä on ilmeinen jatkotutkimuksen paikka.

Kun ympäristösääntely- ja ohjaus sekä luonnonvarahankkeiden toteuttaminen toimivat

edellä kuvatusti, sitä voidaan kutsua *kulttuurisensitiiviseksi*. Kulttuurisensitiivisyys on asia, johon tulisi kiinnittää aiempaa enemmän huomiota niin luonnonsuojelu- kuin luonnonvarahankkeissa ja niihin liittyvässä hallinnassa. Luonnonvara-alan eri toimijoiden puhe kantaa käsitetulkintoja ja kulttuurisia merkityksiä, jotka eivät aina avaudu muille osapuolille tai avautuvat väärin. Kulttuurin, oli sitten kysymys saamelaisesta poronhoitajayhteisöstä tai valtion luonnonvarahallinnon toimijoista, kokonaisvaltainen ymmärtäminen on tärkeää. Näkemysten, lukkiutuneiden asenteiden ja kiistojen taustalla saattaa olla yhteisöjen ominaisuuksia (esimerkiksi sukukeskeinen ajattelu, pohjoinen-etelä –antagonismi, perinteen korostaminen jne.), jotka eivät suoraan liity käsiteltävään asiaan, kuten porolaitumien tai metsien kestävään käyttöön.

Käytännön tasolla kulttuurisensitiivisyys liittyy vaikkapa tiedon keräämiseen ja yhteistoimintaan. Tarpeen vaatiessa eri kulttuuriset ja sosiaaliset ryhmät tulee kohdata tavalla, joka kulloinkin on tarkoituksenmukaisin. Kun uusia toimintatapoja ja maankäyttöratkaisuja esitellään paikallisväestölle, on syytä tarkastella miten ne konkreettisesti vaikuttavat heidän arkeensa ja vakiintuneisiin luonnonkäyttötapoihin. Avaukset, jotka tukevat perinteestä kumpuavia tarpeita saavat helposti tukea. Jos esityksen katsotaan edustavan vain ulkopuolisten tarpeita, se todennäköisesti torjutaan.

Väitöskirjan tarjoama uusi anti tutkimukselle liittyy kulttuurin käsitteen operationalisointiin Lapin maankäyttökysymyksissä ja ympäristökiistoissa. Aiemmasta Lapin ympäristökiistoja koskevasta yhteiskuntatieteellisestä ja antropologisesta tutkimuksesta on syytä mainita muun muassa Nyysönen (1997), Heikkinen (2002), Valkonen (2003), Linjakumpu ja Valkonen (2006), Raitio (2008) ja Sarkki (2008). Näissä on myös kuvattu Lapin luonnonkäytön ja saamelaista kulttuuria ympäristökiistojen ja maankäyttöpoliittikan kontekstissa. Tässä väitöskirjassa tätä edeltävää työtä on jatkettu ja kestävyuden kulttuurista ulottuvuutta on eksplikoitu mallien ja käytännön esimerkkien kautta. Väitöskirjan huomio on myös kulttuuristen tekijöiden tunnistamisen lisäksi pragmaattisissa toimintaohjeissa ja sovelluksissa, joita edellä on kuvattu. Vastaavaa kulttuurin käsitteen jalkauttamista ympäristökysymysten hallintaan ei suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa juuri ole aiemmin esitetty.

Joiltain osin aineiston, erityisesti etnografisen tausta-aineiston ja henkilökohtaisten Ylä-Lapissa tehtyjen haastattelujen, hyödyntäminen ei toteudu väitöskirjassa siinä määrin kuin aineistossa olisi potentiaalia. Vielä hyödyntämättömistä aineistoista löytyy tukea ja evidenssiä väitteille, joita nyt on esitetty. Näistä aineistoista laadittu erillinen osajulkaisu olisi epäilemättä vankistanut väitöskirjan kokonaisuutta, tuonut lisätukea johtopäätöksille ja lisännyt koherenssia. Vaikka tällaista osajulkaisua ei nyt kokonaisuudessa olekaan, aineisto pysyy ja sitä olisi mielenkiintoista täydentää uusilla haastatteluilla, kun aikaa on kulunut ja tutkimusongelman ymmärtämiseen on matkan varrella tullut syvyyttä.

Suhtautuminen luonnonkäyttötapoihin ja elinkeinoihin muuttuu. Matkailu on kasvanut Lapissa voimakkaasti elinkeinona, ilmiönä ja osana arkitodellisuutta. Tämän väitöskirjan tausta-aineistoissa on viitteitä siitä, että matkailua ei ole aiemmin pidetty samalla tavalla aitona ja oikeana työnä kuin vakiintuneita ja perinteisiä töitä ja ansaintamahdollisuuksia. Näyttääkin siltä, että tilanne on muuttumassa, kun matkailutyötä on tehty jo useassa sukupolvessa. Aihe on ympäristökiistojen kannalta relevantti, koska monia luonnonvarahankkeita perustellaan teollisuuden työpaikoilla, joko vaihtoehtona tai rinnakkaisena mahdollisuutena matkailutyölle. Näin on esimerkiksi Kolarissa, missä Hannukaisen kaivosta perustamista oikeutetaan ympärivuotisilla teollisilla työpaikoilla, jotka osa kuntalaisista näyttää tulkitsevan matkailutyöpaikkoja aidompina ja oikeaa työtä edustavina. Menneisyys on läsnä Kolarissakin, minne ehti muodostua teollisen paikkakunnan identiteetti 1960-80 luvuilla, ja moni kaipaa alasajetun teollisuuden kukoistusaikoja takaisin (Jokinen 2018). Toimintaympäristö ja

luonnonkäytön kulttuuri on kuitenkin noista ajoista muuttunut ja manifestoituu Ylläksen matkailualueella.

Aikojen muuttuminen tarkoittaa ihmisen ja hänen yhteiskuntansa muuttumista. Muutos etenee eritahtisesti yksilöiden, sosiaalisten ja etnisten ryhmien kohdalla sekä yhteiskunnan valtavirrassa. Lapin luontokulttuuri ei ole staattinen vaan muuttuva, ja seurantatutkimusten ja sosiokulttuuristen pitkäaikaisaineistojen hyödyntäminen yhteiskunnallisessa ympäristötutkimuksessa olisi lämpimästi tervetullutta.

KIRJALLISUUS

- Ahonen, S. (1997). Mitä on suojeltu kun on suojeltu luontoa? Käsitehistoriallinen tarkastelu suomalaisesta luonnonsuojelusta välillä 1880-1983. Pro gradu, elokuu 1997. Helsingin yliopisto, limnologian ja ympäristönsuojelun laitos, ympäristönsuojelutiede, maatalous-metsätieteellinen tiedekunta. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/maa/limno/pg/ahonen/> [Viitattu 20.8.2018.]
- Aikio, S. (2000). Jälkisanat. Julkaisussa: Pennanen, J. & Näkkäläjärvi, K. (toim.) Siidastallan – siidoista kyliin. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen. Pohjoinen. Oulu. s. 260-264.
- Akujärvi A., Hallikainen V., Hyppönen M., Mattila E., Mikkola K., Rautio P. (2014). Effects of reindeer grazing and forestry on ground lichens in Finnish Lapland. *Silva Fennica* vol. 48 no. 3 article id 1153. 18 s. <https://doi.org/10.14214/sf.1153>
- Akwé: Kon –ohjeet (2011). Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen sihteeristö. Ympäristöhallinnon ohjeita 1/2011, Luonto. Ympäristöministeriö. Helsinki. 54 s. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/41525/OH1_2011_Akwe_Kon_-ohjeet.pdf?sequence=1 <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=127576&lan=fi%20> [Viitattu 18.12.2017.]
- Andonova, L. B. & Mitchell R. B. (2010). The rescaling of global environmental politics. *Annual Review of Environment and Resources* 35, 255–282. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-100809-125346>
- Avoin kirje maa- ja metsätalousministerille (2007). Tutkijat vetoavat luonnontilaisten metsien säilyttämisen puolesta. Osoitettu maa- ja metsätalousministeri Juha Korkeaojalle 7.2.2007. 4 s.
- Axelsson, R., Angelstam, P., Degerman, E., Teitelbaum, S., Andersson, K., Elbakidze, M. & Drotz, M.K. (2013). Social and cultural sustainability: criteria, indicators, verifier variables for measurement and maps for visualization to support planning. *Ambio* 42: 215–228. <https://doi.org/10.1007/s13280-012-0376-0>
- Bardhan, P. (2002). Decentralization of Governance and Development. *Journal of Economic Perspectives*. Volume 16: 185-205. <https://doi.org/10.1257/089533002320951037>
- Bates, R.H. (1988). Contra contractarianism: some reflections on the new institutionalism. *Politics and Society* 16: 387–401. <https://doi.org/10.1177/003232928801600207>
- Berger, P. & Luckmann, T. (1971). The social construction of reality – a treatise in the sociology of knowledge. Harmondsworth. 249 s.
- Berghöfer, A., Wittmer, H., Rauschmayer, F. (2008). Stakeholder participation in ecosystem-based approaches to fisheries management: a synthesis from European research projects. *Marine Policy* 32: 243-253. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2007.09.014>
- Berkes, F. & Folke, C. (1998). Linking social and ecological systems for resilience and sustainability. Julkaisussa: Berkes, F. & Folke, C. (toim.). Linking social and ecological systems. Management Practices and Social Mechanisms for Building Resilience. Cambridge University Press, Cambridge. 459 s.
- Bernard, H.R. (1994). Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches. Walnut Creek, Sage. 585 s.
- Bernes, C., Bråthen, A.K., Forbes, B.C., Speed, J.D.M & Moen, J. (2015). Impacts of reindeer on arctic and alpine vegetation. *Environmental Evidence*, Summary of

- Systematic Review SR1. EviEM, Stockholm. 15 s. <https://doi.org/10.1186/s13750-014-0030-3>
- Bjerregaard P. (2001). Rapid socio-cultural change and health in the Arctic. *Circumpolar Health* 60(2):102-11.
- Blackmore, C. (2007). What kinds of knowledge, knowing and learning are required for addressing resource dilemmas?: a theoretical overview. *Environmental Science & Policy* 10: 6, 512–525. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2007.02.007>
- Blackmore, S. (1999). *The Meme Machine*. Oxford University Press. 264 s.
- Bäck, J., Tahvonen, O. & Vesala, T. Ylä-Lapin metsät tulisi jättää puuntuotannon ulkopuolelle. (2019). Mielipide, Helsingin Sanomat 8.5.2019. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006096810.html> [Viitattu 8.5.2019.]
- Capdeville, S. (2001). Fellmanin suvun Lapponica-kokoelma. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia. 218 s.
- Chapin III, F., Peterson, G., Berkes, F., Callaghan, T.V., Angelstam, P., Apps, M., Beier, C., Bergeron, Y., Crépin, A.-S., Danell, K., Elmqvist, T., Folke, C., Forbes, B., Fresco, N., Juday, G., Niemelä, J., Shvidenko, A., Whiteman, G. (2004). Resilience and vulnerability of northern regions to social and environmental change. *Ambio* 33: 344-349. <https://doi.org/10.1579/0044-7447-33.6.344>
- Cohen, J., Pulliainen, J., Ménard, C.B., Johansen, B., Oksanen, L., Luojus, K. & Ikonen, J. (2013). Effect of reindeer grazing on snowmelt, albedo and energy balance based on satellite data analyses. *Remote Sensing of Environment* 135: 107–117. <https://doi.org/10.1016/j.rse.2013.03.029>
- Covenant on Civil and Political Rights. (1976). United Nations.
- D’Andrade, R.G. (1995). *The development of cognitive anthropology*. Cambridge University Press, Cambridge. 272 s. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139166645>
- Dahrendorf, R. (1959). *Class and class conflict in industrial society*. The Leland Stanford University, Stanford, California.
- Daniels, S.E. & Walker, G.B. (2001). *Working through environmental conflict – the collaborative learning approach*. Praeger Publishers, Westpor, CT. 299 s.
- Dawkins, R. (1976). *Selfish Gene*. Oxford University Press. 224 s.
- Dettki, H., Klintberg, P., Esseen, P.-A. (2000). Are epiphytic lichens in young forests limited by local dispersal? *EcoScience* 7: 317-325. <https://doi.org/10.1080/11956860.2000.11682601>
- Deutsch, M. (1973). *The resolution of conflict: constructive and destructive processes*. The Yale University Press, New Haven. <https://doi.org/10.1177/000276427301700206>
- Díaz, S., Demissew, S., Carabias, J., Joly, C., Lonsdale, M., Ash, N., Larigauderie, A. et al. (2015). The IPBES conceptual framework — connecting nature and people. *Current Opinion in Environmental Sustainability* 14, 1–16. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2014.11.002>
- Diehl, P. A. & Gleditsch, N.A. (2000). *Controversies and Questions*. Julkaisussa: Diehl, P.A. & Gleditsch, N.A. (toim). *Environmental Conflict*. Westview Press, Colorado. 343 s.
- von der Dunk, A., A. Grêt-Regamey, T. Dalang & A. M. Hersperger. (2011). Defining a typology of peri-urban land-use conflicts – A case study from Switzerland. *Landscape and Urban Planning* 101: 2, 149–156. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2011.02.007>

- Engelman, L. (2004). Loglinear models. *Julkaisussa: Systat 11. Statistics II. Systat Software Inc. US. s. 279–309.*
- Enontekiön Sanomat (2016). Ympäristöministeriö pesi kätensä: Mallan laidunnuskiistat ratkaistava paikallisesti. 6.10.2016.
- Escobar, A. (2001). Culture sits in places: reflections on globalism and subaltern strategies of localization. *Political Geography* 20, 139–174. [https://doi.org/10.1016/S0962-6298\(00\)00064-0](https://doi.org/10.1016/S0962-6298(00)00064-0)
- Feeny, D., Berkes, F., McCay, B.J. & Acheson, J.M. (1998). The tragedy of the commons: twenty-two years later. *Julkaisussa: Baden, J.A. & Noonan, D. S. (toim.). Managing the commons. Indiana University Press, Bloomington–Indianapolis. s. 76–94.*
- Fleishman, E., Murphy, D.D. & Brussard, P.F. (2000). A new method for selection of umbrella species for conservation planning. *Ecological Applications* 10, 569–579. [https://doi.org/10.1890/1051-0761\(2000\)010\[0569:ANMFSO\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1890/1051-0761(2000)010[0569:ANMFSO]2.0.CO;2)
- Forbes, B.C., Bölter, M., Müller-Wille, L., Hukkinen, J., Müller, F., Gunsley, N. and Konstantinov, Y. (toim.) (2006). Reindeer management in Northernmost Europe. *Ecological Studies, Vol. 184, Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag.* <https://doi.org/10.1007/3-540-31392-3>
- Forester, J. (1989). *Planning in the face of power. University of California Press, Berkeley. 283 s.*
- Gilligan, B., Dudley, N., Fernandez de Tejada, A. & Toivonen, H. (2005). Management Effectiveness Evaluation of Finland’s Protected Areas. *Nature Protection Publications of Metsähallitus. Series A 147. 175 s.* <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Asarja/a147.pdf> [Viitattu 26.6.2018].
- Goodenough, W.H. (1957). *Cultural Anthropology and Linguistics. Julkaisussa: Garvin, P.L. Report of the seventh annual round table meetings on linguistics and language study. Georgetown university press. Washington D.C. s. 167–177.*
- Greenpeace (2005). Greenpeace join forces with Sámi reindeer herders to secure their forest future. <https://www.greenpeace.org/archive-international/en/press/releases/2005/greenpeace-join-forces-with-sa/> [Viitattu 26.6.2018.]
- Greenpeace (2009). Nellimin metsäkiista -mistä olikaan kyse. *Erikaisartikkeli.* <http://www.greenpeace.org/finland/fi/media/uutiset/nellimin-metsaekiista-mista-ol/> [Viitattu 20.12.2017]
- Haaparanta, L. & Niiniluoto, I. (1990). *Johdatus tieteelliseen ajatteluun. Helsingin yliopisto. Helsinki. 102 s.*
- Haila, Y. (1989). Ekohistorialliset kaudet eli alkuperäisluontoa etsimässä. *Tiede & Edistys* 14(2): 96-106.
- Hallikainen, V. (1998). The Finnish wilderness experience. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 711. 288 s. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-40-1656-4>
- Hallikainen, V., Jokinen, M., Parviainen, M., Pernu, L., Puoskari, J., Rovannerä, S. & Seppä, J. (2006). Inarilaisten käsityksiä metsätaloudesta ja muusta luonnonkäytöstä. *Metsätieteen aikakauskirja* 4/2006: 453–474. <https://doi.org/10.14214/ma.6314>
- Hallikainen, V., Helle, T., Hyppönen, M., Ikonen, A., Jokinen, M., Naskali, A., Tuulentie, S. & Varmola, M. (2008). Luonnonkäyttöön perustuvat elinkeinot ja niiden väliset suhteet Ylä-Lapissa. *Metsätieteen aikakauskirja* 3/2008: 191–219. <https://doi.org/10.14214/ma.6390>
- Hanna, S.S., Folke, C. & Mäler, K-G. (toim.) (1996). *Rights to nature. Ecological,*

- economic, cultural, and political principles of institutions for the environment. Island Press, San Francisco. 324 s.
- Hanski, I., Hottola, J., Kuuluvainen, T., Mäkipää, R., Ovaskainen, O. & Tahvonen, O. (2007). Keskustelussa metsien kestävästä käytöstä ja suojelusta on sivuutettu olennaisia kysymyksiä. *Tieteessä tapahtuu* 5/2007. 4 s. <https://journal.fi/tt/article/view/264> [Viitattu 21.12.2017.]
- Hardin, G. (1968). Tragedy of the commons. *Science* 162: 1243–1248. <https://doi.org/10.1126/science.162.3859.1243>
- Hardin, R. (1992). Collective action as an agreeable n-person prisoner's dilemma. Julkaisussa: Gillroy, J. M. & Wade, M. (toim.). *The moral dimensions of public policy choice, beyond the market paradigm*. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh–London. s. 251–266.
- Harris, M. & Johnson, O. (2002). *Cultural Anthropology*. Boston. 369 s.
- Hast, S. (2013). Taistelu tuulimyllyjä vastaan - Tieto ja oikeuttaminen kahden Länsi-Lapin luonnonvarakiistan hallinnassa. *Sociologia* 50 (2013): 4. s. 342-357.
- Hast, S. & Jokinen, M. (2016). Elinkeinojen yhteensovittaminen – tarkastelussa kaivostoiminta, poronhoito ja luontomatkailu. Julkaisussa: Mononen, T. & Suopajarvi, L. (toim.). *Kaivos suomalaisessa yhteiskunnassa*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. s. 86-110.
- Hautala-Hirvioja, T., Kuusikko, R. & Ylimartimo, S. (2008). *Andreas Alariesto – tarinankertoja Lapista*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. 144 s.
- Hawkes, J. (2001). *The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's Essential Role in Public Planning*. Common Ground Publishing Pty Ltd. 78 s.
- Heikkinen, H. (2002). Sopeutumisen mallit. Poronhoidon adaptaatio jälkiteolliseen toimintaympäristöön Suomen läntisellä poronhoitoalueella 1980–2000. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*. 369 s.
- Heikkinen, H.I., Jokinen, M., Helle, T. and Tornensis, J. (2005a). Poronhoidon todellisuus ja reunaehdot. Julkaisussa: Jokinen, M. (toim.). *Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa*. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 941:243–253.
- Heikkinen, H.I., Jokinen, M., Pölkki, S. and Jaakkola, L. (2005b). Asiantuntijoiden käsityksiä Mallan luonnonpuiston arvoista ja mahdollisista tulevaisuuksista. Julkaisussa: Jokinen, M. (toim.) *Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa*. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 941: 254–295.
- Heikkinen, H.I., Jokinen, M., Valkeapää, O.A. and Helle, T. (2005c). Julkaisussa: Jokinen, M. (toim.). *Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa*. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 941:14–24.
- Heikkinen, H.I. (2006). Neo-entrepreneurship as an adaptation model of Reindeer Herding in Finland. Julkaisussa: Stammler, F. and Beach, H. (toim.). *Humans and Reindeer on the Move. Nomadic Peoples. Special Issue. Berghahn Journals (NS), Vol. 10, No. 2, s. 187–208*. <https://doi.org/10.3167/np.2006.100211>
- Heikkinen, H.I., Lakomäki, S., Baldrige, J. (2007). The dimensions of sustainability and neo-entrepreneurial adaptation strategies in reindeer herding in Finland. *Journal of Ecological Anthropology* 11: 25-42. <https://doi.org/10.5038/2162-4593.11.1.2>
- Heikkinen, H., Sarkki, S., Jokinen, M. & Fornander, D.E. (2010). Global area conservation ideals versus the local realities of reindeer herding in Northernmost Finland. *International Journal of Business and Globalisation* 4(2): 110-130. <https://doi.org/10.1504/IJBG.2010.030665>

- Heikkonen, A. (toim.) (2013). Ylimuonion valtionmaiden käyttösuunnitelma. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 70. Edita, Vantaa. 58 s.
- Helle, T. & Jaakkola, L. (2006). Metsien rakenne ja porojen talvilaitumet. Julkaisussa: Jalonen, R., Hanski, I., Kuuluvainen, T., Nikinmaa, E., Pelkonen, P., Puttonen, P., Raitio, K. & Tahvonen, O. (toim.). Uusi metsäkirja. Gaudeamus, Helsinki. s. 239–240.
- Helle, T., Kojola, I. & Niva, A. (2007). Ylä-Lapin porojen talvilaitumet: kolme näkökulmaa ylilaidunnukseen. *Metsätieteen aikakauskirja* 3/2007: 253–266. <https://doi.org/10.14214/ma.6403>
- Hellström, E. (2001). Conflict cultures – Qualitative Comparative Analysis of environmental conflicts in forestry. *Silva Fennica Monographs* 2. 109 s.
- Helminen, M. (2005). Luonnonsuojelualueiden tehtävät ja porotalous. Kooste Poropäivien esitelmätiivistelmistä, Kaamanen 28–29.4.2005, Riistantutkimuksen tiedote 199: 1–35, Helsinki. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016052012571>
- Hiedanpää, J. (2002). European-wide conservation vs. local well-being: The reception of Natura 2000 reserve network in Karvia, SW-Finland. *Landscape and Urban Planning* 61: 2–4, 113–123. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(02\)00106-8](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00106-8)
- Holland, D. & Quinn, N. (toim.) (1987). *Cultural Models in Language and Thought*. Cambridge University Press. Cambridge. 400 s. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511607660>
- Holmberg, A. (2018). Bivdit Luosa – To Ask for Salmon. Saami Traditional Knowledge on Salmon and the River Deatnu. In *Research and Decision-making. The Arctic University of Norway*. 89 s. <http://hdl.handle.net/10037/12868> [Viitattu 11.1.2019.]
- Hsieh, H-F., & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*. 15(9): 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Huhtala, M. (2006). Pallas-Ounastunturin kansallispuiston kävijöiden rahankäyttö ja sen paikallistaloudelliset vaikutukset. *Metlan työraportteja* 35. 75 s. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-40-2014-8>
- Hukkinen, J., Müller-Wille, L. and Heikkinen, H.I. (2003). Development of participatory institutions for Reindeer management in Northern Finland: preliminary synthesis and report. *TKK Ympäristönsuojelun laboratorio*. Espoo. Technology, Society, Environment, Vol. 5.
- Hukkinen, J. (2006). Sustainability scenarios as interpretive frameworks for indicators of human-environment interaction. Julkaisussa: P. Lawn (toim.). *Sustainable Development Indicators in Ecological Economics*, Flinders University. <https://doi.org/10.4337/9781845428952.00023>
- Hyppönen, M., Penttilä, T. & Poikajärvi, H. (toim.) (1998). Poron vaikutus metsä- ja tunturiluontoon. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 678. Rovaniemi. 141 s.
- Ingold, T. (2000). *The Perception of the Environment: Essays in Livelihood, Dwelling and Skill*. Routledge: 466 s.
- Ingold, T. & Kurttila, T. (2000). Perceiving the environment in Finnish Lapland. *Body and Society*, Vol. 6, s. 183–196. <https://doi.org/10.1177/1357034X00006003010>
- Itkonen, T.I. (1948). Suomen lappalaiset vuoteen 1945. Osat I ja II. Porvoo. 629 s.
- IUCN (2005). The IUCN programme 2005-2008 : many voices, one earth, adopted at the World Conservation Congress, Bangkok, Thailand, 17-25 November 2004. IUCN. 52

- s. <https://portals.iucn.org/library/node/8600> [Viitattu 9.8.2018]
- IUCN (2018a). IUCN, International Union for Conservation of Nature. <https://www.iucn.org/> [Viitattu 7.8.2018.]
- IUCN (2018b). Category Ia: Strict Nature Reserve. <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-areas-categories/category-ia-strict-nature-reserve> [Viitattu 8.8.2018]
- IUCN Policy Statement. (2018) https://www.iucn.org/sites/dev/files/import/downloads/policy_en.pdf [Viitattu 9.8.2018.]
- Jaakkola, L., Helle, T., Soppela, J., Kuitunen, M. & Yrjönen, M. (2007). Effects of forest characteristics on the abundance of alectoroid lichens in northern Finland. *Canadian Journal of Forest Research* 36: 2955–2965. <https://doi.org/10.1139/x06-178>
- Johnson, J. D. & Snepenger, D. J. (2006). Residents' Perceptions of Tourism Development over the Early Stages of the TALC. *Julkaisussa: Butler, R. W. (toim.). The Tourism Area Life Cycle Vol. 1 Applications and Modifications 222-237.* Cromwell Press, Clevedon.
- Jokinen, M. (2000). Tutkimus Ylä-Lapin luonnonkäytöstä – tiivistelmä alustavista tuloksista. *Julkaisussa: Sandström, O., Vaara, I., Heikkuri, P., Jokinen, M., Kokkonen, T., Liimatainen, J., Loikkanen, T., Mela, M., Osmonen, O., Salmi, J., Seppänen, M., Siekkinen, A., Sihvo, J., Tolonen, J., Tuohisaari, O., Tynys, T., Vaara, M. & Veijola, P. (toim.). Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma. Metsähallitus. Vantaa. 247 s.*
- Jokinen, M. (2001). Ihmiset haasteena metsätaloudelle ja tutkimukselle – ylälappilaisten luonnonkäytön motiiveja. *Julkaisussa: Varmola, M. & Tapaninen, S. (toim.). Onko Lapin metsissä kaikki kunnossa? Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 820.* Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-40-1799-4>
- Jokinen, M. (2002) (toim.). Erämaata etsimässä – Kirjoituskilpailu Lapin luonnonkäytöstä. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 867.* Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-40-1851-6>
- Jokinen, M. (2005a) (toim.) Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 941.* Kolari. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-40-1957-1>
- Jokinen, M. (2005b). Tutkimushankkeen opetuksia ja evästyksiä päätöksentekoon. *Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa. Julkaisussa: Jokinen, M. (toim.) Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 941: 314–317.* <http://urn.fi/URN:ISBN:951-40-1957-1>
- Jokinen, M. (2005c). Mallan luonnonpuiston perustaminen – motiivit ja historia. *Julkaisussa: Jokinen, M. (toim.) Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 941: 6–13.* <http://urn.fi/URN:ISBN:951-40-1957-1>
- Jokinen, M. (2009). Vanhat ja uudet elinkeinot kilpailevat tilasta Ylä-Lapissa. *Helsingin Sanomat* 5.9.2009. <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000004677049.html> [Viitattu 20.12.2017.]
- Jokinen, M. (2013). Nature Values, Nature-Based Livelihoods and Mining. *Best Environmental Practices in the Mining Sector in the Barents Region.* Rovaniemi, April 24, 2013. <http://www.metla.fi/hanke/7451/pdf/24042013-jokinen.pdf> [Viitattu 20.8.2018.]

- Jokinen, M. (2014). Heated and frozen forest conflicts: Cultural sustainability and forest management in arctic Finland. Julkaisussa: Katila, P., Galloway, G., de Jong, W., Pacheco, P. & Gerardo, M. (toim.). 2014. Forests under pressure: Local responses to global issues. IUFRO World Series Volume 32: 381-398.
- Jokinen, M. (2018). Kun kaivos jakaa paikkakunnan. Julkaisussa: Mononen, T. & Suopajarvi, L. (toim.). Kaivos koettuna. Lapland University Press, Rovaniemi. s. 156-160.
- Jokinen, M. & Heikkinen, H. (2005). Kofliktiin johtaneet tekijät. Julkaisussa: Jokinen, M. (toim.). Poroehdön ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 941: 32–44.
- Jokinen, M. & Sippola, S. (2007). Social sustainability at tourist destinations - local opinions on their development and future in northern Finland. Julkaisussa: Jokimäki, J., Kisanlahti-Jokimäki, M.-L., Tuulentie, S., Laine, K. & Uusitalo, M. (toim.). Environment, local society and sustainable tourism. Arctic Centre Reports 50: 89-99.
- Jokinen, M., Sarkki, S. & Heikkinen, H. (2017). The Well-being effects of localized multi-level environmental governance: Case of Kilpisjärvi. Nordia Geographical Publications 45: 2, 19–36. <https://nordia.journal.fi/article/view/64927>
- Jones, C., Baker, M., Carter, J., Jay, S., Short, M. & Wood, C. (2005). Introduction. Julkaisussa: Jones, C., Baker, M., Carter, J., Jay, S., Short, M. & Wood, C. (toim.). Strategic environmental assessment and land use planning. An international evaluation. London: Earthscan; 2005. s. 1-13.
- Juuso, A-K. (2018). Saamelaisten asioita koskeva sovintoprosessi – kuulemisraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 14/2018. Valtioneuvoston kanslia 2018. 311 s. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-673-7> [Viitattu 11.1.2019.]
- Järviluoma, J. (1993). Paikallisväestön asennoituminen matkailuun ja sen seurausvaikutuksiin - esimerkkinä Kolarin kunta. Oulun yliopisto, Oulu.
- Kaarlejärvi, E., Eskelinen, A. & Oloffsson, J. (2017). Herbivores rescue diversity in warming tundra by modulating trait-dependent species losses and gains. Nature Communications vol 8: 419. <https://doi.org/10.1038/s41467-017-00554-z>
- Kaján, E. (2014). Community perceptions to place attachment and tourism development in Finnish Lapland. Tourism Geographies 16, 490–511. <https://doi.org/10.1080/14616688.2014.941916>
- Kaleva (2017). Inarin veljet hakkuukahakan vastapuolilla. Kaleva 22.11.2005. <http://www.kaleva.fi/uutiset/pohjois-suomi/inarin-veljet-hakkuukahakan-vastapuolilla/238932/> [Viitattu 21.12.2017.]
- Kamppinen, M. (1989). Materialismi ja tieteellinen menetelmä. Julkaisussa: Kamppinen, M., Laihonon, P. & Vuorisalo, T. (toim.) Kulttuurieläin – ihmistutkimuksen biologiaa. Otava. Keuruu. s. 75-91.
- Kamppinen, M. (1994). Kaaos & Kosmos. Kognitiivisen kulttuurintutkimuksen perusteet. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Turku. 194 s.
- Kamppinen, M. (1995). Kaaos & Kosmos. Osa 2: Kognitiivisen kulttuurintutkimuksen metodiikka ja metodologia. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Turku. 128 s.
- Kamppinen, M., Laihonon, P. & Vuorisalo, T. (toim.) (1989). Kulttuurieläin – ihmistutkimuksen biologiaa. Otava. Keuruu. 231 s.
- Kangas, A., Haapakoski, R., Tyrväinen, L., (2008). Integrating place-specific social values into forest planning e case of UPM-Kymmene forests in Hyrynsalmi, Finland. Silva Fennica 42 (5): 773-790. <https://doi.org/10.14214/sf.467>

- Karjalainen, T. P. & T. Järvikoski. (2010). Negotiating river ecosystems: Impact assessment and conflict mediation in the cases of hydro-power construction. *Environmental Impact Assessment Review* 30: 5, 319–327. <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2010.04.004>
- Kauhanen, H. & Mattsson, J. (2005). Mallan Luonnonpuiston luontotyypit. Julkaisussa: Jokinen, M. (toim.). Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 941. s. 49–98.
- Kauppila, P. (2004). Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. *Nordia Geographical Publications* 33: 1.
- Keeney, R.L. & Raiffa, H. (1972). A critique of formal analysis in public decision making. Julkaisussa: Drake, A.W., Keeney, R.L., Morse, P. (toim.). *Analysis of Public Systems*. MIT Press, Cambridge, MA. s. 64-75.
- Kemppainen, J. & Nieminen, M. (2001). Poronhoito Suomen saamelaisalueella. *Poromies* 1: 22-29.
- Knuttila, S. (1994). Kaiken kattava kulttuuri. Julkaisussa: Kupiainen, J. & Sevänen, E. (toim.). *Kulttuurintutkimus: Johdanto*. Tietolipas 130. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. s. 9-31.
- Knuttila, S. (1998). Menneisyys identiteetin paikkana. Julkaisussa: Hänninen, S. 1998. *Mikä on tässä? Jyväskylän yliopisto*. s. 17-41.
- Kokko K., Oksanen A., Hast S., Heikkinen H. I., Hentilä H.-L., Joki- nen M., Komu, T., Kunnari M., Lépy E., Soudunsaari L., Suikkanen A. & Suopajarvi L. (2013). Hyvä kaivos pohjoisessa – Opaskirja ympäristösääntelyyn ja sosiaalista kestävyyttä tukeviin parhaisiin käy täntöihin. Lapin yliopisto, Metla, Oulun yliopisto <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-665-3> [Viitattu 23.8.2018.]
- Korkein hallinto-oikeus (2011). 26.9.2011/2710 KHO:2011:81 <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2011/201102710> [Viitattu 7.8.2019.]
- Korkein hallinto-oikeus. (2015). 30.9.2015/2601 KHO:2015:145 <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2015/201502601> [Viitattu 7.8.2019.]
- Korkein hallinto-oikeus. (2019). Saamelaiskäräjävaalien vaaliluetteloon merkitsemistä koskeva valitus. Muu päätös 3561/2019. <https://www.kho.fi/fi/index/paatoksia/muitapaatoksia/muupaatos/1564650736082.html> [Viitattu 7.8.2019.]
- Korpijaakko, K. (1989). Saamelaisten oikeusasemasta Ruotsi-Suomessa : oikeushistoriallinen tutkimus Länsi-Pohjan Lapin maankäyttöoloista ja -oikeuksista ennen 1700-luvun puoliväliä. Lapin korkeakoulun oikeustieteellisiä julkaisuja, Sarja A 3. Lakimiesliiton kustannus. 595 s.
- Kroeber, A. L. & Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. Papers of Peabody Museum of Archaeology & Ethnology, Harvard University, Vol 47(1).
- Kulonen, U-M., Koponen, E., Tanner, S., Aapala, K., Itkonen, E., Laurila, M., Puromies, M. & Ruppel, K.P. (toim.) (2001). Suomen sanojen alkuperä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Jyväskylä. 470 s.
- Kuokkanen, R. Saamelaiset ja kolonialismin vaikutukset nykypäivänä. (2007). Julkaisussa: Kuortti, J., Lehtonen, M. & Löytty, O. (toim.). *Kolonialismin jäljet : keskustat, periferiat ja Suomi*. Gaudemus, Helsinki. s. 142-155.
- Kumpula, J. (2001). Productivity of the semi-domesticated reindeer. Julkaisussa: T. Rangifer and L. Tarandus (toim.). *Stock and Carrying Capacity of Pastures in Finland*

- During 1960-1990's, Doc. Diss. University of Oulu, Acta Universitatis Ouluensis, A Scientiae Rerum Naturalium, Vol. 375.
- Kumpula, J., Colpaert, A. (2007). Snow conditions and usability value of pastureland for semi-domesticated reindeer (*Rangifer tarandus tarandus*) in northern boreal area. *Rangifer* 27: 25-39. <https://doi.org/10.7557/2.27.1.171>
- Kumpula, J., Colpaert, A., Anttonen, M. (2007). Does forest harvesting and linear infrastructure change the usability value of pastureland for semi-domesticated reindeer (*Rangifer tarandus tarandus*)? *Annales Zoologici Fennici* 44: 161-178.
- Kumpula, J. & Oinonen, K. (2018). Metsätalous ja poronhoito – Ristipaineista metsien monikäytön tehostamiseen. *Poromies* 6/2018.
- Kuusisto, K., Erkkonen, J. & Ylläsjärvi, J. (2016). Pallas–Yllästunturin kansallispuiston kävijätutkimus 2016. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 230. 91 s. <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Bsarja/b230.pdf> [Viitattu 8.8.2018.]
- Kyllönen, S. & Raitio, K. (2004). Ympäristöristiriidat ja niiden hallinta: puuntuotannon ja poronhoidon välinen konflikti Inarissa. *Alue ja ympäristö* 33: 3–20.
- Kyllönen, S., Colpaert, A., Heikkinen, H., Jokinen, M., Kumpula, J., Marttunen, M., Muje, K. & Raitio, K. (2006). Conflict management as a means to the sustainable use of natural resources. *Silva Fennica* 40(4): 687-728. <https://doi.org/10.14214/sf.323>
- Laki Metsähallituksesta 1378/2004. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20041378> [Viitattu 18.12.2017]
- Laki Metsähallituksesta 234/2016. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20160234> [Viitattu 11.12.2018]
- Lapin liitto (2003). Lapin matkailustrategia 2003-2006. Sarja A. Julkaisu 10. 55 s. http://www.lappi.fi/lapinliitto/fi/lapin_kehittaminen/strategiat/lapin_matkailustrategia [Viitattu 16.8.2018.]
- Lapin liitto (2008). Lapin matkailustrategia 2007-2010. Julkaisu A22/2008. Rovaniemi. 69 s. http://www.lappi.fi/lapinliitto/fi/lapin_kehittaminen/strategiat/lapin_matkailustrategia [Viitattu 16.8.2018.]
- Lapin Kansa (2017). Metsäsota nostaa päätään Inarissa. Olli Miettunen 18.11.2017.
- Lapin Kansa (2018). Antero Järvinen vaatii kuriin ”luonnotonta poromäärää” ja sanoo saamelaisten ”riistävän luontoa siinä kuin muutkin”. *Lapin Kansa* 25.11.2018. <https://www.lapinkansa.fi/lappi/antero-jarvinen-vaatii-kuriin-luonnotonta-poromaaraa-ja-sanoo-saamelaisten-riistavan-luontoa-siina-kuin-muutkin-kuka-on-tama-suorapuheinen-professori-joka-ilmestyi-sandaaleissa-ja-t-pai-2821303/> [Viitattu 8.1.2019.]
- Lehti, V., Niemelä, S., Hoven, C., Mandell, D. & Sourander, A. (2009). Mental health, substance use and suicidal behaviour among young indigenous people in the Arctic: A systematic review. *Social Science & Medicine*, Vol. 69, Issue 8: 1194-1203. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2009.07.045>
- Lehtinen, A.A. (1998). Metsiensuojelun monta merkitystä. Julkaisussa: Sarin, O. & Kumpulainen, K. (toim.). Vanhaa metsää etsimässä. Metsähallitus. s. 46–51.
- Lehtiniemi, M., Nummi, P. & Leppäkoski, E. (2016). Jättiputkesta citykaniin – Vieraslajit Suomessa. *Docendo*. 160 s.
- Lehtola, V-P. (2012). Saamelaiset suomalaiset – Kohtaamisia 1896-1953. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 528 s.
- Lehtola, V-P. (2015). Saamelaiskiista – Sortaako Suomi alkuperäiskansaansa? Into,

- Helsinki. 307 s.
- Lemos, M. C. & A. Agrawal (2006). Environmental governance. *Annual Review of Environment and Resources* 31, 297–325. <https://doi.org/10.1146/annurev.energy.31.042605.135621>
- Lepistö, J. (1997). Unohtuiko ihminen. Ympäristönsuojelu paikallisseurakunnan näkökulmasta. Väylä-Mediat, Pello. 176 s.
- Linjakumpu, A. & Valkonen, J. (2006). Greenpeace Inarin Paadarskaidissa – verkostopolitiikkaa lappilaisittain. *Politiikka* 48: 3–16.
- Luce, R.D. & Raiffa, H. (1957). *Games and decisions. Introduction and critical survey.* Wiley, New York. 509 s.
- MA. (2005). *Millennium Ecosystem Assessment. Ecosystems and human well-being: synthesis.* Washington: Island Press.
- Manninen, M. A. (2014). Culture, behaviour, and the 8200 cal bp cold event – Organisational change and culture–environment dynamics in late Mesolithic Northern Fennoscandia. *Monographs of the Archaeological Society of Finland* 4. Helsinki.
- Marttunen, M. & Hämäläinen, R.P. (2008). The decision analysis interview approach in the collaborative management of a large regulated water course. *Environmental Management* 42: 1026–1042. <https://doi.org/10.1007/s00267-008-9200-9>
- Massa, I. (1994). Pohjoinen luonnonvalloitus – suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa. *Gaudeamus.* Helsinki. 297 s.
- Massa, I. & Snellman, H. (toim.) (2003). *Lappi: maa, kansat, kulttuurit.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 270 s.
- Mebratu, D. (1998). Sustainability and sustainable development: historical and conceptual review. *Environmental Impact Assessment Review* 18, 493 – 520. [https://doi.org/10.1016/S0195-9255\(98\)00019-5](https://doi.org/10.1016/S0195-9255(98)00019-5)
- Mehta, C.R. & Patel, N.R. (1983). Network algorithm for performing Fisher’s exact test in $r \times c$ contingency tables. *Journal of the American Statistical Association* 78(382): 427–434. <https://doi.org/10.1080/01621459.1983.10477989>
- Meriläinen, S. (2015). Akwé: Kon-ohjeiden vaikutus saamelaisnäkökulman huomioimiseen Hammastunturin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmassa. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto, Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta, Geotieteiden ja maantieteen laitos. 99 s. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017112251428> [Viitattu 12.12.2018.]
- Metsähallitus (1996). Hammastunturin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja B No 32. 72 s.
- Metsähallitus (2010). Metsähallitus and Inari reindeer herding cooperatives agree on reindeer pastures. News release December 10, 2010. <http://www.metsa.fi/-/metsahallitus-ja-inarin-paliskunnat-sopivat-porolaitumista> [Viitattu 20.12.2017.]
- Metsähallitus (2014). Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 203. Metsähallitus, Vantaa. 134 s. <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Bsarja/b203.pdf> [Viitattu 18.12.2017.]
- Metsähallitus (2018). Ratkaisukokeiluja Mallan luonnonpuiston laidunnusasiaan. Metsähallituksen tiedote 26.6.2018. <http://www.metsa.fi/-/ratkaisukokeiluja-mallan-luonnonpuiston-laidunnusasiaan> [Viitattu 11.12.2018.]
- Metsämuuronen, J. (2005). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 3. painos.

- Gummerus. 1292 s.
- Mettiäinen, I. (2007). Tunturinlaidan kylästä matkailukeskukseksi - Paikallisten toimijoiden näkökulmia Ylläksen ja Levin matkailukeskusten kehittymiseen ja vuorovaikutteiseen suunnitteluun. Arktinen keskus, Lapin yliopisto, Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 127 s.
- Morgan, R.K. (1998). *Environmental impact assessment. A methodological perspective.* Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- Muje, K., Salmi, P. & Tonder, M. (2001). Kalastuksen paikallis- ja aluehallinto Pihlajavedellä. Vesialueen omistus ja intressiryhmien näkökulmat. Kala- ja riistaraportteja 216. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Enonkoski.
- Mustajoki, J., Saarikoski, H., Marttunen, M., Ahtikoski, A., Hallikainen, V., Helle, T., Hyppönen, M., Jokinen, M., Naskali, A., Tuulentie, S., Varmola, M., Vatanen, E. & Ylisirniö, A.-L. (2011). Use of decision analysis interviews to support the sustainable use of the forests in Finnish Upper Lapland. *Journal of Environmental Management* 92: 1550-1563. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2011.01.007>
- Naskali, A. (2002). The great new wilderness debate”. Julkaisussa: J. Saarinen (toim.). *Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena.* Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja, Vol. 827.
- Nie, M. 2003. Drivers of natural resource-based political conflict. *Policy Sciences* 36: 3, 307–341. <https://doi.org/10.1023/B:OLIC.0000017484.35981.b6>
- Niemelä, J., J. Young, D. Alard, M. Askasibar, K. Henle, R. Johnson, M. Kurttila, T.-B. Larsson, S. Matouch, P. Nowicki, R. Paiva, L. Portoghesi, R. Smulders, A. Stevenson, U. Tartes & A. Watt. (2005). Identifying, managing and monitoring conflicts between forest biodiversity conservation and other human interests in Europe. *Forest Policy and Economics* 7: 6, 877–890. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2004.04.005>
- Niemi, T. (2000). Kaihon kotimaa – Lapin matkailun lappikuva. Lapin yliopisto. Rovaniemi. 160 s.
- Nykänen, T. & L. Valkeapää (toim.) (2016). Kilpisjärven poliittinen luonto – matkoja Käsivarren kulttuurimaisemassa. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.* Helsinki. 340 s.
- Nyysönen, J. (1997). Luonnonkansa metsätalouden ikeessä? Saamelaiset ja tehometsätalous. Julkaisussa: Roiko-Jokela, H. (toim.). 1997. Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikka metsien suojelusta 1850-luvulta 1990-luvulle. *Atena.* Jyväskylä. s. 99–128.
- Oksanen, J. (1995). Jäkälät reagoivat herkimmin. Julkaisussa: Tikkanen, E. (toim.). 1995: *Kuolan saastepäästöt Lapin metsien rasitteena. Itä-Lapin metsävaurioprojektin loppuraportti.* Maa- ja metsätalousministeriö, Metsäntutkimuslaitos. Helsinki. 232 s.
- Oksanen, L. (2005). Umpisolmu Mallalla: Ajatuksia ongelman taustasta ja ratkaisumahdollisuuksista Julkaisussa: Jokinen, M. (toim.). *Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa.* Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 941: 296–313. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-40-1957-1>
- Olofsson, J. & Oksanen, L. (2005). Effects of reindeer density on plant diversity in the Fennoscandian mountain chain. *Proceedings of 11th Arctic Ungulate Congress, Saariselkä, Finland, Rangifer, Vol. 25, No. 1, s. 5–18.* <https://doi.org/10.7557/2.25.1.332>
- Olofsson, J., Oksanen, L., Callaghan, T., Hulmek, P.E., Oksanen, T., & Suominen, O. (2009). Herbivores inhibit climate-driven shrub expansion on the tundra. *Global*

- Change Biology 15: 2681–2693. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2486.2009.01935.x>
- Ophuls, W. (1973). Leviathan or oblivion? Julkaisussa: Daly, H.E. (toim.). *Toward a steady state economy*. Freeman, San Francisco. s. 215–230.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons. The evolution of the institutions for collective action*. Cambridge University Press. Cambridge. 280 s. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511807763>
- Ostrom, E., Burger, J., Field, C.B., Norgaard, R.B. & Policansky, D. (1999). Revisiting the Commons: Local Lessons, Global Challenges. *Science*. 284: 278–282. <https://doi.org/10.1126/science.284.5412.278>
- Paavola, J. (2004). Protected areas governance and justice: theory and the European Union’s habitats directive. *Environmental Sciences* 1: 1, 18. <https://doi.org/10.1076/evms.1.1.59.23763>
- Paliskunnat (2019). Poroelinkeino ekonomia. <https://paliskunnat.fi/py/materiaalit/poroelinkeino-ekonomia/> [Viitattu 8.1.2019.]
- Pascual, U., Phelps, J., Garmendia, E., Brown, K., Corbera, E., Martin, A., Gomez-Baggethun, E. & R. Muradian (2014). Social equity matters in payments for ecosystem services. *BioScience* 64, 1027–1036. <https://doi.org/10.1093/biosci/biu146>
- Peltonen, M. (1992). *Matala katse – kirjoituksia mentaliteettien historiasta*. Hanki ja jää. Helsinki. 163 s.
- Pennanen, J. & Näkkäläjärvi, K. (toim.). (2000). *Siidastallan – siidoista kyliin. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen*. Pohjoinen, Oulu. 285 s.
- Petterson, S., Hallikainen, V., Naskali, A., Rovander, S. & Tuulentie, S. (2017). Ympäristökonfliktit Suomessa: mistä on kiistelty ja miksi? *Terra* 129: 2, 87–107.
- Pirnes, E. (2008). Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka: laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna. *Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä studies in education, psychology and social research*. Jyväskylän yliopisto. 294 s. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/18544> [Viitattu 13.5.2019.]
- Prno, J. & Slocumbe, D.S. (2012). Exploring the origins of ‘social license to operate’ in the mining sector: Perspectives from governance and sustainability theories. *Resources Policy*. Volume 37: 3. s. 346–357. <http://doi.org/10.1016/j.resourpol.2012.04.002>
- Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt7s8r7>
- Pöntinen, P. (2007). Mustavaara. Saksalaiset maksavat Suomelle siitä, että metsää ei hakata. *Suomen Kuvalehti* 14-15/2007: 40-46.
- Raitio, K. (2008). You can’t please everyone – Conflict management practices, frames and institutions in Finnish state forests. *Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* 86. Joensuu. 271 s.
- Raitio, K. & Heikkinen, H. (2003). Enemmän oma-aloitteisuutta, vähemmän valitusta. Hallinnon näkemyksiä poronhoidon osallistumiseen perustuvien instituutioiden kehittämistä. *Espoo, Teknillinen korkeakoulu*. 48 s.
- Raitio, K. & Rytteri, T. (2005). Metsähallituksen ja valtio-omistajan vastuu Ylä-Lapin porotalouden ja metsätalouden välisessä kiistassa. *Metsätieteen aikakauskirja* 2/2005: 117–137. <https://doi.org/10.14214/ma.5791>
- Rantala, T. & Primmer, E. (2003). Value positions based on forest policy stakeholders’ rhetoric in Finland. University of Helsinki, Department of Forest Economics, Reports

24. [https://doi.org/10.1016/S1462-9011\(03\)00040-6](https://doi.org/10.1016/S1462-9011(03)00040-6)
- Redford, K. H. & J. P. Brosius (2006). Diversity and homogenization in the endgame. *Global Environmental Change* 16, 317–319. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.07.001>
- Reindeer Herders' Association (2018a). The Economy of Reindeer Husbandry <https://paliskunnat.fi/reindeer-herders-association/reindeer-info/reindeer-husbandry-economy/> [Viitattu 7.8.2018.]
- Reindeer Herders' Association (2018b). Permanent Residences. <https://paliskunnat.fi/reindeer-herders-association/reindeer-damages/permanent-residences/> [Viitattu 7.8.2018.]
- Renvall, A. (1919). Suojametsäkysymyksestä I-IV. *Acta Forestalia Fennica* 11, Helsinki. <https://doi.org/10.14214/aff.7024>
- Roberge, J.-M. (2006). Umbrella species as a conservation planning tool. Uppsala, Sveriges lantbruksuniv., *Acta Universitatis agriculturae Sueciae*, 1652-6880. <https://pub.epsilon.slu.se/1217/> [Viitattu 16.5.2019.]
- Roiko-Jokela, H. (2003). Arvot ja edut ristiriidassa: kiistoja valtion metsistä: Hattuvaara, Kessi, Murhijärvi, Talaskangas-Sopenmäki, Porkkasalo. Minerva. Jyväskylä. 264 s.
- Ruckelshaus W.D. (1998). Foreword. *Managing the commons and community. Pacific Northwest people, salmon, rivers, and sea.* Julkaisussa: Baden, J.A. & Noonan, D.S. (toim.). *Managing the commons.* Indiana University Press, Bloomington–Indianapolis. s. ix– xiii.
- Ruotsala, H.A. (2002). Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930-1995. Turun yliopisto. 471 s.
- Ruuttula-Vasari, A. (2004). ”Herroja on epäiltävä aina – metsäherroja yli kaiken”. Metsähallituksen ja pohjoissuomalaisten kanssakäyminen kruununmetsissä vuosina 1851–1900. Historian laitos, Oulun yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9514273605> [Viitattu 21.8.2018.]
- Rytteri, T. (2006). Metsän haltija – Metsähallituksen yhteiskunnallinen vastuu vuosina 1859–2005. Suomen Tiedeseura. 180 s.
- Saamelaiskäräjät (2015). Saamelaisten lukumäärä vuoden 2015 Saamelaiskäräjien vaaleissa. <https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/?f=Dokumenttipankki%2FTilastoja> [Viitattu 20.8.2019.]
- Saamelaiskäräjät (2016a). Menettelyohje saamelaisten kulttuuriperintöä ja perinteistä tietoa koskeissa tutkimushankkeissa. <https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/?f=Dokumenttipankki%2FKertomukset%2C%20ohjelmat%20ja%20suunnitelmat> [Viitattu 12.8.2019.]
- Saamelaiskäräjät (2016b). Saamelaiskäräjien lausunto Metsähallituksesta annettavan asetusluonnoksen johdosta. Lausunto 23.3.2016. 161/D.a.2/2016. https://www.samediggi.fi/wp-content/uploads/2016/07/saka_lausunto_mh_asetusluonnoksen_johdosta_23032016.pdf [Viitattu 12.12.2018.]
- Saami Council (2007). Italian ethical fund excludes Stora Enso because of Inari wood. Press release June 8, 2007.
- Saarenmaa, L. (2007). Kenen metsä? *Metsälehti* 19/2007.
- Saarinen, J. (2002). Erämaan muuttuvat merkitykset: pohjoisen luonnon traditionaalinen käyttö, moderni suojelu ja turistinen tulevaisuus. *Alue ja Ympäristö*, Vol. 2.

- Saastamoinen, O. (1982). Economics of multiple-use forestry in the Saariselkä forest and fell area. *Seloste: Metsien monikäytön ekonomia Saariselän metsä- ja tunturialueella. Communicationes Instituti Forestalis Fenniae* 104. 102 s.
- Saastamoinen, O. (2005). Multiple ethics for multidimensional sustainability on forestry? *Silva Carelica* 49: 37–53.
- Sandström, O., Vaara, I., Heikkuri, P., Jokinen, M., Kokkonniemi, T., Liimatainen, J., Loikkanen, T., Mela, M., Osmonen, O., Salmi, J., Seppänen, M., Siekkinen, A., Sihvo, J., Tolonen, J., Tuohisaari, O., Tynys, T., Vaara, M. & Veijola, P. (2000). Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma. *Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja* 38. 246 s.
- Sarkki, S. (2008). Forest Dispute and Change in Muonio Northern Finland. *Journal of Northern Studies* 2(2): 9–29.
- Sarkki, S. (2011). The Site Strikes Back – Multi-Level Forest Governance and Participation in Northern Finland. University of Oulu, Oulu. 114 s.
- Sarkki, S., Komu, T., Heikkinen, H. I., Acosta García, N., Lépy, É. & V.-P. Herva. (2016). Applying a synthetic approach to the resilience of Finnish reindeer herding as a changing livelihood. *Ecology & Society* 21:4, 14. <https://doi.org/10.5751/ES-08819-210414>
- Sarkki, S., Ficko, A., Miller, D., Barlagne, C., Melnykovych, M., Jokinen, M., Soloviy, I. & Nijnik, M. (2019). Human values as catalysts and consequences of social innovations. *Forest Policy and Economics*, Vol. 104: 33-44. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2019.03.006>
- Schön, D.A. & Rein, M. (1994). *Frame reflection: towards the resolution of intractable policy controversies*. Basic Books, New York.
- Seabright, P. (1993). Managing local commons: theoretical issues in incentive design. *Journal of Economic Perspectives* 7(4): 113–134. <https://doi.org/10.1257/jep.7.4.113>
- Secretariat of the Convention on Biological Diversity (2004). *Akwé: Kon Voluntary Guidelines for the Conduct of Cultural, Environmental and Social Impact Assessment regarding Developments Proposed to Take Place on, or which are Likely to Impact on, Sacred Sites and on Lands and Waters Traditionally Occupied or Used by Indigenous and Local Communities*. CBD Guidelines Series. Montreal. 25 s.
- Serageldin, I., & Grootaert, C. (1999). Defining Social Capital. An Integrated View. In: Dasgupta, P., & Serageldin, I. (toim.). *Social Capital. A Multifaceted Perspective* (s. 40–58). Washington DC: The World Bank.
- Shore, B. (1996). *Culture in Mind – Cognition, Culture, and the Problem of Meaning*. Oxford University Press. New York. 428 s.
- Siikala, A-L. (1992). *Suomalainen šamanismi : mielikuvien historiaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 359 s.
- Sihvo, J., Gröndahl, K., Stolt, E., Tuovinen, T., Salmi, J. & Tolonen, J. (toim.) (2006). Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma. Kausi 2006–2010. *Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja* 57. 171 s.
- Similä, J. & Jokinen, M. (2018). Governing Conflicts between Mining and Tourism in the Arctic. *Arctic Review on Law and Politics* 9: 148-173. <https://doi.org/10.23865/arctic.v9.1068>
- Smith, R.J. (1981). Resolving the tragedy of commons by creating private property rights in wildlife. *CATO Journal* 1: 439–468.
- Snellman, H. (1996). *Tukkilaisen tulo ja lähtö: kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä-*

- ja uittotyöstä. Pohjoinen, Oulu. 333 s.
- Strauss, C. & Quinn, N. (1997). *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*. Cambridge University Press. Cambridge. 323 s. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139167000>
- Sulkava, P. & Norokorpi, Y. (2008). Pallas-Yllästunturin kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 36. 116 s. https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Csarja/c36_teksti.pdf [Viitattu 8.8.2018.]
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. [Viitattu 15.12.2017.]
- Suopajärvi, L. (2001). Vuotos- ja Ounasjoki-kamppailujen kentät ja merkitykset Lapissa. Lapin yliopisto, Rovaniemi. 178 s.
- Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable tourism management*. Cabi Publishing, Oxon. 371 s. <https://doi.org/10.1079/9780851993140.0000>
- Tahvonen, O. & Saijets, J. (2017). Ylä-Lapin hakkuut uhkaavat saamelaiskulttuuria. Mielipidekirjoitus. Helsingin Sanomat 15.11.2017 <https://www.hs.fi/paivanlehti/15112017/art-2000005448862.html> [Viitattu 21.12.2017.]
- Tanner, V. 2000 (1929). Ihmismaantieteellisiä tutkimuksia Petsamon seudulta. Osa I: Kolttalappalaiset. Toimittanut Paulo Susiluoto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 107 s.
- Taylor, M. (1987). *The possibility of cooperation*. Cambridge University Press, Cambridge. 205 s.
- Tegengren, H. (1952). En utdöd lappkultur i Kemi lappmark: Studier i Nordfinlands kolonisationshistoria. Åbo Akademi, Åbo. 287 s.
- Thomson, I. & Robert G. Boutilier. (2011). *Modelling and Measuring The Social License To Operate: Fruits Of A Dialogue Between Theory And Practice*. <http://sociallicense.com/publications.html> [Viitattu 20.1.2017.]
- Tuulentie, S. (2007). Local participation as a prerequisite for socially sustainable tourism: Case studies from the Ylläs and Levi ski resorts in northern Finland. -Environment, Local ociety and Sustainable Tourism (toim. Jokimäki, J., Kaisanlahti-Jokimäki, M.-L., Tuulentie, S., Laine, K. & Uusitalo, M.): 75-89. Arctic Centre Reports 50, Painatuskeskus Finland, Rovaniemi.
- Tsing, A.L. (2005). *Friction. An Ethnography of Global Connection*, Princeton University Press.
- Tylor, E. (1871). *Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom*. Vol 1. London, John Murray. 453 s.
- UN (2012). The future we want- zero draft of the outcome document. Rio+20 United Nations Conference on Sustainable Development, June 2012. Rio de Janeiro. 19 s. <https://doi.org/10.17345/rcda1232>
- UN (2019). Human Rights Committee. Right to vote for elections to the Sami Parliament. CCPR/C/119/D/2668/2015. https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/FIN/CCPR_C_124_D_2668_2015_28169_E.pdf [Viitattu 7.8.2019.]
- UNESCO (2001). UNESCO universal declaration on cultural diversity. Records of the general conference, 31st session, 15 October–3 November 2001, Paris, France. Annex I, Volume 1 Resolutions. UNESCO, Paris. 171 s.
- Valkonen, J. (2003). Lapin luontopolitiikka – analyysi vuosien 1946–2000 julkisesta keskustelusta. Tampere University Press, Tampere. 240 s.
- Valkonen, S. (2009). Poliittinen saamelaisuus. Vastapaino 2009, Tampere. 309 s.

- Valkonen, S., Kotiranta, S. & Tervaniemi, S. (2018). Alkuperäiskansaan kuulumisen identiteettivalintana? Uusidentifikaatiot ja -heimoutuminen cherokee- ja métis-kontekstissa. Julkaisussa: Valkonen, J. (toim.). 2018. Häiritsevä yhteiskuntatutkimus. Lapland University Press. Rovaniemi. s. 143-168. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-945-2>
- Valtioneuvoston asetus Metsähallituksesta 2016. Asetus 247/2016. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20160247> [Viitattu 12.12.2018.]
- Vatanen, E., Pirkonen, J., Ahonen, A., Hyppönen, M. & Mäenpää, I. (2006). Luonnon käyttöön perustuvien elinkeinojen paikallistoloudelliset vaikutukset Inarissa. *Metsätieteen aikakauskirja* 46: 435–451. <https://doi.org/10.14214/ma.6313>
- Veijola, P. (1998a). The northern timberline and timberline forests in Fennoscandia. *Research Papers* 672. The Finnish Forest Research Institute, Kolari. 242 s.
- Veijola, P. (1998b). Suomen metsänrajametsien käyttö ja suojelu. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 692. Metsäntutkimuslaitos, Kolari. 171 s.
- Välimäki, P. (2005). Porolaidunnuksen vaikutus perhosten (lepidoptera) yhteisörakenteeseen kahdella Pohjois-Fennoskandian tunturilla. Julkaisussa: Jokinen, M. (2005a) (toim.) Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 941: 179-227. Kolari.
- Väre, H., Ohtonen, R. ja Mikkola, K. (1996). The Effect and Extent of Heavy Grazing by Reindeer in Oligotrophic Pine Heaths in Northeastern Fennoscandia. *Ecography*, Vol. 19, No. 3: 245-253. <https://www.jstor.org/stable/3682910>
- Wallen, H., Nykänen, T. & A. Perälä (2016). Kamppailu Käsivarren kansallispuistosta – Toiveet, uskomukset ja mahdollisuudet kansallismaisemassa. Julkaisussa: Nykänen, T. & L. Valkeapää 2016 (toim.): Kilpisjärven poliittinen luonto - matkoja Käsivarren kulttuurimaisemassa, 310–340. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- WCED (1987). Our common future. Report of the World Commission on Environment and Development. United Nations. New York. 247 s.
- WCCD (1995). Our creative diversity. WCCD, Paris. 64 s.
- Webler, T., Kastenholz, H. & Renn, O. (1995). Public participation in impact assessment: a social learning perspective. *Environmental Impact Assessment Review* 15: 443–463. WCCD 1995. Our creative diversity. WCCD, Paris. 64 s. [https://doi.org/10.1016/0195-9255\(95\)00043-E](https://doi.org/10.1016/0195-9255(95)00043-E)
- Yleisradio (2010). Matkailijoille Lappi alkaa pian Kuusamosta. <https://yle.fi/uutiset/3-5692747> [Viitattu 20.8.2018.]
- Yleisradio (2015a). Keskustelu kuolleen keminsaamen elvyttämisestä leimahti jälleen. 23.6.2015. <https://yle.fi/uutiset/3-8096268> [Viitattu 14.5.2019.]
- Yleisradio (2015b). Kokonainen saamelaisluku katosi metsähallituslakiluonnoksesta – ”Metsähallituksessa tunnutaan olevan tyytyväisiä ratkaisuun”. 26.10.2015. <https://yle.fi/uutiset/3-8407050> [Viitattu 14.5.2019.]
- Yleisradio (2017). Lohisopimusprotesti kohdistuu nyt kalatutkimukseen: Tenon osakaskunnat kielsivät tutkijoiden työt. <https://yle.fi/uutiset/3-9774332> [Viitattu 14.5.2019.]
- Yleisradio (2018). Luke ja Lapin yliopisto kartoittavat maankäyttöä Käsivarressa – Saamelaiskäräjät näkee tutkimuksessa monia ongelmia. <https://yle.fi/uutiset/3-10367493> [Viitattu 17.5.2019.]
- Ympäristöministeriö (2016). Lausunto Mallan luonnonpuiston hoito- ja

käyttösuunnitelmasta. YMI/5741/2016. <http://www.ym.fi/download/noname/%7B65A4FDC2-0B2B-4F5B-8CC1-5E5B489FCE25%7D/121544> [Viitattu 22.8.2018.]

258 viitettä.